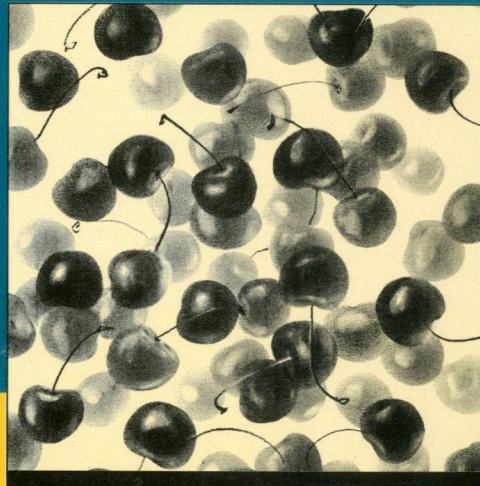

híd

irodalom **M**űvésze **T**ársadalomtudomány

2005
6. szám
június

híd

irodalmi,
művészeti,
társadalomtudományi
folyóirat

Alapítási év: 1934
LXIX. évfolyam
2005. 6. szám
Június

Főszerkesztő:

Gerold László
(e-mail: gerlgalm@eunet.yu)

Főszerkesztő-helyettes:

Faragó Kornélia
(e-mail: corna@eunet.yu)

Főmunkatársak:

Bányai János
Böndör Pál
Harkai Vass Éva
Jung Károly
Ózer Ágnes
Toldi Éva
Utasi Csaba
Vickó Árpád
Virág Gábor

Lektor/korrektor:

Buzás Márta

Tördelőszerkesztő:

Buzás Mihály

Fedőlap:

ifj. Sebestyén Imre

Tartalom

NAGY ABONYI Árpád: Kolumbusz és én (novella)	3
KOLLÁR Árpád: Kölessel hinti nagyapám ■ tekirdag/rodostó ■ vetett bizalom ■ attack ■ woland és a bivalyok - mítoszszilánkok (versek)	13
PAP József: Kapcsolatok ■ Kortárs festőimről (haikuk)	20
BURÁNY Nándor: Üzemzavar (novella)	23
HÁSZ Róbert: A Künde (regényrészlet)	30

*

VIRÁG Zoltán: A margó vándorai. Az Új Symposionról (tanulmány) . . .	41
--	----

*

BÁNYAI János: Egy személy Szerbiából Kanadában.

David Albahari esszéiről	62
David ALBAHARI: Esszépróza	
Balkán: irodalom és történelem (VÉKÁS Éva fordítása)	71
Zágráb - tíz év után (VIRÁG Árpád fordítása)	76
Antiszemitizmus: Szerbia és Kanada (KOVÁCS Hanna fordítása) . .	79

*

JÓZSEF ATTILA

SINKÓ Ervin: A magyar kultúra tűzhelye a szabad Vajdaságban.

József Attila Összes Versei (1952) című kötetről	84
JÓZSEF Attila: Kedves Jocó!	
Dragi Joco! (Lazar MERKOVIC fordítása)	87
KRÓNIKA (NOVÁK Anikó összeállítása)	88

*

SZÍNHÁZ

Snežana MILETIĆ: Szépek és okosak vagyunk, s mégis süllyedünk,
mint Velence. Az 50. Sterija Játékokról
(GEROLD László fordítása) 90

*

KRÓNIKA (NOVÁK Anikó összeállítása) 95

*

Pályázatok 99

A szám illusztrációit az Új Symposion 2., 3., 12., 20-21. és 22. számából vettük.

CIP - A készülő kiadvány katalógizálása
A Matica srpska Könyvtára, Novi Sad

82+3

HÍD : irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat / Főszerkesztő Gerold László. - 1. évf., 1. sz. (1934) - 7. évf., 15. sz. (1940) ; 9. évf., 1. sz. (1945) - . - Újvidék : Forum Könyvkiadó Közvállalat, 1934-1940 ; 1945-. - 23 cm

Havonta

ISSN 0350-9079

COBISS.SR-ID 8410114

HÍD - irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat. - 2005. június. Kiadja a Forum Könyvkiadó Közvállalat. Igazgató: Bordás Győző. Szerkesztőség és kiadóhivatal: 21000 Novi Sad, Vojvoda Mišić u. 1., telefon: 021/457-216; www.forumliber.co.yu; e-mail: forumkk@eunet.yu - Szerkesztőségi fogadóóra csütörtökön 10-től 12 óráig. - Kéziratokat nem őrünk meg és nem küldünk vissza. - Előfizethető a 160-15290-87-es zsrószámára (Delta Banka AD Beograd. Fil. u Novom Sadu); előfizetéskor kérjük feltüntetni a Híd nevét. - Előfizetési díj 2005-re belföldön 1200 dinár. Egyes szám ára 120, kettős szám ára 200 dinár. Külföldre és külföldön egy évre 60 EUR - Készült az Ideál Nyomdában Újvidéken.
- YU ISSN 0350-9079

Kolumbusz és én

*A man can walk a million miles and just
be standing still he can close his heart and
believe he is strong.*

Buddy Miller

1.

Azon a pénteki, csaknem végzetes napon, amikor Manuela Rosadót megismertem, szokatlanul korán ébredtem. Már csaknem két hete laktam a kis barcelonai szálloda legfelső emeletén, abban a hitben, hogy amíg pénzem kitart, maradok. Valójában egy reménytelen szerelem elől menekültem; s elkövetve ugyanazt a hibát, melyet oly sokan, én is abban reménykedtem, hogy az idegen környezet örökre kimossa majd belőlem a hiábavaló vágyakozás elviselhetetlennek érzett kínját.

Egy ideig feküdtem az ágyban, aztán felkeltem, magamra öltöttem fürdőköpenyem, és elhúзва a balkonajtót, kiléptem a teraszra. A májusi hajnal halovány rózsaszíne fülledt, párás napot ígért. Alattam a *Rambblas*, a város ismert, s késő éjjelig oly zajos és zsúfolt sétálóutcája húzódtott. Most csaknem kihalt volt, s csupán egy részeg kerékpáros tűnt fel, bizonytalanul manőverezve az utcai árusok lelakatolt fémbódéi között. A távolban látni lehetett az ezüstös tengert, s az utca végén Kolumbusz többméteres talpazaton álló szobrát, amint egyenes testtartással, büszkén a távolba tekint.

Ahogy a hideg vaskorlátra könyökölve a tengert s a távoli szobrot bámultam, hirtelen irigyelni kezdtem Kolumbusz egyenes testtartását,

büszkeségét, s mindazt, amiről korábban fogalmam sem volt, de most egy pillanat alatt neki tulajdonítottam.

Hamar fájni kezdtem, s gyorsan visszatértem a szállodaszobába. Leültem az ágy szélére, s körbenéztem. A kis asztalon, a hamutálca mellett ott piroslott az egyik helyi flamenco-bár, a *Bar la Bulería* névjegykártyája is, amelyet a minap nyomott a kezembe a piac forgatagában egy kékesfekete hajú lány. Emlékszem, egy pillanatra zavarba jöttem; megragadott különös arca, amely valahol a rendkívüli szépség és a rendkívüli csúnyaság határvonalán egyensúlyozott. Épp a még élő, mozgó tintahalakat és polipokat szemléltem, amikor mellém lépett, és sírós-nevetős fintorral a kezembe nyomta a kis kartonpapírt. Megfordultam, hogy utána nézzek, de már eltűnt a tömegben.

Amint az ágy szélén ülve felidéztem ezt a minapi emléket, eszembe vilant éjjeli álomom, amelynek talán korai ébredésemet köszönhettem. Olyan erővel tört rám, hogy már-már azt hittem, nem is álom volt, hanem a közelmúlt furcsa módon nem észlelt szelete: a hotelszobám ajtaját nyitom ki épp egy szokatlanul hosszú kulccsal, s közben csodálkozom, hogy négyszer fordul meg a zárban, s csak azután nyílik ki az ajtó. A szoba közepén egy hosszú hajú, mezítelen nő áll háttal nekem, s nézi magát a falon függő tükörben, amelyben azt a kékesfekete hajú lányt ismerem fel, aki a flamenco-bár névjegykártyáját a kezembe csúsztatta. Lassan felém fordítja fejét, és én a döbbenettől mozdulni sem tudok: nem emberi, hanem egy leopárdfej néz rám; homlokán fehér csík, s félig nyitott szájából apró polipok kúsznak ki lassan...

Felálltam, és a kezembe vettem a piros névjegykártyát. Egy ideig forgattam az ujjaim között, majd az ablakon át, tűnődve, sokáig néztem a szemközti házfalat.

Aztán megfordultam, és a falon függő tükörhöz léptem. Már tudtam, hol fogom tölteni az estét.

2.

Aznap valóban párás, fülledt idő nehezedett a városra, s jóformán estig ki sem tettem a lábam a hotelszobából. Csupán a sarki boltba ugrottam le délelőtt Jóséhoz, a tulajdonoshoz sonkáért és egy üveg *Riójáért*. Ő volt az egyetlen ember, akivel addig közelebbi kapcsolatba kerültem. Venezuelából érkezett hosszú évekkel ezelőtt, s mint később megtudtam, anyja indián származású volt.

Egyik este, amikor a nyitva tartás utolsó perceiben betértem a boltjába, meghívott egy pohár borra. Elfogadtam, miközben arra gondoltam, nyilván magányos ember lehet. Köpcös, alacsony férfi volt, olajos, fekete haját hátul egy fémgyűrűvel fogta össze.

Lehúzta boltja redőnyét, majd hátramentünk a szűk raktárhelyiségbe, s leültünk egy-egy műanyag székre. Közben feltűnt, hogy a raktárhelyiséget és az üzletet elválasztó csapóajtóra egy díszes puska van felakasztva, de nem szóltam semmit. Ő azonban észrevehette pillantásomat, mert azonnal megjegyezte:

- Winchester. A nagyapám ezzel irtotta a gringókat.

Bólintottam, majd koccintásra emeltem az éppen megtöltött poharamat.

Egy ideig Latin-Amerikáról beszélt, aztán Simón Bolívarról, a „Felszabadítóról”, majd a venezuelai nők utolérhetetlen szépségéről és temperamentumáról. Aztán hirtelen letette a poharat, és hosszan rám nézett.

- Valami nincs rendben veled - jelentette ki.

- Velem? Miből gondolod? - kérdeztem meglepetten, és gyorsan ittam egy kortyot.

- A homlokodva van írva - mondta, és újra felemelte a poharát. Belenéztem meleg, fekete szemébe, és úgy éreztem, felesleges válaszolnom.

Mindez újra eszembe jutott azon a fülledt kora estén, amikor a *Bar la Bulería* felé gyalogoltam. Ezúttal nem szerettem volna, hogy bármi is a homlokomra legyen írva, amikor belépek a flamenco-bár ajtaján.

A zsebemben lapuló névjegykártya utasításait követve átvágtam a *Placa de Catalunya*n, s a pálmafák alatt felfelé igyekeztem a *Gaudi-park* irányába, az *Aguilera* utca 33. felé. A szieszta ideje már régen véget ért, a Tapas-bárok megteltek, s az utcán hömpölygő tömeg izgatottsága és jókedve átragadt rám is. Fenn, a várost övező dombokon sárga fények villódzdtek.

Több mint fél óra gyaloglás után érkeztem meg. Jókedvűen, s egyben furcsa izgalommal telve nyomtam le a kilincset.

Hosszú folyosó vezetett a tulajdonképpeni helyiség bejáratához, s mikor beléptem a terembe, első gondolatom az volt, hogy nyilván eltévesztettem a címet. A megterített asztaloknál egyetlen vendég sem ült. A mennyezetre erősített két óriási ventilátor lapátjai lassan forogtak, s olyan csend volt, hogy szinte hallani lehetett, ahogyan szelik a levegőt. Néhány bátortalan lépést tettem előre, amikor az egyik oszlop mögül előbukkant a pincérnő. Piros kötényben volt; kezében egy jegyzetömböt és egy tollat tartott. Barátságosan köszöntött, majd a deszkából ácsolt pódiummal szemközi asztalhoz vezetett. Miközben elébem tette az étlapot, közölte, hogy a flamencotáncosok hamarosan fellépnek. Úgy láttam, nem talált benne semmi különöset, hogy én voltam az egyetlen vendég. A fellépők azonban még vártak magukra.

A paellát már rég elfogyasztottam, s a második kancsó *Sangria* is a vége felé járt, s még mindig egyedül ültem a helyiségben, amely egyébként semmiben sem különbözött a szokásos katalán szórakozóhelyektől: a sön-

tés felett jókora füstölt sonkák lógtak, s a falon, színes keretben a bikavidalok stilizált jelenetei függtek.

Ahogy múlt az idő, jókedvem lassan elpárolgott. Egyre idegesebben már arra gondoltam, hogy fizetek, és távozom, amikor egy addig számomra észrevétlen ajtón belépett az együttes. Egy férfi és három nő. Egyenesen a pódiumhoz siettek, amely engem valójában egy régi, iskolai dobogóra emlékeztetett.

Lassan rájöttem, hogy csupán nekem fognak táncolni, zenélni, egyedül nekem, s ettől a gondolattól csak még kínosabban éreztem magam. Körülnéztem a teremben, persze mindhiába. Épp eszembe jutott, hogy hát végül is minden rendben, hiszen itt vannak a fellépők, s valójában ők az én társaságom, amikor kivágódott a helyiség bejárati ajtaja, és egy fiatal, részeg nő, valamint egy tetovált karú férfi tántorgott be a terembe, kézen fogva. Hangosan nevettek, s a nő még fel is sikított egyszer. Az oszlop mögül azonnal előbukkant a pincérnő, kezében a tollal és a jegyzetömbbel, majd a mellettem lévő asztalhoz vezette őket. Hallottam, hogy a pár franciául beszél. A nő újra nevetett, s ahogyan szája (amelyen elmaszatolódott a rúzs) kettényílt, látni lehetett hiányos alsó fogsorát.

Elfordultam, hogy alaposabban szemügyre vegyem a fellépőket, akik közben elkezdték műsorukat. A hosszú hajú, gitáros férfi fekete ingben és nadrágban a pódium jobb szélén ült egy széken. A három nő piros ruhában, fémlapokkal megerősített cipőben csaknem kétméternyire lehetett tőlem.

Nehéz eldöntennem, mi ragadott ki gyökerestül addigi állapotomból: a zene és a tánc együttese, vagy talán a titokban remélt, de mégis hirtelen jött felismerés, hogy a hozzám legközelebb lévő táncosnő nem más, mint az álmomban megjelent leopárdarcú nő. Percekig úgy éreztem, hogy mozdulni sem tudok. A cipők ütemes csattogása a pódiumon, a gitárzene, a kasztanyetta hangja, a rám szegeződő fekete szempár s a pódiumról áradó hihetetlen energia valósággal a székhez szegezett. Ám nem tartott sokáig bénultságom: hamarosan teljesen ellazultam, s egyben valami korábban még nem tapasztalt erőt éreztem magamban. Olyannyira, hogy amint hirtelen eszembe jutott Kolumbusz és a hajnali jelenet, hangosan felröhögtem...

Magabiztosan intettem a pincérnőnek, aki ezúttal nem lépett oda az asztalomhoz, csupán bólintott, és már hozta is az újabb kancsó *Sangriát*. Tenyeremet a vastag falú cserépkorsó hűvös törzsére helyeztem, s úgy éreztem, játszva összeroppantathnám...

Amint véget ért a műsor, a fellépők a terem sarkában lévő asztalhoz ültek. Szemmel tartottam őket. Igyekeztem elkapni a leopárdarcú pillantását, de ezúttal ügyet sem vetett rám, noha míg táncolt magásra tartott

kézzel, ujjain a kasztanyettával, jóformán le sem vettük tekintetünket egymásról.

Talán negyedóra múlhatott el, amikor felálltam, s a mosdóba mentem. Kijövet megálltam hosszú, téglalap alakú asztaluk előtt. Sorra gratuláltam nekik, és megjegyeztem, hogy ilyen csodálatos élményben még sohasem volt részem. Utoljára a leopárdarcúhoz fordultam. Egészen közel hajoltam hozzá.

- Fantasztikus volt - mondtam, és kezet nyújtottam.

- Köszönöm - mondta, és belecsúsztatta tenyerét tenyerembe. Úgy éreztem, épp akkora, mint az enyém; mintha csak a párja lenne.

Amikor el akartam engedni, megszorította a kezem. Nem tudtam mire vélni, de a szorítás csak erősödött.

Társai halkán beszélgettek, ügyet sem vetve ránk.

- Ül le! - mondta, még mindig a kezemet szorítva, és szabad kezével a mellette lévő székre bökött.

Nem ültem le. Csak álltam ott, és néztem. Nem tudom, mennyi idő múlhatott el, de úgy tűnt, percről percre változik az arca. Akár olykor az égbolt, gondoltam.

- Megyek az italomért - mondtam végül -, mindjárt visszajövök.

Elengedte a tenyeremet.

Amíg az asztalom felé tartottam, kézfejemről a forróság lassan egész testemre áterjedt.

*

Amint teli pohárral a kezemben visszaültem asztalukhoz, a szemembe nézett, s újra a kezét nyújtotta.

- Manuela Rosado - mondta.

Én is megmondtam a nevem, de ezúttal nem nyújtottam kezet. Azt hittem, furcsállja majd, de egy szót sem szólt. Ekkor eszembe jutott, hogy nekem kellett volna elsőnek bemutatkoznom, de már késő volt.

- Sajnálom - mondtam aztán -, hogy ilyen kevés vendég volt ma.

- Nem érdekes - mondta -, akkor is játszottunk volna, ha nincs egyetlen vendég sem. Ez belülről jön. Valójában nem is a közönségnek, hanem magunknak játszunk.

Mély, bársonyos hangja volt. Épp ilyennek képzeltem.

- Honnan jöttél? - kérdezte hirtelen.

- Onnan, ahová csak kevesen vágnak - válaszoltam.

- Akkor az biztosan érdekes hely lehet.

- Az - hagytam rá -, de nekem már egyre kevésbé.

A kékesfekete haj, amely arcát keretezte, egy pillanatig úgy tetszett, akárha világítana. Sokáig fürkésztük egymást szótlantul, mintha csak azon

tűnődni, kinyissuk-e vajon azt a kiskaput, amelyen majd belopózhat a szerelem. Éreztem, hogy forró, kipirult az arcom, s csak szorongattam a jeges italtól hideg poharamat. Épp arra készültem, hogy egy cseles kérdéssel a számomra megfelelő irányba terejem beszélgetésünket, amikor korábbi asztalom felől nagy csattanás és csörömpölés hallatszott. Mindannyian arra fordultunk: a hiányos fogazatú, részeg nő a földre esett, miközben magával rántotta az asztalterítőt a rajta lévő tányérokkal, poharakkal együtt. A pincérnő azonnal ott termett, és egy piros kötényes, szakállas férfi is.

- Menjünk innen - szólta Manuela.

- Rendben, menjünk - mondtam.

Kiittuk poharunkat, hátratoltuk a székünket, és elköszöntünk a társaság többi tagjától. Amikor újra kezet nyújtottam nekik, feltűnt, hogy egy pillanatra sokatmondóan összenéztek, de nem szóltak semmit. Összeszokott társaság lehetett.

Elhaladtunk a korábbi asztalom mellett. A részeg nő már valamennyire összeszedte magát, üveges tekintettel újra a székén ült, miközben a tetovált karú a kezét szorongatta. A pincérnő épp az üvegdarabokat söpörte össze.

Manuela előttem haladt, a szűk, piros ruha kiemelte karcsú alakját. Csípője ringott, s úgy lépkedett, mint a divatbemutatók kifutóján a manökenek. Ez valahogy ellentétben állt azzal a finom mozgással, amit a pódiumon bemutatott.

Épp eltűnt a csapóajtó mögött, amikor valaki hátulról a vállamra tette a kezét.

Megfordultam. A szakállas, piros kötényes férfi állt mögöttem. Jobb szeme alatt egy borsónyi nagyságú anyajegy barnállott. Levette kezét a vállamról.

- A nő nem neked való - jelentette ki, és szomorkásan mosolygott.

Meglepett; nem értettem, mire gondol, aztán egy pillanat alatt úgy döntöttem, hogy nem foglalkozom vele. Belöktem a csapóajtó szárnyát, és Manuela után siettem.

3.

- Közel lakom - mondta Manuela, amint a hosszú folyosó végére érve kiléptünk az utcára. Kinn szemerkélt az eső, de nem hozott felfrissülést; a levegő továbbra is fojtott, párás maradt.

Átkaroltam, s egy pillantást vetettem dekoltázsába, amely eszményi kebleket sejtetett. Aztán a profilját néztem: élesen kirajzolódott az utcalámpa fényében, de ezúttal valahogyan hidegnek, szoborszerűnek

tűnt. Hirtelen megmagyarázhatatlan balsejtelem kapott el; olyasféle, mint amikor a kiszemelt vad érzi, hogy nagyon messziről, de mégis olyan távolságból, ahonnan már nincs menekvés, szemmel tartják, és csupán percek kérdése végzetének beteljesülése.

- Csak nem fogunk az esőben sétálni - mondta Manuela, s elindult az ellenkező irányba, mint amelyből a flamenco-bárba érkeztem.

- Utálom az esőt - jegyeztem meg egyetértően.

- Én nem, csak azt, ha ázom - válaszolta.

Csendesen lépdeltünk egymás mellett. Az előbbi érzés lassan elpárolgott, s helyébe kíváncsiság és izgatott várakozás lépett.

Sétánk valóban rövid ideig tartott.

Az egyik közeli fordulónál megálltunk egy zöldre festett ajtó előtt. A táskájából elővett egy hosszú kulcsot és a zárba helyezte, és néhányszor gyorsan elfordította. Megbénultam. Valahogyan úgy tűnt, hogy éppen négyszer fordította el a zárban; mintha négy kattantást hallottam volna. Azért ilyen nincs, gondoltam, ez lehetetlen! Hiszen nem láttam még soha egyetlen ajtózárat sem, amelyben négyszer kellett volna elfordítani a kulcsot! Biztosan tévedtem, s rosszul hallottam, nyugtattam magam.

Szűk lépcsősoron haladtunk felfelé, halovány sárga fényben. Manuela előttem lépdelt, s csípője éppúgy ringott, mint nemrég a flamenco-bárból kijövet. Egy pillantást vettem az összefirkált, itt-ott penészes falra, a pisálkozó villanykörte pókhálós zsinórjára, s úgy éreztem, hogy csupán egy különös film szerepét játszom, amelyből bármikor kiléphetek.

Kinyitotta a lakásajtót, és felkapcsolta a lámpát. A szegényes kégli mindössze két szobából állt, amelyeket egy szakadozott függöny választott el egymástól. Az első szoba magába foglalta a konyhát és a fürdőszobát is egyben. Nagy rendtelenség volt, s látszott, hogy már hetek óta nem takarítottak. Nem értettem, hogy egy szép és sikeres nő hogyan élhet ilyen körülmények között. Ő azonban mintha olvasott volna gondolataimban, megjegyezte:

- A flamencotáncosok mind szegények.

- Nem baj, nem zavar a szegénység - hazudtam.

Letette táskáját, és rám nézett. Lassan felém indult.

Amikor már csak egy lépésnyire volt tőlem, elkapta a tarkómat, magához húzott, majd keményen belecsókolt a számba. Levegő után kapkodtam, amikor ellökött magától. Aztán átvágott a leírhatatlan rendtelenségen, és egy nyitott szekrényből elővett egy üveget és két apró poharat, melyeket azonnal teletöltött.

- Grappa - mondta, és kezembe nyomta az egyik poharat.

Úgy éreztem, eleget ittam már, de koccintottunk, és egyből felhajtottuk az erős italt. Egy pillanatra megszedültem, s újra a leopárdarcot láttam

magam előtt fehér csíkkal a homlokán, de mindez csupán egy másodpercig tartott.

Kivette kezemből a poharat, az asztalra helyezte, és egy gyakorlott mozdulattal, hüvelyk- és mutatóujjával elkapta könyökömet, majd a másik szoba felé irányított. Csaknem fájt.

Már régen eldőt, hogy ki az, aki irányítani fogja az eseményeket, gondoltam.

Félrehúzta a függönyt, és beléptünk a belső szobába.

A helyiségben csak egy kis fiókos asztalka és egy hatalmas fehér vaságy volt, valamint egy plakát a falon, amely Michael Jacksont, az ismert popsztárt ábrázolta.

Manuela az ágyhoz irányított, majd elengedte a karomat. Ekkor azonban én kaptam el a karját, s vadul csókolni kezdtem a mellét, amennyire csak a dekoltázs engedte. Meglepődtem, milyen engedelmesen tűrte. Mélyen belélegeztem a testének fűszeres illatát. Talán percekig is eltartott, mire lassan eltolt magától. Hátrált néhány lépést, majd mosolyogva tetőtől talpig végigmért. Aztán egy szempillantás alatt megkeményedtek a vonásai.

- Vetközz le! - mondta határozottan, és csípőre tette a kezét.

Gyorsan ledobtam magamról a ruháimat, és alsónadrágban az ágy szélére ültem.

- Azt is! - mondta, és kinyújtott karral az ágyékom felé mutatott.

- És te? - kérdeztem, miközben lehúztam alsónadrágomat.

Elmosolyodott, s egy ideig vizsgálgatott.

- Mindjárt levetkőzöm én is, csak fekjüdj az ágyra - mondta.

Oldalamra feküdtem hát, egyik kezemmel fejemet megtámasztva, hogy így majd jól láthatom vetkőzését. Mégiscsak egy varázslatos flamencotáncosnő fog előttem pillanatokon belül meztelenre vetkőzni, gondoltam, s még valami bárgyú büszkeséget is felfedezni véltem magamban. Kíváncsian vártam, melyek lesznek majd vetkőzésének bevezető mozdulatai.

Csakhogy gyorsan rájöttem, hogy ő másképpen képzelte esténk folytatását.

A kis asztalhoz lépett, kihúzta a fiókot, kivett belőle egy bilincset, majd az ágynál termett.

- Fordulj hasra! - parancsolta.

- Szóval most ezt a játékot fogjuk játszani - mondtam kedvetlenül.

- Majd meglátod - válaszolta.

Hasra fordultam, ő pedig gyors mozdulattal az ágy végénél lévő rácsozathoz bilincselte kezeimet. Aztán az ágy másik végéhez ment, a hátam mögé.

- Most pedig levetkőzöm - jelentette be. Hallottam, amint lehúzza ruhája cipzárát, s azt is, amint kisvártatva a ruha susogva a földre hull. Még egy-két apró nesz, és ő is megszabadult ruhadarabjaitól. Amennyire tudtam, kissé oldalt fordultam, és a vállam fölött hátranéztem.

Háttal állt nekem, s éppen újra az asztalka fiókját húzta ki. Éreztem, hogy a vágy felszökik bennem, amint magas, karcsú alakját néztem, hátának csodás vonalát, kerek, feszes fenekét és csodás ívű lábait.

Aztán becsukta a fiókot, és megfordult.

Elsőként kebleire szegeződött a pillantásom, és úgy éreztem, hogy sohasem láttam szebbet. Megremegtem, majd elmosolyodtam.

- No, ugye - mondta, és közelebb lépett.

Ekkor pillantottam meg a combjai között himbálózó jókora hímtagot.

Azt hittem, ez valami tréfa, és hol kebleire, hol vesszejére emeltem pillantásom, talán tízszer is, de folyton csak ugyanazt láttam, amit először is, ráadásul minden igazinak látszott. A döbbenettől moccanni sem tudtam; hang nem jött ki a torkomon.

Leült mellém az ágyra, s ekkor láttam, hogy a kezében egy kis tégelyt tart.

- Új örömök várnak rád, lovag - mondta, s lassan kezdte lecsavarni a tégely tetejét. Aztán egy pillanatra abbahagyta, s hirtelen hosszan végignyalt a hátamon.

Mintha egy pengét húztak volna végig rajtam. Még mindig képtelen voltam megmoccanni. Teljes valómmal hittem és reméltem, hogy mindez csupán egy rossz álom, s azonnal felébredek. De az ébredés elmaradt, s rá kellett jönnöm, hogy az imént tévedtem, s ebből a filmből nincs kilépés.

Lassan felengedett bénultságom, s kétségbeesésemben rázni kezdtem az ágy rácsozatát.

- Nem kell megijedni attól, ami jó - mondta szelíden, vigasztaló melegséggel a hangjában.

- Te nem vagy normális! - nyögtem rekedten, és már nem ráztam az ágy rácsozatát.

- Ki a normális? - kérdezte némi keserőséggel a hangjában, és letette mellém a tégelyt. Láttam, hogy egy ideig méreget, majd váratlanul lesöpörte az ágyról, felállt, és gyorsan az asztalhoz ment. Kivette belőle a kulcsokat, majd megszabadított bilincseimtől.

Gyorsan öltözni kezdtem.

Jobb kezével az asztalra támaszkodva figyelt.

- Azt hittem, erősebb vagy - szólalt meg csalódottan.

- Nem, csak teljesen normális - mondtam bosszúsan.

- Ahhoz nem kell sok erő - válaszolta megvetően.

Épp a nadrágomat húztam fel, amikor újra ránéztem. Ott állt, még mindig az asztalra támaszkodva, és minden felindultságom ellenére, újra csodaszépnek tűnt. Meghökkenve vettem észre, hogy a lába között himbálózó hímtagnak most nyoma sem volt. Egyszerre elszállt a dühöm és félelmem, s egy pillanatig elbizonytalanodtam.

Kiegyenesedve néhány lépést tett felém.

- Tűnj el! - mondta. A szeme sarkában mintha egy könnycsepp csillant volna.

Gyorsan befejeztem az öltözködést, majd elrántottam a függönyt, és amilyen hamar csak tudtam, elhagytam a lakást.

Amint zavartan lefelé haladtam a lépcsőn, ólmos fáradtság tört rám. Újra felnéztem a pislákoló villanykörtére, és tűnődve újra szemügyre vettem a penészfoltokat a falon. Lehet, hogy igaza van Manuelának, s tényleg nem vagyok elég erős, gondoltam.

Amikor kiléptem az utcára, még mindig szemerkélt az eső. Elhaladtam egy szerelmespár mellett, aztán még egy, és még egy mellett. Manuela járt a fejemben mindvégig. Újra és újra lejátszottam magamban rövid és csúfos kapcsolatunkat, s magam előtt láttam, amint a kis asztalkára támaszkodva engem néz, az egyik pillanatban férfiként, a másikkban pedig nőként.

A szálloda előtt megálltam egy pillanatra, s kezemet a kilincsré helyezve a tenger felé néztem. A távolban jól látszott Kolumbusz kivilágított szobra. Elképzelttem, ahogyan két erős ember üdvözli egymást. Elképzelttem, hogy hátrafordul, megismer, s int nekem.

Aztán anélkül, hogy visszaintettem volna, lenyomtam a kilincset.

kölessel hinti nagyapám

a napfoltos udvart,
maréknyi fénylő okker
gömböt vet galambjai elé.
számon tartja mindegyiket,
akár szétszéledő unokáit.
borotválkozz már meg végre
- tapogatja szálkás arcom,
mintha csak vak lenne,
hogy bennem magamra ismerjen.

egyre kevesebb már
a befogható nemes *vidéki*,
éhes *vadócok* a csalira
meg gyakran rájárnak.
nyakukon felborzolódik
a toll a csontos ujjak
szorításában, mielőtt kifor-
dulnának a gyengecsigolyák.
vergődésük nem tart sokáig,
tisztá és vértelen hadművelet ez.

és levesben végzik a visszatérők is,
kik elsodródtak a tető fölött
monoton körző csapattól,
hogy a csapodár vért ne adják tovább.
borotválkozz meg . . .
- futnak végig tétován ujjbegyei
ha nagynéha hazavetődöm,
halántékomtól le a lüktető gégéig,
míg a konyhában vizet forral nagyanyám.

tekirdag/rodostó

az olajszürke tenger egykedvűen
izgatja a part csiklóját.
tankerhajók lepik el a tájat,
akár kádat a gumikacsák.
a rózsavízárus
kérdés nélkül is útbaigazít.
szagról érzi, magyar vagy:
nem drágá nem drágá nem drágá
- rád az olcsóbb cuccot tukmálja.
kosztolányi velencében hallja ugyanezt,
fedezed fel később egy régi *híd*ban.
egy utcagyereknek a *költőről* beszélsz,
ki itt lakott és túlélte mindenkit.
figyeli az idegen szavakat,
hátha pottyán még zsebébe néhány apró.
a hűség jutalma
életfogytiglani tengerre néző kilátás.
nem drágá nem drágá nem drágá.
az emlékház egyébként zárva,
rajta rossz magyarságú vallomás:
feujitas miat.
majd jön egy kis hazai löncshús,
és a terep elhagyása az utolsó busszal.

p. s.: *édesnéném,*
isa itt nem acceptálják a visa kártyát,
és a burekba spenótot is tesznek.
császáraink pedig fogalmazzák már a leiratot:
- kivetközni olt-köponyegből.
- kivetközni olcsó parfümökéből.
- ki disznótoros forradalmakból.
et fusson a fejedelem.
et szívjon a költő.

Cum Deo.

vetett bizalom

d. i.-nak

*nem akarok senkit sem ijesztgetni,
de tegnap bekattant a kutyánk.
övé volt a tér ez idáig,
kerítéstől kerítésig a loholás.
a sebhelyesre szántott udvar,
s a kifulladás lankadó öröme.
ma övé a ketrec.
szemeiben zavar bujkál,
és az ételt adó kéz felé kap.*

*bár már mutatkoznak a javulás jelei,
pillanatnyi megingása
észrevétlen nem maradhatott.
köztünk mi végképp elmaradt,
az egyenlőtlen viszonyba vetett bizalom.
hogy a farka ketrecének távja
után a tér megszűnik neki,
hogy az én lepattant szilánkját
pótolja a mi . . .*

*- és a láz erre felmentést nem ad,
s nem, hogy lázadása
végül mégis fennakadt
a hűség peremén.
elaltatják hát nemsokára
tisztázandó e köztes helyzetet,
s mert veszélyt jelent húgomra,
ki köztünk minden bizonynal
a legvédtelenebb.*

*minél szikárabb mondatokban
próbálok ma összegezni
a történet tapasztalatát.
hullamosóként hasznót húzni
belőle e vers erejéig,
esélyt sem adva a gyásznak,
ha már lucskos pofáját többé*

magamhoz nem szoríthatom;
- remélve, talán meglessem,
alkalomadtán ki lesz,
ki majd minket altat el.

attack

*sz. e.-nek (vízum helyett)
transsylvaniaába*

akár pesten a villamoson
egy müncheni WC-ben
vagy a notre dame
görbe pengéi alatt
a hamuszín végeken túl
egy másik jelenet
jelmezei között
(de) halálpontosan
rájuk ismerek
peregjenek mint a porhó
vagy tojásjégment koppanjanak
az é-k s az elharapott szótagok

ilyenkor (várfalon
kúszó janicsár)
a végvári költők fegyverét
kihegyezett lúdtollam
fogaim közt szorongatva
hátról támadok
szögekkel kivert
asszimilált nyelvem
nyílhegyével
hatolok át rajtuk
s mintha csak véletlenül
de bőr alá ültetett
chipnél is precízebben
jelzem származásukat

*„talán csak nem onnan”
és „ó milyen szépen ejti...”*

a leleplezés pőre vigyorától
szétáramlik bennük
a másság bénító
kontrasztanyaga
álruhás támadásom
az idegen terepen
mindig zavart kelt
részemről persze
a kitárulkozás elmarad
mert míg földijeim
színlelt csodálkozásom
rabláncán vergődnek
szabadon élvezhetem
akár a lego-várákon
identitásomon bármikor
könnyen alakíthatok

woland és a bivalyok – mítoszszilánkok

*„Az összes vörös ott csorog az állat testén, ott,
alvadt vérként.”*

t. o.

hogyan a delíriumtól-e,
de keze folyton remegett.
mikor megfogta a képet,
a gyűrt papírról
tenyerébe csorgott
az *alvadtvörös állat vére.*
majd kivégezte az aznapi
pelinkovac-adagot.
- kimérni egyharmad üveggel,
ez volt a dolgom,
száz márkáért havonta,
és néha kitörölni a seggét.

*

és lecsordult a test
tépett huzalai mentén,

egészen a lábujjakig,
végig felfúvódott,
disznósajtszerű pocakján,
míg az elszabadult
pálcikaemberkék
vadul döfködték
az elhalt idegeket.

*

ilyenkor megalvadt a
tekintet is,
és alábbhagyott a remegés.
a láb nem mozdult, de mintha.

*

ezért kotorhatta elő
az átyuggatott *sifflis-képet*
olykor.
ezért a néhány elszabadult
pillanatért.
ki más,
az *összeroskadni készülő vad*
ő lehetett ekkor
[mozdulatlanságában
is a test zuhanása]
: a mozgás.

*

kicsordult végül
minden alvadt vörös
a robusztus testből
- kiszívta belőle
a vámpír pillantás.
józanra váltott hát
ez a szertartás is,
mint a többi mágikus
nekirugaszkodás,

és akár a járásról,
hirtelen leszokott róla.
csak a pelinkovacról nem,
a festményt pedig csalódottan
a paplan alá kotorta.

*

mivel óvatlanul elárultam,
egy költő is írt valamit
a képről, soha többé nem
kaporinthatam meg tőle.
s miután megalvadt testében
a maradék mozdulat is,
mert nem voltam résen,
sok limloma mellé
azt is a szemétbe gyúrték.

Haikuk

Kapcsolatok

Több mint kapcsolat

El- és elköszönsz,
de nem válhatsz el tőlem.
A gyökeredtől.

Az unokákkal

Estére megjön
nagy, és hopp, indulnak
Meseországba!

Szél ellen

Hogyha szembefúj,
háta fordítok neki.
Az undokjának!

A nyuszim

Álmomból ébreszt.
A szemével kérdezi,
szedsz-e még füvet.

Narcizmus

Brekuszom, ne még!
Összetöröd a vízben
tükörképemet.

Tavasza a parkban

(2005. 04. 11-én)

A Magyar Tanszék versmondóinak

Villódzó forgók
a kinyílt magnóliák.
J. A. forgói!

Kortárs festőimről

A remete Hangya

Magára ölti
bohócruháját, úgy ül
magának modellt.

Móri (Maurits) vonalai

Ég és föld közét
sorsvonalak szövik át.
Táját, arcait...

Konjović gyöngédsége

Vászna habarcsán
titkon ápolt irisze
átszivárványlik.

B. Szabó egy fényképen

Göröngyöt fürkészh,
hosszan morzsolgatja. Az
amorf „struktúrát”.

Vinkler, a desperált

Letörték a nagy
méretek; végül csak kis
képeket festett.

Szilágyi nyárutói

Lengő ökörnyál
az üszkös tányérrózsán.
Könnyed tündöklés.

Az elvesztett Kelemen

Savóhegy, Böge,
Nagyút - őrzik emlékét.
És a képei?!

Üzemzavar

- Akkor maga pihenjen egyet, én majd megmelegítem az ebédet - mondom apámnak a temetőből hazaérve. Töltött paprikát, kedvenc ételét hoztam, pár nappal előbb főzte, s egy műanyag dobozban fagyasztotta le feleségem. Mostanra annyira kiolvadt már, hogy átkanalazhatom egy piros pöttyös fehér lábasba, kis vizet öntök alá, nehogy leégjen, s bekapcsolom a villanytűzhelyt. A bort már indulás előtt betettem a hűtőbe. Aztán úgy gondolom - verőfényes őszi nap -, a ház előtt, a lugas alatt terítek meg. Szépen sárgulnak a szőlőszemek, reggel megettem egy fűrtöt, édes volt, mint a méz, estefelé, indulás előtt szedek majd belőle. A konyhában a szekrényből mélytányérokat, a fiókból kanalat, kést, villát keresek.

Már erre felé utaztomban sokat gondolkodtam az életéről. Nem egy olyan dolog van, amit nem értek, így azt sem, ami akkor, a háború után történt vele. Pedig meg kellene próbálnom végre rendet tenni az agyamban. Számtalanszor hozzáfogtam már, túrhetetlen volt a zűrzavar, de igyekezetem eredménye még nagyobb összevisszaság lett. A legjobb esetben se több. Mégsem szabadna ennyiben hagynom a dolgot; a sok letisztázatlan, félrevezető ügy miatti tévhitben, az előítéletek hatására könnyen hozhatok súlyos következményekkel járó döntést, jóvátehetetlen hibát követve el - magyaráznám magamnak.

Ezt az alkalmat nem szabad elszalasztanom. Talán utoljára megyek most el apámmal a pék háza mellett. Lassan csoszogunk, jóval a kilencven fölött, nem csoda, hogy nehezen emeli a lábát, vigyázni kell, nehogy beakadjon a papucsá orra egy-egy kiálló téglába. Nem is erőltettem, mikor így hazalátogatok, legtöbbször egyedül megyek ki a mamához egy csokor-

ral, elmondani imáinkat – amikre ő tanított – a sírja mellett, most azonban ragaszkodott hozzá, jön ő is velem. Jó séta lesz, egyeztem bele, jobban esik majd az ebéd. A névnapja volt mindig a családi ünnep, így, szeptember végén összejöttünk gyerekek, unokák, a mama reggel levágott egy kakast, főzte az ünnepi ebédet, a cukrásztól hozták a dobostortát; ilyen azonban – az unokák Budapesttől Torontóig – már nem lesz többé. Most reggel csak én ugrottam haza busszal, gondolva, hogy ez lesz utolsó névnapunk lakománk, talán. Semmi más dolgom, csak éppen akarom, hogy megfogyatkozzon, így kettesben is jól érezze magát.

A kolónián, az első világháború után odatelepített szerbek között, közel hozzánk élt a pék, jó mester hírében állt, hát a második világháború előtt – az emlékezetemben megmaradt első gyermekévek – hozzá hordtuk sütni a kenyeret. Nyáron legalábbis, télen úgyszólván befűtötték szárízikkal a kemencébe, természetesen, hogy itthon sütöttük. Anyám este kovászt tett, hajnalban bedagasztott, kora reggel kiszakajtott, aztán a szakajtóban vitte vagy vittem a pékhez. A becsületes mester mintaképeként fészkelődött az emlékezetembe; láttam, hogy áll a kemence szája előtti mélyedésben, a parázsról kiáramló forróságtól mindig verejtékesen, elveszi tőlünk a szakajtót, a hosszú nyelű, nagy kerek sütőlapátra borítja, bevágja, s a kis cédulát a nevünkkel ráillesztve betolja a kemencébe a többi kenyér mellé. Olyan ember benyomását tette rám, aki szereti a munkáját is, minket is, akik rendszeresen hordjuk hozzá sütni a mindennapit. Iránta érzett rokonszenveimet fokozta, hogy a szomszédságában lakó szerbektől eltérően olyan szépen, finom modorban beszélt magyarul, mint senki a környezetemben. Néha elcsodálkoztam ezen, de az okára csak a háború idején jöttem rá. Mikor bejöttek a magyarok, a kolóniáról kitelepítették a szerbeket, csak két családot hagytak meg. Egyik a pék volt, a másik egy mindig hosszú fekete ruhában járó, velünk szemben lakó öregasszony, akit mi csak Oktántsónak hívtunk. Nekem fogalmam se volt róla, mit jelent ez. A magyarízát aztán elosztatta a pék szép magyar beszédének titkát. A két családot azért nem lakoltatták ki, mert ők az első háború után Magyarországról települtek át a csereakció keretében. A hatóság aztán úgy döntött, hogy a pékséget egy sokgyerekes magyarnak kell juttatni, ezért Ilija bácsinak a város központjában adtak házat. Akkor sajnáltam, az új pékkel nem voltunk elégedettek, másikat kerestünk.

Befejeztem az iskolát, vidékre kerültem, évekig, évtizedekig nem találkoztunk, de mint a legbecsületesebb pékmester maradt meg emlékezetemben Ilija bácsi. Senki más péknek a kemencéjében nem sült olyan szép pirosra a mindennapi, mint az övében. Szüksége van az embernek gyermekora ilyen emléktárgyaira – ha megbillen egyensúlyérzésem, s szédülés környékez, hogy el ne essek, csak ebbe kapaszkodhatok –, ha összetörnek, semmi más nem pótolhatja őket.

S most, már abban a korban, amikor az ember a jövő helyett inkább a régi dolgok iránt kezd érdeklődni, mintha csak az alkalomra vártam volna, kérdezem apámat, mi van a pékkel, hallott-e róla mostanában. Legyint csak a ház felé se nézve, s nem kis megrökönyödésemre piszok alaknak nevezi Ilija bácsit. Még hozzá évtizedek után sem lágyulóló gyűlölettel a hangjában. Elképzelni sem tudom, miért.

Hazautazásaim alkalmával valahányszor a temetőbe igyekezve elhadtam a pék háza mellett, mindig tisztelettel és megbecsüléssel gondoltam rá, mint olyan emberre, akivel a közvetlen kapcsolatok idején soha össze nem különböztünk. Apám azonban nem enged a magáéból, s kérdésekre – így is bizonyítva előttem legendás hírű keményfejűségét, gondolom én – újra csak erősködik, hogy az egy szemét ember volt.

– Hát az, tudod, úgy volt – idézi föl unszolásomra életének talán legnehezebb pillanatait –, hogy mikor bejöttek a magyarok, hát akkora fölfordulást csináltak itt... A rétet, tudod, a nagyrétet tizenkilenc után szántották föl s osztották ki a kolonistáknak, ezek nem értettek a műveléshez, a kapa helyett szívesebben nyúltak a sétapálcáért, s a földek jó részét eladogatták. Én is vettem, volt három helyen is kisebb-nagyobb darab. Hát a magyar hatóság azt akarta, hogy ez egy tagban legyen, átmérték az egész rétet, s én is egy darabban kaptam az enyémet. De aztán ez nem tartott sokáig, visszajöttek ezek, s lett megint minden, mint volt a háború előtt. Ekkor kezdődtek a nagy bajok. Tudod, hogy volt, éjszaka jöttek, rázörgettek az emberre, elvitték, s aztán a családjá nemigen látta többé. Gondoltam, én nem ártottam senkinek, nincs mitől félnem. Hanem oszt egy napon, délután volt már, emlékszem, késő délután beállít Ilija, a pék. Sejtettem mindjárt, mit akar, de gondoltam, régóta ismer, évekig hozzá jártunk a kenyérrrel, csak megértjük egymást valahogy. Be se jött a házba, csak a gangban beszélgettünk, november elején volt ez valahogy.

– A tagosításkor az én földemet másnak adták, meg én is másét kaptam, ebből másfél hold Ilijáé volt. Azért jött, hogy arra a két évre szóló haszonbért fizessem ki neki. Tudtam, hogy ezt kérheti, ahogy én is azoktól, akik az én földemet kapták. De addigra megtudtam már azt is, hogy azok ágrólszakadt szegények, s egy fillért sem remélhetek tőlük. Mondtam neki, rendben van, legyen nyugodt, megfizetem, amit kér, de most nincs pénzem, kérem, várjon egy kicsit, én is kell hogy kapjak, mihelyt nekem fizetnek, azonnal viszem neki. Ő azonban kijelentette, hogy a pénzt most akarja. Halasztásról szó sem lehet. Próbáltam jobb belátásra bírni, csakugyan nem volt pénzem, de egyre követelte, hogy fizessek, mindjárt. Ha nincs pénzem, menjek, és kérjek. Látva, hogy nem tud rávenni az azonnali fizetésre, elmenőben megfenyegetett, ne felejtsem el, neki csak egy szavába kerül, s engem már visznek is...

Negyvenéves múlt akkor, most már túl van a kilencvenen, de még mindig megremegteti hangját az a régi réműlet. A pék távozott, közeledett az éjszaka, dagadt a sötétség, s szívében a félelem. Megbeszélte a mamával, aztán elment, kért kölcsön, s elvitte Ilijának. Nehogy csakugyan becsukassa.

A pék a magyarok idején sok kellemetlen zaklatást elszenvedett, végül is érthető, hogy mikor érkezettnek látta az időt, elhatározta, hogy elégtételt vesz magának; fenyegető fellépése tisztességesnek ugyan nem mondható, de tartotta szavát, hiszen miután megadta tartozását, apámnak nem történt baja, s ez a legfontosabb; túl erős a minősítés, áll össze bennem szavait hallgatva a következtetés, nem az értelem, hanem a gyűlölet beszél belőle, még mindig – duzzad tovább az iskolázott ember fölénye.

– Aztán el is feledkeztem én már erről, s mit sem sejtve megint hozzá hordtuk sütni a kenyeret még évekig, csak egyszer, húsz-harminc évvel később, ahogy főzzük a szomszédokkal a pálinkát, azzal a tót kertésszel, tudod, a barackosban... – áll meg már a temető sarkán. – Mert sok jó pálinkát kifőztem én, de úgy csináltam, hogy száz liter cefréhez tettem három kiló cukrot, azt mondták, ennyit lehet, ez még nem árt. Jó is lett mindig. De azt mondja egyszer a tót, főzzünk már ki egy kazánnal úgy, hogy nem teszünk hozzá semmi cukrot. Jó, legyen. Ott nála forrt meg, aztán együtt főztük ki. Először a cefréről, aztán a tisztájáról, jó pár óra ráment, jutott idő a régi dolgokra. Ő mesélte akkor, hogy mit mondott neki a másik szomszéd, a Csorag. Hát ez mikor megvette mellettem azt az öreg gyümölcsöst, tíz éve vagy még előbb, kivitte a földmérőt, s az megállapította, hogy én elszántottam a földjéből, az alsó végéből egy métert. Mondja nekem is, hogy arébb kell tenni a mezsgyekarót. Az ki van zárva, magyarázom neki, a nagytata – ezt tőle örököltük – annyira vigyázott erre, emlékszem rá, ha szántani mentünk, a lécet mindig vinni kellett, tehát sehogy sem fordulhatott elő, hogy elszántsuk a szomszéd földjét. De hiába beszéltem neki, csak mondta a magáét. Én sem hagytam magam, biztos voltam benne, hogy nekem van igazam. Elmentem az ügyvédhez, s mondom neki, mi a gondom, ám ő meghallgatva azt tanácsolta: hagyja maga azt, mert mehet, ahova akar, lehet magának százszor igaza, akkor is csak úgy lesz, ahogy ő akarja. Ez ilyen ember, senki se bír neki semmit... Na hát ez, a Csorag mondta a tótnak az összeszólalkozásunk után, hogy ha tudta volna, hogy ilyen akaratos ember vagyok, akkor nem húzta volna ki a nevem. Mert tudod, Ilija – ezért mondtam, hogy szemét –, mikor nem bírtam neki odaadni a pénzt, tőlem egyenesen a Csoraghoz ment, ez állította akkor naponta össze a jegyzékeket, s csakugyan följelentett. Aztán meg, mikor elvittem neki, amit kért, akkor nem szólt, hogy törölje ki a nevem. Hanem hagyta. Na hát ilyen ember, látod... Csak itt, amiről sok évig sejtelmem sem volt, az aljaságáról csak itt hallottam a kertész szomszédától. Míg kóstolgattuk a csöpögő, csordogáló illatos barackot...

Bólogattam csak megdöbbenve már az anyám sírja előtt, türelmetlenül várva, hogy kiderüljön végül, hogy menekült meg. Akiket akkoriban összeszedtek, a száz ártatlan magyart egy novemberi éjszaka ismeretlen szerb fegyveresek verték agyon a legkegyetlenebb módon. A legigazságosabbnak kikiáltott társadalmi rend megteremtése jegyében, persze. Amit most hallottam, abból világos, hogy mivel ő is rajta volt a névjegyzéken, csak valami csoda folytán kerülhette el a kínhalált. S hogy elkerülte – mint sok más hasonló életveszélyt –, nem tudom elhinni, hogy az a pusztaság véletlenül múlt. Valami több kellett hogy legyen. De itt a sírnál a kegyelet nem engedte, hogy tovább faggassam.

Azt hittem, nagyon kifáradt már, de a temetőben új erőre kapott, vezetett sorba, egyik rokontól a másikig, közben mindegyikről mesélt, mintha fontos családi hagyatékot adna át. Csak mikor visszafelé menet megint a pék házához érünk, csak akkor kérdelem, minek köszönheti a megmenekülést.

– Hát ott voltam én is azok közt, akiket akkor éjjel össze kellett fogdosni, de mielőtt bevitte volna a városházára, a listát megmutatta az asszonynak; nem az ő felesége volt ez, hanem egy darálósé, egy németé, ott közel hozzánk, de mindenki tudta már, hogy a Csorag él vele. Hát látva a nevet, az asszony mondta talán, hogy húzzanak ki, rendes emberek vagyunk, hozzájuk hordjuk darálni a kukoricát. Így menekültem meg – néz a szemembe, vastag szemüvege sem leplezheti a végül csak elégtételt nyert ember örömét. – Különben elúsztam volna én is a Tiszán... Látod, hogy ilyen gané ember legyen valaki! – kanyarodik vissza csikorogva a gyűlölet Ilija pékhez.

Makacs konokság. Most már tudom, nem az apámé, az igazságé.

De ebbe se lehet egyszerre beletörődni, mert azt mondják, ugye, hogy ha megnyugtató képet akarunk, látnunk kell az érem másik oldalát is, ennek meg nem is csak két oldala van; hallani kellene a feljelentő péknek, a listakészítő Csoragnak, a mesélő tót kertésznek meg a kegyelmet kérő darálósé asszonynak a változatát is. Nem mintha kételkednék apám szavahihetőségében, de mindegyik kiegészítené valamivel a képet, talán. Persze okoskodhatok, ahova távoztak, ott egyiküket sem tudom már elérni. Igazat kell adni az apámnak, nem ok nélkül nevezi szemétnek, de senki, így nyilván ő sem született eleve annak – pöffeszkedik tovább bennem a tudálékosság. Vajon megtudnám-e tőle, mi történt vele, mi az (letisztázatlan félreértés, előítélet?), aminek a hatására apámmal szemben – aki pedig igazán nem ártott neki – ekkora aljassághoz folyamodott. Egy illúzióval kevesebb, mindenestre – próbálnám nyugtatni magam.

Vissza a konyhába, megnézem, nem kell-e gyöngébbre csavarni a tűzhely gombját, nehogy leégjen az ünnepi ebéd, a paprikával, tudtam már, ez könnyen megeshet. Ekkor ér a meglepetés: a lábas olyan hideg, mint mi-

kor odatettem. Persze, áramszünet. Láthattam volna már előbb, nem gyúlt ki a jelzőlámpa.

- Nincsen áram - lépek be a nagyszobába, apám hanyatt fekvé fújja a kását.

- Nincsen? - riad föl.

- Nincs, pedig azt mondták, most már nem lesz kikapcsolás.

- Hát akkor nem tudom, mit csináljunk - fölül, majd lelép az ágyról.

- A gázon?...

- Nem lehet. Üres mindkét palack. Nagyon régen nem lehet már kapni...

Törhetem a fejem, hiába, a tervem, hogy ezt a (talán utolsó) névnap i ebédet a hagyományhoz méltón fogyasszuk el, kudarcra ítéltetett. Tapogatom a villával, a lábamban kemény, ki sem olvadt még a paprika. Így, fagyosan nem lehet jóízűen megenni. Kezében a bekapcsolt tranzisztorttal jön ki a konyhába apám is. Nemsokára mondja az egyórai híreket, talán megtudjuk, mi történt. A bombázások után nagy volt az energiahiány. Nagy megterheléssel dolgoznak a villanytelepek, hol keletkezik üzemzavar, nehéz előre látni.

- Hát akkor, ezzel nem lettünk okosabbak - teszi le a kiserádiót a viaszosvászonnal leterített konyhaasztalra. - Akkor? - emeli rám kérdőn a tekintetét, majd a falikaszlihoz lépve: - Akkor igyunk. Húzd meg no! - nyújtja felém a literes pálinkásüveget.

- Vigasztalódjunk? - nézek rá, s a pálinkát ízlelgetve újragondolom, amit előbb a megmeneküléséről mondott. Mintha nem érteném, mind szörnyűbbnek érezvén a disznóságot, amit a pék vele szemben elkövetett. Borzasztónak tűnik, hogy én, mit sem sejtve, évtizedeken át a legjobbat gondoltam az emberről, akit pedig gyűlölnöm kellett volna. Tűzbe tettem volna érte a kezem. Nem is tudom, szájalmas vagyok-e vagy nevetséges. S hány ilyen dolog lehet még, amiben szentül hiszünk, s miről sosem derül ki, hogy az igazságtól nagyon távol áll, tévhit volt.

- De hát üzemzavar, mindig csak ezt mondja - évelődik tata már a luga s alatt megterített asztal mellett, szemben a nyitott gangsaroglyával.

Szép csendes őszi nap. Olyan alkonyati csönd. Délben. Üres az istálló, az ól. Egyetlen tyúk se kapirgál a hátsó udvarban.

- Úgy látszik, nagyobb a baj, nem lehet egykönnyen elhárítani - bólogatok, még mindig nem tudom elhinni, hogy bele kell törődnöm, hiába minden igyekezetem, a töltött paprika nem lesz megmelegítve. Hiába utaztam, a névnap i ebéd elmarad. Talán az utolsó esély volt ez, hogy a névnapján koccintsak vele. - Akkor mi legyen a paprikával? - Hogy fél óra múlva visszajöhet az áram, ez a lehetőség eszembe se jut. A konyhában áll a régi rakott tűzhely, de évek óta be se gyújtották már, újságpapírral van

letakarva, üres lábas áll rajta, egy szakajtóban tojás, a kéménnyel össze sincs már kapcsolva talán, s most egyikünk sem ajánlja mint lehetőséget.

- Majd megeszem holnap - legyint csak, hogy ne nyugtalankodjak.

- Nagy baj lehet...

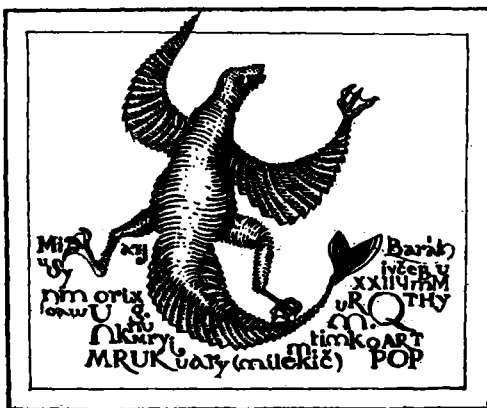
- Hát lehet.

- De hogy éppen most?

- Előfordult ez sűrűn azelőtt.

- Mostanában már nem hallottam. S hogy éppen most! - ez ütött leginkább szöveget a fejembe. - Mért nem tegnap? Vagy estére?

Tanácsstalanságomban fölnézek a lugasra, kínálkozóan világosodnak a szőlő bogyói, nem tudok ellenállni a kísértésnek, lecsípek és bekapok egy szemet a kecskecsesű nagy fürtjeiről. Szétharapom, de gyorsan kiköpöm, olyan fanyar, kesernyés az íze.

Baráth Ferenc: Zoo

A Künde

Regényrészlet

olyat én aztán sosem tennék, hogy bárki ember emlékezését kétségbe vonjam. De ne legyen Csenke-ur a nevem, s ez a kupa bor, itt, a kezemben, meg az összes többi a tömlőkben odakint menten váljék ihatatlan pocso-lyavízzé, s benne békává jómagam, ha, amit elmondani szeretnék, nem olyasvalakitől hallottam volna, kinek szavában kételkedni eszembe sem jutna. Tomaj, ki itt ül most mellettem, s aki nekem nem csupán haduram, hanem igen kedves rokonom is egyben, minden szavamat csak megerősíteni bírja, mert az ő nagyapja, Onód, ki az én nagyapámnak, a Fél szemű Turzónak vala unokafivére, mesélte, mikoron visszatért a Künde-fejedelem udvarából, hogy asszonyföltés is volt ám a dologban, nem csupán hatalomvágy. Hogy a bajorok, igen, azok is kutyák voltak, persze, de nekünk ellenségeink is egyben, s lássuk be, mi sem tettünk volna mást az ő helyükben, ha nekünk nyílik alkalmunk ilyesmire saját elleneinkkel szemben. Onód, ahogyan Tomaj nagyapját hívták, Kurszán-künde szállás-fője volt, s viselte tisztét egészen a Künde haláláig. Igen közlőrl ismerte a Künde környezetét, szolgálait, s azon kevesek közé tartozott, akik a hagyományok szigorú parancsa ellenére magával Kurszánnal is gyakran találkozhattak. Ahova a Künde népével vonult, nyári vagy téli szálláshelyére, esetleg nemzetségfőket ment látogatni, ott megelőzte őt Onód az embereivel, s előkészítette a Kündének és kíséretének lakhelyét. Akkoriban, mesélte Onód, amikor törzseink lassankint letelepedtek ezen vidékeken, s uralmukat kiterjesztették a környező kisebb népekre, azok, akik elismerték vezéreink uralmát maguk fölött, oly módon igyekeztek hűségüket bizonyítani, hogy legszebb s legelőkelőbb fiatal leányaikat nőül

ajánlották a fejedelmeknek. Hasonlóképpen cselekedett a karantánok egyik nemzetségfője is, aki egyetlen, ám csodaszép leányát, akit Umrózának hívtak, az alattvalói szövetség megerősítéseként Árpád-gyulához kívánta küldeni. Fel is kerekedett leányával, rangos díszkísérettel egyetemben, ám mivel útban Árpád-fejedelemhez közbeesett Kurszán-künde szálláshelye, ildomosnak tartotta, hogy a tisztelet jeleként nála megálljanak, s ott bevárják, míg Árpád-gyula emberei érte jönnek a leánynak. Így is történt, csakhogy közbejött valami: Kurszán-künde, ki (nem volt titok) az asszonyépeknek igen szorgalmatos fogyasztója volt vala, nem tudott uralkodni kíváncsiságán, s mindenáron látni óhajtott, kit takarnak a fátylak és a leplek, hogy néz ki a szűz, akit Árpádnak szántak? A leány apja, a karantán vezér, ameddig tudta, rejtette a lányt, mindenféle kibúvókat keresett, hogy a bemutatást halogassa, de egy éjjelen Kurszán, aki már nem tudta türtöztetni magát, titokban áthozatta a szűzet a sátrába, s levetette fátylait. Kurszán-künde, amikor megpillantotta Umrózá, mintha elvarázsolták volna: ott helyben szerelembe esett. S oly féktelen vágyat érzett a lány iránt, amit nem tudott legyőzni. Mondta Onód, aki sokszor látta a Kündét saját szemével, hogy igencsak szemrevaló férfiú volt maga Kurszán is, magas és szálas, dús hajú, égő tekintetű. Igen sok asszonymak adatott meg a szerencse (vagy a szerencsétlenség), hogy tekintetét a fejedelemre vethette, de közülük csak keveseknek sikerült sebzetlen szívvel távozni a közeléből. Így járt Umróza is, kit bár Árpádnak szántak, mégis Kurszán bűvöletébe esett. Amikor megpillantotta őt, ugyanúgy kezdett érezni, ahogyan a Künde érzett őiránta. Tél volt éppen, mesélte Onód, nagy havak hulltak, és Árpád küldöttsége, amely a leányért érkezett volna, egyre csak késett. Múltak a napok, s a két szerelmes mind közelebb került egymáshoz. Egyesek utóbb azt állították, miként Umróza atyja is, hogy Kurszán a lányt akarata ellenére tartotta magánál, de ezt Onód nem hitte, mert egyszer tanúja volt annak, amikor egy hajnalon, még a csillagok fagyos fényénél kísétáltak a sátor elé, és a suttogó, kedves, becézgető szavak, amiket Onód akkor mindkettőjüktől hallott, nem arról árulkodtak, mintha Umrózá bármire is kényszerítenie kellett volna Kurszánnak. A karantán vezér, a leány atyja, félni kezdett. Nyilvánvalóan tudomással bírt a nem kívánt fordulatról, ahhoz viszont gyáva volt, hogy szót emeljen ellene. Mi lesz, ha mindez a másik fejedelem, Árpád-gyula fülébe jut?, gondolhatta. Márpedig előbb-utóbb eljut, ebben egészen biztos volt. Az ilyen hírek nem szoktak házon belül rekedni. Mi lesz, ha esetleg arra a téves következtetésre jut Árpád-gyula, hogy a karantán vezér meggondolta magát, és menet közben úgy döntött, szépséges leányát nem öneki, hanem a Künde-fejedelemnek adja? Hogy mentse magát, mielőtt még késő lenne, egy éjjelen megszökött a táborból, és egyenesen Árpád-

gyulához sietett. Ott elpanaszolta, mi történt a lányával, s égre-földre esküdözött, hogy a leány nem önszántából lett a Künde ágyasa, hanem Kurszán erőnek erejével tette őt magáévá. Árpád-gyula, aki ugyan sosem látta még Umrózát saját szemével, s csupán mások leírása alapján képzelhette el szépségét, úgy érezte, fejedelmi büszkeségében sértették meg, amikor fejedelemtársa, a Künde, eltulajdonította ajándékát. Haragra gerjedt, és nem törődve a hóval-faggyal, azonnal útnak indította küldöttségét, s hogy a Kündének meg se forduljon a fejében esetleg megtagadni a leány átadását, egy kisebb sereget is a küldöttség mellé rendelt. Persze, Árpád-gyula nem nyúlhatott a Kündéhez, tudta ezt jól ő maga is, módfelett rossz vért szült volna egy ilyen cselekedet a megyerek körében, de erejét ettől még kimutathatta. S ugyanígy Kurszán-künde sem tehetette meg, hogy a másik fejedelemnek szánt ajándékot megtartsa magának, bármennyire is úgy kívánta a szíve, a becsülete forgott kockán. Így aztán történt, aminek történnie kellett. A küldöttség magával vitte a lányt Árpád-gyula szálláshelyére. Onód szerint ezek után hetekig nem látták Kurszánt. De nemcsak az egyszerű emberek, akik amúgy sem igen tehették, hanem még ő maga sem s a személyes szolgák sem. Elzárkózott, mert megört a szíve, suttogták a környezetében. Asszonyait sem kérte magához, s első felesége, főasszonya, a kabar Penteka, az akkor már nagyobbacska Csaba-ur szülőanyja dühösen s őrjöngve járt-kelt az udvarban, mindenféleképpen elmondta a barbár karantán leányt, aki elvarázsolta urát, s még mindig hatalmában tartja. A hírek és mendemondák gyorsan terjednek a megyerek között, és hamarosan Árpád-gyulának is a tudomására jutott, milyen nagy hatással volt Umróza a Kündére. Azt meg maga tapasztalhatta, miként volt ez fordítva is igaz, mert környezetében nem volt titok, hogy nemigen tudta örömét lelni a neki ajándékozott karantán leányban, aki örökké búskomoran, kisírt szemekkel járt-kelt körülötte. S belátta már valószínűleg maga is, hogy Kurszán nem erőnek erejével tette a lányt magáévá, hiszen Umróza ártatlansága mellett nyilvánvalóan a szívét is a Künde szálláshelyén hagyta. Mindazonáltal fejedelmi, nem melleleg férfiúi büszkesége nem engedhette meg, hogy visszaengedje őt Kurszánhoz. Múltak a hónapok, amikor tavasz fele híre kelt, hogy Umróza viselős, gyermeket vár. Hangosan ki nem mondta senki emberfia, de ahogyan a férgek megbújva laknak a fű alatt, úgy élt rejtve, láthatatlanul a sejtés mindenkiében, aki a fejedelmek közelében élt, hogy a fiúgyermeknek, akinek a nyár végén Umróza életet adott, valójában nem Árpád az atyja. S ha ez igaz volt, ki tudta volna azt jobban, mint Árpád-gyula maga? Umróza nem élte túl a szülést. Meghalt lázban, mondták. De az a beszéd is terjedt, hogy maga Árpád végzett a nővel, mert nem tudta tovább elviselni szépségét a maga közelében, mely szépség számára örökké hideg és megközelíthetetlen

maradt. Kurszánt a halálhír még jobban elkésérítette, Onód szerint a haja akkor őszült meg, szinte néhány hét alatt vált a koromfeketéből hófehérré. A dolgok felejtődnek idővel, a régi események helyébe újak jönnek. Mindig voltak emberek, akik jöttek-mentek a két fejedelmi udvar között, s ha csak suttogva is, továbbadták egymásnak, miként nő a gyermek Árpád udvarában, s ahogy nő, hogyan hasonlít egyre inkább igazi atyjára, Kurszánra. Mindez természetesen eljutott nemcsak Kurszán-künde, hanem Árpád-gyula fülébe is. S amíg egyikük lelkében e hírek hallatán szomorúság keveredett büszkeséggel, addig harag vegyült szégyennel a másikukéban. Utóbb Kurszán maga küldött titokban embereket Árpád szálláshelyére, hogy kicsiny fia után kémkedjenek. S ha a kém visszatért, nem kétszer, de legalább ötvenszer elmeséltette vele újra meg újra, mit látott, mekkora a gyermek, s valóban őrá hasonlít-e? Közben hadjáratok követték egymást, telek jöttek nyarakra, és amikor megnyílt a lehetőség arra, hogy a fejedelmek, ha időlegesen is, de békét kössenek a bajorokkal, már kevesen emlékeztek a korábban megesettekre. Voltak azonban mégis, akik nem felejtettek. Onód szerint Árpád-gyula egyike volt ezeknek. S hát amikor a bajorok a békéért cserében túszokat kértek a fejedelmektől, bizony, éppenhogy kapóra jött neki: alkalma nyílt megtorolni a becsületén ejtett csorbát. Hogyanne egyezett volna bele azonnal a túsadásba, mikor jól tudta, hogy nem saját gyermekét adja majd zálogba, hanem a Künde és Umróza fiát, s így Kurszánnak tulajdonképpen nem egy, hanem két gyermeke kerül a bajorok kezére! Csaba-ur, kit Penteka szült, meg Umróza gyermeke, aki Árpád udvarában látta meg a napvilágot. Micsoda kítűnő alkalom kínálkozott Árpád számára, hogy megszabaduljon a gyerektől, aki szégyenének bizonyítéka, s egyúttal markolatig döfje bosszújának törét Kurszán szívébe! Honnan is sejtették volna a bajorok, miként kíván túljárni az eszükön? Nekik minden türk gyerek egyformának látszott, elég volt annyit tudniuk, hogy a gyermeket valóban Árpád egyik asszonya szülte. Amikor a két fejedelem elindult a bajorokhoz, Onód is természetesen a kíséret között volt. Emlékezett rá, hogy amikor Kurszán meglátta, melyik gyermekét kívánja Árpád a bajoroknak átadni, igen nehezen tudta csak magát türtőztetni. De mit tehetett volna? Hivatalosan nem állhatott oda Árpád elé, hogy szemébe mondja: nem a vér szerinti fiaid egyikét hozod, hanem az enyémet, s nekem így két utódom lesz a bajorok záloga, míg neked egy sem! Kurszánnak meg kellett tennie, amit vállalt, de Onód látta az arcán, hogy csak nehezen tud ezzel a neki szánt aljassággal megbirkózni. Kurszán soha előtte nem látta Umróza gyermekét, akit Árpád, miután annak anyja meghalt, Tasnak neveztetett el, s a név, mely kabar nyelven varjút jelent, már önmagában megalázó és sértő volt arra nézve, aki viselte. Azt mondják, a vér köteléke nem ismer akadá-

lyokat, s nincs az a hosszú idő és végtelen távolság szülő és gyermeke között, mely ne foszlana semmivé egy szempillantás alatt, ha a sors újra egymáshoz tereli őket. Amikor Kurszán meglátta a kicsi gyermeket, aki feleannyi idős lehetett, mint Csaba-ur, eszébe juthatott Umróza, a szerelme, s fölbredtek benne a régi érzelmek. Onód szerint mindez az arcára volt írva, amikor belovagolt a bajorok várába, ahol a kontraktust meg kellett volna kötniük. Onód csak a várfalakon belülre követhette urát. A sátorba, amit az udvaron fölállítottak, már nem. Oda csupán a fejedelmek, a két fiú meg a testőrség tagjai mehettek be. A bajorok a kíséző sereget be sem engedték a várba. És Onód úgy mesélte, hogy Kurszán arca nem árult el semmi biztatót, mikor a kis Csaba-urral együtt bement a sátorba. Egy ideig azonban minden rendben zajlott, bentről csak a szokásos lakomai zajok hallatszottak. Az udvaron rekedt kíséret sem maradt éhen, a szolgák ellátták őket mindenféle finomsággal, még bort is kaptak, bőséggel. Éppen kezdtek volna megnyugodni, emlékezett Onód, s ilyenkor mindig, mikor idáig ért a meséjével, lehalkította hangját, mintha abban bízott volna, hogy a maga előidézte csendben majd jobban fog emlékezni arra, amire egyébként nem emlékezhetett, hiszen nem volt a szemtanúja. A bor is kicsit a fejükbe szállt, mondta mindig, hideg, őszi idő volt, csepergett az eső, fáztak is, de a bor felmelegítette őket valamelyest. Egy kifeszített ponyva alá húzódtak a fal tövébe, amikor egyszerre hangos lár-mára lettek figyelmesek, tülekedés zaja hallatszott a sátorból, kiáltások, fegyvercsörgés, majd Árpád-gyula lépett ki testőrei élén az udvarra. Egy vérző testőrt is húztak maguk után. Megölték a Kündét!, kiáltotta valaki. Óriási fejtelenség támadt, miközben Árpád-gyula, nem nézve se jobbra, se balra, lóra pattant, s testőreivel egyetemben, hátrahagyva kíséretének többi tagját, kivágatott a kapun. Ekkor valaki, egy jóakaró Árpád-gyula kíséretéből, egy azok közül, akik hátramaradtak Árpád után, s nem is siettek eltűnni, valaki, aki ismerte Onódot, tudta róla, honnan való s mi volt a tiszte a Künde mellett, odalépett hozzá, fölrázta rémült kábulatából, s azt mondta neki, ha jót akar magának, azonnal tűnjön el innen, s ha lehet, többet vissza se térjen a Künde szálláshelyére, hanem meneküljön messzire, s húzza meg magát, amíg teheti. Onód nem értette, miként lehetett az Öregisten szemét, amellyel Ő a világot nézi, a Kündét, csak úgy megölni, ki mer ilyet tenni? Akkor eszébe sem jutott, hogy a bajoroknak ez nem okozhatott különösebb gondot, ők nem ismerték az Öregistént. Menekülésre fogta ő is a fejét, fölugrott az első lóra, amit elért, a sajátját nem is kereste, és három teljes napig hajtotta. Ha ráesteledett, nyeregben aludt, le sem szállt onnét, míg haza nem ért, s mikor hazaért, a ló kimúlt alatta. De még itthon sem árulta el, minek volt a szemtanúja ott fönn északon, a bajorok várában, egészen odáig, amíg a hír magától is le nem ért.

Akkor is szűkösen, mogorván ejtett el néhány szót, amennyit éppen szükségesnek látott, csak amikor egy vagy tán két évre rá Árpád-gyula meghalt, akkor mesélte el igazán mindazt, amit én most nektek elmondtam. Nem hitte egy pillanatra sem, hogy a sátorban bárki életben maradhatott, meg volt róla győződve, hogy a bajorok Kurszánt és mindkét fiút leölték. Bizony, ha Onód megérte volna ezt a napot, s láthatná, miként tévedett, hogy mégis visszatértél közénk, Csaba-ur, de hát Onódnak akkor nagyon sokáig kellett volna élnie, ugye, ne legyen Csenke-ur a nevem...

Főlemelte rám a kupáját, majd miután ivott, ezt kérdezte tőlem:

- S mit akarsz tenni népeddel, mikoron megtalálod őket?

Keve felelt helyettem:

- Visszahozzuk őket ide. Ahol a helyük vagyon.

Csenke-ur szeme kitágult.

- Ide? S vajon hova? Kinek a helyére? Nincs itt föld, ami szabad, kiosztott mindenkinek szálláshelye, kit úznél el, hogy őket helyére ültess? Már így is sokan volnánk, kevés földre! Azt képzeled, szívvel fogadnák őket a megyeriek? Úgy hiszem, jó nekik ottan, ahol éppen vagynak...

Mire meséje végére ért, Csenke-ur igencsak részeg lett. A hatalmas sátorban, melyben tiszteletünkre a lakomát megrendezte, áporodott és fülledt volt a levegő, több tucatnyian zsúfolódtunk benne össze, rengeteg bor folyt, hangos beszéd, ének, kiáltozás. Valami fura, pengetős, lantszerű hangszerezen éles zene szólt, mellé pattogó dobszó. Csenke-ur, aki eddig csak nekünk mesélt, hozzánk hajolva, közel, hogy értsük szavát a hangzavarban, mint aki ekkor döbben rá, hogy körülötte mulatozás zajlik, égnek emelte mindkét karját, fölugrott, és egymaga táncolni kezdett, egyik lábáról a másikra ugrálva, forogva, pörögve, hujogtatva nagyokat, tenyerével hol lábszárát, hol térdét csapdosta. Kövér teste alatt csak úgy dübörgött a föld. Hamarosan mások is követték példáját, megyeri urak, részegek, kivörösödött arccal, az italtól delejes szemekkel ugráltak egymás körül a sátorban. Ámulva, kissé ijedten néztem ezt az összmegyert, vad mulatozást, a vér zenéjét, s a hunok jutottak eszembe, Attila népe, kikről a chronikákban olvastam, és egyszer csak bennem is megmozdult valami, lábam járni kívánt, szívem dobbanása mintha magáévá tette volna a dobok ritmusát, és ha Keve nem hajol hozzám, nyilván magam is a hujogató urak közé ugrok...

- Nyugovóra kellene térnünk - mondta a fülemben. - Nem árt, ha mi józanok maradunk.

Kint a sátor előtt a friss és hideg levegő aztán lehűtötte eszemet.

Másnap Keve rosszkedvvel ébredt. Előző nap a nagy és díszes, sokezres fogadtatás ellenére Csenke-ur nem engedte tárgyalásig a dolgokat. Pihenjetelek, aztán ünnepeljünk, mondta Kevének, majd holnap, holnap

megbeszéljük a Künde-fejedelem ügyét. Ez a holnap eljött, és Keve már reggel türelmetlenkedni kezdett. Vártuk, mikor üzen értünk Csenke-ur. Mivel reggelivel senki nem kínált bennünket, fogyasztottunk valamit a magunkkal hozottból.

Keve végig morgott magában.

- Részeges disznaja, egy egész napot elvesztegetünk miatta! Biztosan ott fetreng másnaposan a sátrában... Haszontalan, lehetne Tarnak cimborája... egyívásúak... tízezer lovasnak parancsol, de önmagán nem képes uralkodni...

Az idő telt. Lassan delelőre hágott a nap, legalábbis ez látszott volna, ha nem takarják el a sűrű fellegek. Csípős szél támadt odakint, s az eget valaki egyszínű szürkére festette. Havat ígért.

Rólunk megfeledkeztek. Tehetetlenül ültünk, és vártunk. Keve pattogott. Délután már elege lett. Elküldte Agolcsot Csenke-urhoz azzal az üzenettel, hogy végső ideje komolyra fordítani a szót.

Jó kis időbe telt, mire Agolcs visszatért. Leugrott a lováról.

- Csenke-ur nincs a táborban - mondta szárazon.

Keve szájában egy pillanatra megakadt a szó.

- Mit... hogyhogy nincs? Hol a ménkűben lenne máshol?

- A táborban nincs. A vezérsátor üres. S nincs itt semmi pereputtya.

- Talán valamelyik nőtényinél lehet...

- Nincs a táborban, mondom. Asszonyostul, családostul elvonult. Valaki megsúgta: még hajnal előtt távozott.

Keve arca elsötétült.

- Hova?

- Talán a téli lakra...

Keve föl pattant, és szabályját az övére csatolta.

- Hozd a lovakat!

Fölnyergeltünk, aztán keresztülvágtattunk a sátorvároson. Nagy volt, nagyobb, mint némelyik nyugati kővárosunk. És miközben a sátrak közt lovagoltunk, nem kerülte el a szememet, hogy amit a megyeriek átokkór-nak hívnak, nyilvánvalóan már itt is fölütötte a fejét. Ugyanazt láttam, amit abban a nyugatabbra lévő faluban, ahova Jutassal látogattunk ki. Mocsok és elhanyagoltság mindenütt. Az előző nap, föltehetőleg a díszes fogadtatás hatása alatt, mindez föl sem tűnt. Mindenfelé üres tekintetek, céltalan alakok. Mintha az egész falu egyetlenegy emberi test lenne, amelyik él még ugyan, levegőt vesz, de végtagjai már kezdenek lerohadni...

Ahogy a sátorváros széle felé közeledtünk, láttuk, hogy a sátrak egy részét bontani kezdték. Asszonyok tekerték le a bőröket a rudakról, göngyölték, kötözték. Arrébb, a legszélső sátortól egy nyíllövésnyire állott a karám. Keve odafordította a lovát. Messziről látszott, hogy alig néhány

tucat állat lézengett a karám kerítésén belül. Egy kiszáradt, csontos öregember járt arra. Keve leszólitotta.

- Hé, vénember! Hol vannak a lovak?

Az megállt, és úgy nézett föl ránk, mintha jelenést látna.

- Mija luvak? - kérdezte bambán.

- Milyenek, négy lábúak, ostoba! Tegnap tízezer lovas volt kint a mezőn, fjasan, tegzesen, hát azok a lovak, vénember, azok hol vannak?

Az öreg följebb tolt a fején a kucsmáját, és megvakarta üstökét.

- Azoké? Vissza is mentek azok a téli lakra, a folyó felé, ahunnaj jüttek. Hullennének máshul? Itt a hú, ahun, mingyár esik... menyünk mi is utánok izibe...

- Az egész sereg elvonult a téli lakra?

- Ott is vót az. Csenke járatta ide úket tegnap, osztán küdte is úket vissza.

- Gyáva dögie! Elárult bennünket! - kiáltotta Keve, majd megfordította a lovát, és visszavágtatott a sátrak közé, mi meg utána.

Ahogy a sátrunk előtt megálltunk, így szólt Agolcshoz:

- Ki mondta neked, hogy Csenke kilovagolt?

- Valami rokonom is messziről - felelte Agolcs.

- Hozd ide nekem azt az embert!

Amikor Agolcs ellovagolt, dühösen csapott kardjára.

- Miért is bíztam ebben a borisszában, hisz ismertem, tudnom kellett volna, mit ennek Künde, Kurszán meg a régi dicsőség, mikor olyan ő, mint a többi aljanép, amelyikkel fetreng részegen a porban, haszonleső, kevély és gyáva...

- Most mi lesz? - kérdeztem. - Sereg nélkül...

- Most sincs kevesebb lovasunk, mint tegnap volt.

- De több se.

Hallgattunk. Nem szálltunk le a nyeregből. Odafönn valahogy biztonságosabbnak tűnt. Kis idő után Agolcs visszatért emberével. Mogorva, sötét alak lépkedett lova mellett, gyalogosan. Vékony, hosszú bajusz lógott le szájának két oldalán.

- Ki vagy? - kérdezte tőle Keve.

Az alak, ekkora urat látva maga előtt, lekapta csúcsos süvegét. Nem is nézett Kevére, amikor felelte:

- Szolgád vagyok én neked, nagyuram, nem több.

- Mi a neved?

- Obudnak hínak...

- Kabar vagy?

- Az vónék...

Keve körülnézett, de egy árva lelket sem láthatott maga körül. Mintha kiürült volna a falu.

- Mondd el nekem, Obud, mit tudsz Csenke-ur felől?
- Csak amit Agolcsnak már elmondtam. Hogy hajnalhasadtával ellovagolt.

- Családostul, mindenestül?

- Hát.

- Téli lakra?

- Oda hát.

- És a seregről mit tudsz, amit tegnap fölvonultatott?

Obud ártatlan képpel meredt maga elé.

- Honnan is tudhatnám én ezt, nagyuram, marhapásztor vagyok én, nem hadur, hogy a sereggel foglalkozzam, nem tudhatok én olyat, hogy mi jár Csenke-ur fejében...

Keve kimozdította kardját a hüvelyéből.

- Nem is jutna az eszedbe? - kérdezte halkán.

- Hogyan is juthatna?! - mentegetőzött emez ijedten. - S még ha jutna is, mi történne énvelem itten, ha kitudódna, elárultam uramat, én, egy kabar, elmetszenék a torkomat a megyerek, el bizony...

Keve fölnyitotta tarsolyát, kivett belőle egy kisebb erszényt. Pénzek csörrentek benne.

- Ebben az erszényben hús solidus van. Ezzel elmehetsz délre, Butond-ur földjére, ott senki sem ismer, vehetsz magadnak barmokat, ötvenet akár, borjakat, gazdálkodhatsz magadnak. Csak beszélj.

Obud most emelte föl először tekintetét Kevére. Szeme fölcsillant. S nyelve is megeredt.

- Tíz napja, hogy a luvak elmentek a téli lakra, morogtak is az emberek, hogy mér kell behajtani a sereget egy napra, ha háború sincs, de bejöttek, fölszerelkeztek, akárha csatába indulnának, aztán Csenke-ur mondta is nekik, este, hogy jól van, mehetnek vissza a folyó mellé... kérdezték, minek mindez, azt felelte, hogy a Künde lássa, vagyunk is, de ha a fejedelem serege jönne, az meg azt lássa, nem is vagyunk...

- A fejedelem serege? Mit tudsz róla?

- Rulla aztán semmit... csak amit Csenke-ur mondott, hogy ha megjünnék, fogadjuk őket böcsülettel...

- Megjünnék?... Honnan?

- Nyugatrul... merhogy előtte kifüstülik Tar várát...

- Az az én váram, átkozottak!

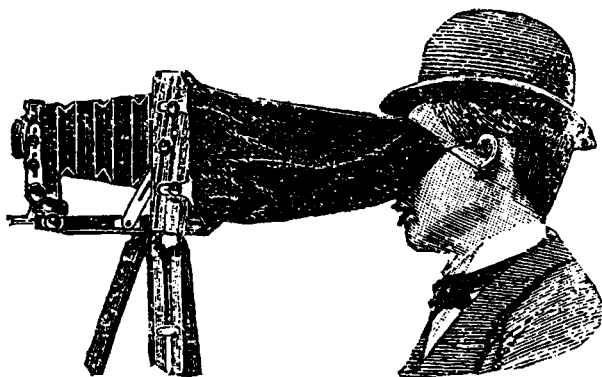
Keve szitkozódott, magán kívül volt. Odadobta az erszényt a fickónak, az meg sietősen elkotródott.

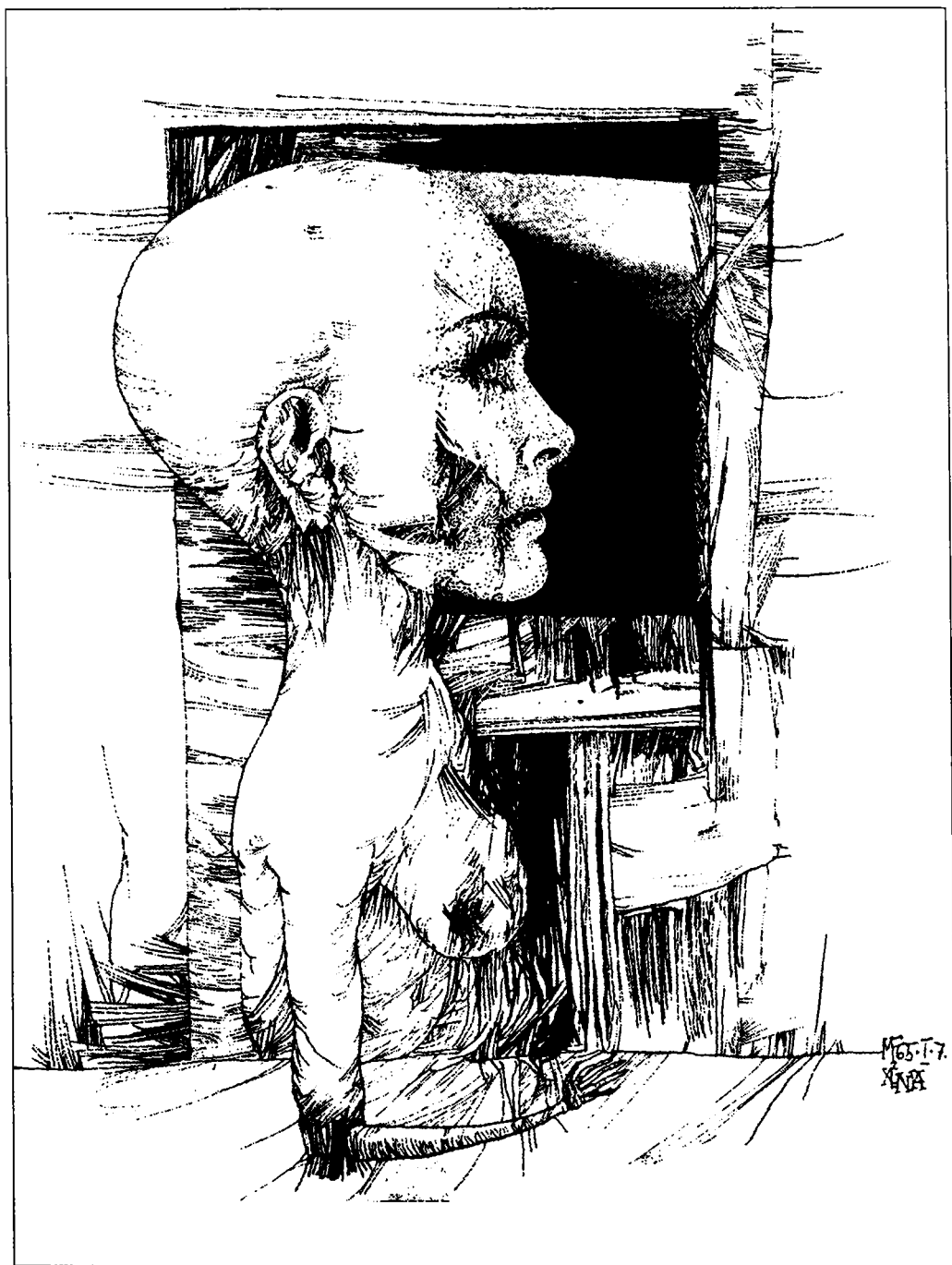
- Mi legyen? - kérdezte Agolcs aggódva.

- Mész vissza a táborba, azonnal! Mentsd a sereged, amíg lehet.

- Hát ti?

- Mi indulunk Csaba-urral keletnek. Zuborhoz...
- Zuborhoz? Nem lenne szerencsésebb, ha Csaba-ur a sereg mellett lenne? Lássa a nép, hogy a Künde a helyén van.
- Kevés az a sereg Gejúza ellen. Neki Csaba-ur kell, úgyis utánunk jön. Vidd a sereget délre, Butond-ur földjére, majd üzenek.
- Agolcs tétovázott, de Keve még egyszer ráparancsolt, aztán mégiscsak elvágtatott nyugatnak.
- Gyerünk! - mondta nekem, majd megsarkantyúzta a lovát.
- Amikor magunk mögött hagytuk a sátorvárost, már sűrűn hulltak a pelyhek.
- A tiszói révnél a szaracénok mosolyogva alejkumoztak, de amikor Keve közölte velük, hogy nincs nálunk pénz, vigyenek át ingyen a folyón, megmakacsolták magukat. A fejedelmi kiváltságukra hivatkoztak, hogy fizetés nélkül senkit se kötelesek átszállítani a túlpartra. Keve kirántotta a kardját, és fenyegetőzve kiáltotta:
- Vagy átvisztek azonnal, mocskos pénzleső kutyák, vagy kettéhasítlak benneteket!
- Átvittek.

Maurits Ferenc: Kopasz Madonna

A margó vándorai

Az Új Symposionról

„A nyugati eszmék és ízlésáramlatok, irányzatok és törekvések előbb hathattak a szerb, horvát, szlovén kultúrára, s ezek közvetítésével az itteni magyar irodalomra is. A figyelem tehát afele a közeg felé irányult, ahonnan az akkori fiatal értelmiség saját eszméléséhez több ösztönzést kapott. Többek között ezzel is magyarázható egy igen rugalmas kapcsolat megteremtése olyan jugoszláviai műhelyekkel, folyóiratokkal, csoportosulásokkal és szerzőkkel, akik a hazai anyanyelvű kultúra maradiságával és bezártságával szemben erjesztő impulzusokkal szolgáltak.” (Thomka 1994, 12) – ekként foglalhatók össze a jugoszláviai szellemi élet 1950-es években kezdődő és töretlenül folytatódó perspektíva-váltásainak azon eredményei és következményei, amelyek a vajdasági magyar irodalom mélyreható szemléleti-poétikai fordulatát tették lehetővé az 1960-as években.

A vajdasági magyar művészeti és irodalmi kultúra kibontakoztatásában mindig döntő szerep jutott a különböző hetilapok és folyóiratok mellékleteként megjelenő kiadványoknak. Csuka Zoltán szabadkai magazinjának, a *Képes Vasárnap*nak (1928–1930) mellékleteként jelent meg a *Vajdasági Írás* (1928–1929), amelyet hamarosan lapként önállósítva Senteleky Kornél a *Kalangya* (1932–1944) közvetlen elődjévé formált. A couleur locale és az esprit locale elméletének követhetetlenségét kinyilvánítva, s az 1934-től 1940-ig tartó időszak után 1945-ben újraindult *Híd* által megalapozott és közvetített irodalomeszmény befolyásán túllépve az *Ifjúság* (1951–1966) hetilap *Symposion* (1961–1964) rovatában, később irodalmi-kritikai mellékletében, majd az ebből kinövő *Új Symposion* (1965–1992) művészeti-kritikai folyóirattal teljesen új nemzedék lépett színre a (vajdasági) magyar irodalomban. A Bányai János, Bosnyák István, Brasnyó Ist-

ván, Domonkos István, Gerold László, Gion Nándor (1941–2002), Ladik Katalin, Maurits Ferenc, Tolnai Ottó, Utasi Csaba, Várady Tibor, Végel László és mások alkotta szerzői csoport olyan költők, írók, műfordítók, teoretikusok alkotóközösségeként jelentkezett, amelynek határozott kultúra-felfogását, társadalomfilozófiai, művészetelméleti beállítottságát és poétikai elképzeléseit, valamint az elszigeteltség és az egyetemesség dilemmáját értelmezni próbáló elkötelezettségét kezdettől fogva elutasítóan szemlélte a hagyományfélő, velük „kevésbé vagy éppen egyáltalán nem rokon-szenvező” (Szajbély 1995, 230), a törekvéseikből sokszor alig valamit értő írók, művelődéspolitikusok és kritikuskok jelentős hányada.

A mixtura culturalis és a mixtura lingualis tapasztalatának átfogó érvényű hasznosítása, a mozgalmi jelleget erősítő fellépés nyilvánvalóvá tette a szembesülés szükségességét az egyidejűleg különböző kultúrák rendszeréhez, több régióhoz, alrégióhoz tartozás térségi hatásmechanizmusaival. Az *Új Symposion* egymást követő generációi szinte kivétel nélkül fogékonnyan reagáltak a horvát, a macedón, a szerb, a szlovén művészet és irodalom friss európai mintákat is közvetítő felismeréseire. A provincializmus meddőségét belátva nem az anyanyelvi kultúra ábrándos konzerválása, a hősies önmeghatározás és a kisebbségi viktimológia érdekében kívántak síkraszállni. Nem az alanyiség kötelező és kizárólagos (nép)nevesítése révén, hanem az egyetemes nemzeti kultúra értékeinek újragondolásával, az elkülönülések keresésével, a folytonosság hiányainak feltárással tettek kísérletet az eredet(i)hez való visszatérésre. Ez a művészeti, irodalmi és kritikai gyakorlat az eltérő kulturális formák és normák újraértelmezésével, a bevett esztétikai hierarchiák megbontásával és átrendezésével járt együtt. Mivel a bohém művészeti hagyományokat, az underground irányzatokat, a mindennapi élet esztétizációját és stilizációját, a tömegmédiумokat, az újfajta zenei tendenciákat hangsúlyozottan jelenítette meg, sőt kedvezően értékelte ez a folyamat, ezért a magyarországi és a regionális kultúra vaskalapos védelmezői szemében a symposionisták tekintélyromboló felforgatókká, az öntörvényű lázadás specialistáivá váltak.

A folyóirat művészeti irányultságát, irodalmi sokszínűségét, kapcsolatformáinak nyitottságát nem véletlenül kísérte ellenséges figyelemmel az akkori magyarországi és jugoszláviai hivatalos művelődéspolitikai, hiszen „eleinte ösztönös, helyenként kihívó, látványos, majd mind tudatosabb szembenállás nyilvánult meg mind a kodifikált irodalmi rendhez és ízléshez, mind a vidékies konzervatívizmushoz és bezárkózottsághoz való viszonyukban és törekvéseikben” (Thomka 1994, 31). Eltérő minőségben, más-más mértékben és arányérzékkel ugyan, de a lap egymás nyomdokába lépő szerzőgárdáinak tevékenységében „a szellemi és a tudományos élet lehető legtöbb területére irányítandó figyelem kezdettől fogva ugyanolyan lényeges volt, mint a képzőművészet, a zeneművészet, a táncművészet, a

színházművészet és a filmművészet iránti elkötelezettség, ezért megnyilatkozásformáik között sohasem a pusztán irodalmi dominált” (Virág 2000, 21), ily módon a kultúrára szellemi alkotásként tekintő korosztályok nézetrendszere jóval többet kínált, gazdagabb lehetőséget teremtett, mint a nemzeti identitás feladatszerűen ismételt nyomatékosítása. Ám éppen a nyílt, haladó álláspont védelmezése és a függetlenségigény melletti kitarítás miatt került majdnem minden szerkesztőség a heves támadások keresztjébe.

A jugoszláv szövetségi állam politikai vezetése, a művelődési élet irányítói, a tartományi öngazgatás vezető funkcionáriusai, ügybuzgó ideológiai ellenőrei készségesen együttműködtek és mindent megtettek az *Új Symposion* ellehetetlenítése érdekében. Bírósági eljárások kezdeményezésével, börtönbüntetések kiszabásával, nyilvános meghurcolással, egzisztenciális tönkretétellel sújtottak le előre kiszemelt áldozataikra. Évtizedeken át kíméletlenül játszották ki egymás ellen az egyes nemzedékek és szerkesztőségek tagjait, csábító állásajánlatokkal, hatalmi pozíciók felkínálásával mélyítették el a viszályt közöttük, amely végül személyes bosszúhadjáratokba, megoldhatatlan legitimációs vitákba, rosszízú rehabilitációs torzalkodásokba torkollott Jugoszlávia széthullása közepette.

Az *Új Symposion* története elválaszthatatlan a különböző nyelvek és kultúrák kaleidoszkópjában kibontakozott kapcsolattörténeti, művelődéstudományi, fogadtatástörténeti és intézménytörténeti összefüggésektől. A horvát, a macedón, a szerb, a szlovén művészet és irodalom „párhuzamos jelenségeinek tanulmányozása nélkül reménytelen feladat” (Szajbély 1995, 233) a részletes áttekintés, ennek elmulasztásával aligha sikerülhet árnyalt képet rajzolni arról a változatosságról, amely számtalan megoldást kínált a „művészi, nyelvi, nemzeti és vallási különbözőségek alkotó találkozására” (Debeljak 1998, 15) a délszláv térségben.

A folyóirat egymás utáni korszakai olyan rokon törekvések jegyében bontakoztak ki, amelyek a bosnyák, a horvát, a macedón, a szerb és a szlovén irodalmi folyóiratok hálózatában is komoly jelentőségűnek mutatják a symposionisták tevékenységét. A zágrábi *Izvor*, *Praxis*, *Telegram*, *Krugovi*, *Pitanja*, *Razlog*, *Quorum*, a belgrádi és újvidéki *Vidici*, *Delo*, *Gledišta*, *Mladost*, *Književna reč*, *Polja*, a ljubljani és maribori *Problemi*, *Magazin*, *Perspektive*, *Literatura*, *Dialogi*, a sarajevói *Izraz*, *Lica*, a szkopjei *Kultura* történetében előbb vagy utóbb ugyanúgy lezajlottak a politikai indíttatású megtorlások, leváltások, nemzedéki viták és átrendeződések, ahogy az újvidéki magyar lap esetében. Egymás művészeti, irodalmi jelentőségének elismerése a kölcsönös figyelemben és rokonszenvenben, a szoros munkakapcsolatban és a baráti szálak erősödésében, a szövegek átültetésében, a nézetkülönbségek színvonalas megvitatásában, a támadások idején pedig az egymás melletti kiállásban nyilvánult meg. A délszláv térség szembeöt-

lő jellegzetessége, hogy ugyanazon alkotók egyszerre több területen, több műfajban nyújtottak, nyújtanak kiemelkedő teljesítményt, szépíróként, tudósként, műfordítóként, publicistaként egyaránt meghatározó alakjai voltak a valamikori Jugoszlávia szellemi életének (manapság az 1990-es évtizedben önállósuló államok nevezetes személyiségei), amiben a symposionisták legjobbjai mindig is igyekeztek követni őket. Nagyon lényeges hasonlóságra lehet figyelni az indulás, az átmeneti időszakok szempontjából, hiszen például az *Izvor* ugyanolyan előkészítő terepként, gyakorlófüzetként állt egykoron (az 1940-es évek végén és az 1950-es évek elején) a *Krugovi* kezdő alkotói (pl. Ivan Slamnig, Antun Šoljan, Slobodan Novak) rendelkezésére, miként az *Ifjúság Symposium* rovata majd melléklete szolgált később a kevés tapasztalattal bíró vajdasági magyar fiatalok számára. Az ifjú szerkesztők, még afirmálatlan írók Zágrábban és Újvidéken minden bírálendő kötetéről, kéziratról egyaránt vitatkoztak, konszenzuálisan döntöttek, gyakran kikérve mestereik, tanáraik, tudományos konzulenseik véleményét, akik sok esetben az inspiratív mintákat és módszereket biztosították, vagy az ideológiailag rendben lévő, tiszta pozíciót szavatolták.

Az Újvidéken 1959-ben létrehozott Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék vezető Sinkó Ervin akadémikus, a szintén ott tanító B. Szabó György vagy az első symposionisták szárnypróbálgatásait támogató, művészeti ismereteiket, irodalmi ízlésüket formáló Koncz István (1937-1997) és Benes József (akik egyben fontos alkotói, szerkesztőségi tagjai lesznek a folyóiratnak) neve szorosan összeforrt a kezdetben a kollektív szubjektumot hangsúlyozó esztétikával. A Domonkos István *Rátka* (1963) és Tolnai Ottó *Homorú versek* (1963) című versesköteteivel induló *Symposion Könyvek* (1963-1990) sorozat harmadik darabja, a Bányai János és Bosnyák István válogatta *Kontrapunkt* (*Symposion* 61-63, 1964) antológia szerzői névvel nem jelölt, ezért együttes állásfoglalást sugalló *Utószó helyett* című zárórésze a mozgalmi jelleg kinyilvánításával állította előtérbe a kortárs életmód új nyelvi kifejezőmódokkal és művészeti modellekkel érvényesített, fellebbező diskurzusát. „A Symposium fejlődésének első iránya jellemezte a kezdetet, az indulást: produktív leszámolás a meglévővel, az évekig leplezett művészi és kulturális alkotások gyatraságával, az évekig vállveregető elismerésben részesült meghasonló költőiséggel, a lemaradás legbiztosabb szimptomáival. A visszhang és az ellenállás, mely fogadta és megsemmisítésére törekedett, csak elmélyítette ennek a termékeny és termékenyítő leszámolásnak mind intenzívebb, élesebb, sürgetőbb kialakulását. A bezárkózás, a tóparti és a templomtorony-perspektíva, a permanensen tévelesen értelmezett regionalizmus, s ezzel szemben a nagyon ritkán felvillanó költői szó, melyet sokszor gyökerében semmisített meg az előbbi elvi és eszmei elkötelezettség (*sic*) s ennek szinte szellemi programmá válása

44 – megkövetelte, hogy a Symposium mint egy merőben más, mindezzel

szemben álló esztétikai és etikai magatartás mozgalma elsősorban is a rideg, józan, felelősségvállaló, de mindenképpen éles és pozitívan egyoldalú kritikát válassza kezdeti fegyveréül. Bizonyos fogalmakat, új szellemi meghatározásokat kellett forgalomba dobni, hogy a mozgalom második iránya, a törekvés az értékek felé, az intenzív alkotókedv termékenyebb konzumensre találhasson. Sok esetben rég ismert, de célzatosan elfelejtett gondolatokat, fogalmakat kellett újra és újra érvényesíteni, egy érzéketlenné tett közönséget ébresztgetni, újra érzékennyé tenni. Olyan neveket és olyan műveket kellett ismételten »felfedezni«, melyekre a szellemi lustaság vastag porréteget rakott” (*Kontrapunkt* 1964, 353-354).

A tükrözés elméletében vakon hívó, az avantgardizmustól, az esztétikai populizmust leleplező látásmódtól, az egzisztencialista elméletektől, a képzőművészeti absztrakciótól irtózó tartományi regulatív tudat képtelen volt méltányolni a délszláv és az európai hagyományból zavartalanul építkező szellemi és kreatív szabadság e generációs formáját. A felsorolt jugoszláviai orgánumok körül csoportosuló szerzők fellépése a horvát, a macedón, a szerb és a szlovén irodalomban voltaképpen az irodalmi válság előrejelzése volt, egy új paradigma tudatosításáé, mely a (vajdasági) magyar irodalomban a „nemzedéki kohézió és művelődési-művészeti-irodalmi kritizmus, ehhez újdonságként hozzáadott társadalombírálati irányvétel, önálló könyvsorozattal is kiteljesített nemzedéki alkotóprodukción s egy önálló nemzedéki folyóirat elindítását »kitaktikázó« szerkesztéspolitikát” (Bosnyák 2003, 143) nyomán nyerte el értelmét az 1965 januárjában induló *Új Symposion*-ban. Az 1965-től 1974-ig, a lap elleni első bírósági fellépésekig tartó szakaszban mindegyik főszerkesztő (Bosnyák István, Fehér Kálmán, Bányai János, Tolnai Ottó, Utasi Csaba) igyekezett megőrizni a folyóirat polimodális karakterét, azaz a nevezettek olyan kulturális ökonómiát próbáltak létrehozni és fenntartani, amelyben a katolikus, a pravoszláv és az iszlám civilizációk könnyedén párbeszédet folytathattak egymással. Művészetfelfogásuk a módszertani, normatív alapokra egyszerűsítés elleni lázadésként jutott döntő szerephez, hogy a produktív és felszabadító történetiség hatásainak eltörlődése elleni fellépésként teljesezhessen ki. A tapasztalatok radikális revíziójára, az avantgárd szellemiség követésére, az időbeliség feltételül elgondolt történetiségre, mint a nyelvi, vizuális, muzikális transzformációk nyitott erőterére támaszkodtak, amely képes megővni a kulturális hagyomány közmegegyezéssel reprezentációs sémákra tör(tén)ő lecsupaszításától.

Az aktualitás, a magas színvonal megtartása érdekében tett erőfeszítések a kezdeti koncepció finomodását, a kollektívizmus iránymódosulását eredményezték. A másság dinamikája, a poétikai individualizáció, a személyes sík egyre jobban tudott érvényesülni, a társadalmelemző, szociográfiai, publicisztikai, politológiai vonulat viszont halványodni kezdett, he-

lyébe a társadalomkritikai jegyeket is mutató széppróza és költészet lépett. A hasonló eszmei meggyőződések, művészi kezdeményezések mintázata átrajzolódott, a világ közös érzékeléséből, megéléséből fakadó nyelvi és kulturális sokarcúság újraretegződött, mert a „nemzedéki-mozgalmi erodálódás kezdeti tünetei együtt jártak az irodalmi-művészeti orgánium erősödésével” (Bosnyák 2003, 168).

Az 1965-ben folytatásokban közölni kezdett regények, Tolnai Ottó *Érzelmes tolvajok* és Végel László *Egy makró emlékiratai* című alkotásai (ez utóbbi könyv alakban 1967-ben jelent meg), majd a *Symposion Könyvek* és a *Forum Könyvkiadó* regénypályázatának sorozatából melléjük illő további prózai művek, Tolnai *Rovarháza* (1968), Gion Nándor *Kételtűek a barlangban* (1968), *Testvérem, Joáb* (1969) című munkái, Végelnek *A szenvedélyek tanfolyama* (1969), Domonkos Istvánnak pedig *A kitömött madár* (1969) és a *Via Itália* (1970) című regényei, továbbá a kiváló versek, novellák, drámák, irodalomtudományi, művészetelméleti, zenei és filmművészeti szövegek az irodalmi és kulturális konvenciókból való kilépést sürgették, kezdeményezve a belépést a nyelv poietikus dimenziójába. A hibrid textualizáció, az elemi-lexikális, a szintaktikai-grammatikai szintek teljes artikulációs átcsoportosítása és a művészet dicsfényének könnyed, antipoétikus visszavonása révén a margóra szorult, a beatnik, a rebellis, a gerilla, a csavargó, a vendégmunkás, a háborodott, a cigány horizont nélküli miliói, útvesztői kerültek az érdeklődés homlokterébe. Az örökölt nyelvi minőségek szétszerkesztése, a mindennapok újradefiniálása, a szövegfajták helycseréje és egymásban keringetése alkalmat teremtett az anyagi valóság és a reprezentációja közötti különbségek láttatására, a peremhelyzetű létezés racionális-kalkulatív megszervezésére. „Az archetípusok közül Végel rálel a kerítőre, Kerouac csavargóinak itteni utódaira, Tolnai a hűbelebalázsok regimentjére, falusi tűzoltókra, amatőrökre, piktorokra és imbecillis falusi modelljeikre, a falubolondjára, a Vidéki Orpheuszra, mint Chagall a repülő hegedűsökre, Fellini az Arlequinre, Pierrot-ra, a cirkuszra, bohócra. E vonulat része a gerilla, Domonkos vándormuzsikusa, saját protest-song-énekes, dzsesszzenész előképe. A csavargó, a bohém, a hippy, a lázadó, a baloldali forradalmár magatartásmoდელlei beépülnek a modorba és tartásba.” (Thomka 1994, 14)

A történeti avantgárdhoz, a neoavantgárdhoz, majd az 1980-as évek fordulójától az avantgárd-pophoz, a retro-avantgárdhoz fűződő szoros kötődések a művészet és nem művészet kettősségének megszüntetésében, a művészeti ágak összekeverésében, a dehierarchizáló, deperszonizáló jelentésszerkezetek létrehozásában összpontosultak. Az eszmék élő áramoltatása, a metszésszögek, kapcsolódási pontok feltérképezése nemcsak a jelentés renoválásában, hanem a technicitás határainak erőteljes kitolásában is megmutatkozott. A technikai, stratégiai vonulat nagyon közelről és igen

érzékenyen érintette a politikai esztétizáció, az ideológiai dekonstrukció vetületeit. A konformizmus és a nonkonformizmus állandó sodrásában remitológizálta Jugoszlávia hatalmi berendezkedését, az ironikus távolságtartás nyelvi játékainak segítségével parodizálta (az önparódiát is beleértve) politikai tendenciáit, leleplezve ezzel a nemzeti mártíromság és a heroikus hazafiság önmetaforáinak tarthatatlanságát. A legjelesebb symposionisták felmérték, hogy a „multikulturalizmus egy el nem ismert, fordított, önreferenciális formája a rasszizmusnak” (Žižek 1999, 216), és az 1960-as, 1970-es évek idején a hibrid, a töredékes bekebelezésével, a mediterrán térfilozófiával, a verbo-voko-vizuális látványalakzatokkal, a képzettársításos emléksorozatokkal, az imaginatív rangra emelt vándorlás stílusmintáival, a nomadográfiával derítettek fényt (pl. Koncz István, Domonkos István, Tolnai Ottó, Végel László, Gion Nándor, Brasnyó István, Böndör Pál, Jung Károly, Ladik Katalin, Maurits Ferenc, Juhász Erzsébet, Fülöp Gábor), az 1980-as évek folyamán pedig a barbarofónia létrehozásával, a szöveg ritmikai keretének szétfeszítésével, a nyelvi és testi szétforgácsolódás eklektikájával, a tájrekonstrukcióval világítottak rá (pl. Sziveri János, Csorba Béla, Fenyvesi Ottó, Balázs Attila, Szügyi Zoltán, Kalapáti Ferenc, Beszédes István, Ladányi István) a szociálisan differenciált és szegregált szövetségi állam távolságtartó pszeudoföderalizmusára.

A folyóirat állandó kárhoztatásában, a szerzők javíthatatlan perszonalistává, közösségbomlasztóvá, nemzetietlenné, értéktagadóvá, nihilistává, anarchistává minősítésében a délszláv térség fegyelmező taktikái egyértelműen tetten érhetők. Az *Új Symposion* mint a kisebbségi kultúra avantgárd perifériája tűnik fel évtizedekig a balkáni dresszúra elvárásrendjében és igazságosztásában. Nem szakmai ismérvek, hanem a politikai előírások, külső nyomások hatására születnek a kedvezőtlen döntések, amelyek az önállóságot fenyegetik. Azok, akik a lap egykori munkatársaiból, támogatóiból ellenséggé lettek az idők során, és meghozott döntéseikkel a tönkretétel szorgalmazóivá váltak, gyakran a kiadvány értékeinek óvását, a vajdasági magyar kultúra megmentésének nemes szándékát hirdették és hirdetik mentségükül. Mivel a hatalom számára igazából csak a bonyodalmak és következmények nélküli avantgárd volt elfogadható, ezért bizonyos előjogok átengedésével, kedvezményekkel, rangokkal sikerült elérni, hogy a fékező, visszafogó folyamatok magából a vajdasági magyar tudományos, irodalmi, művészeti életből induljanak ki, éppen olyanok hathatós közreműködésével, akik immár a függetlenség álcájában, bőszen individualistaként sem szégyelltek ragaszkodni egykori generációs-kollektív alapeszményeikhez.

A kölcsönös párbeszédre támaszkodó közös gondolkodásmód, amelyben „Közép-Európa, a Balkán, a Mediterráneum és a Pannon-síkság kulturái fortyogtak” (Debeljak 1998, 24) az *Új Symposion* első időszakában

(1965–1974), az avantgárd és a neoavantgárd jegyében kamatozott. „A fordulat sajátossága a történeti avantgárdnak mint örökségnek a felfedezése. Ezért az örökségért azonban meg kellett küzdeni. Nem volt adott. Csak művészi és szellemi teljesítménnyel volt kiküzdhető. Ezért nincs abban semmi programszerű, hogy az *Új Symposion* köre a neoavantgárd és (részben) a posztmodern jelzőivel identifikálható teljesítményei mindig a történeti avantgárd megismerései is egyúttal. Így maradt fenn »a történelmi avantgárd öröksége a neoavantgárdban.«” (Bányai 2001, 34–35) Az ironizáló képzetvilág, a tipográfiai elrendezés kidolgozottsága és a stilisztikai újítások sora gyakran a kimeríthetetlenség regisztrációjával esik egybe, ami a symposionista érzékenység délszláv előzményeinek kiemelt szerepére hívja fel a figyelmet. A hagyományozódás értékszféráiból ugyanis a horvát, a szerb és a szlovén avantgárd irányzatai látványosan kiemelkednek.

Az 1960-as, 1970-es évek *Új Symposionjának* művészeti és irodalmi örökségét, Kassák Lajos lapjainak befolyását jócskán meghaladva, a Zágrábban 1916 végén kiadott, Ulderiko Donadini szerkesztette provokatív *Kokot*, az Antun Branko Šimić indította és vezette 1917-es expresszionista *Vijavica* és *Juriš*, az 1921-ben Ljubomir Micić meg a testvére, Branko V. Poljanski (eredeti nevén Branislav Micić) és Boško Tokin által létrehozott expresszionista *Zenit*, a Dragan Aleksić megjelentette 1922-es *Dada-Tank* és *Dada-Jazz*, továbbá a szurrealista mozgalom belgrádi kiadványa, az 1922-ben indult *Putevi* alapozta meg. A délszláv irodalmak történetét jelentősen meghatározó *Zenit* 1926-ban Belgrádba tette át székhelyét, közben a dadaizmus felé mozdult el, a horvát és a szerb irodalom színe-java (pl. Stanislav Vinaver, Miloš Crnjanski, Rastko Petrović) közreműködött benne, ráadásul a nemzetköziség szellemében a magyar avantgárd jelesei (pl. Kassák Lajos, Moholy-Nagy László, Raith Tivadar) munkáit szintén közölte, termékeny munkakapcsolatot építve ki velük. „Újság formátumú színes lapként nyomtatták, sajátos grafikával, az expresszionista, szuprematista, futurista és más avantgárd festők műveinek reprodukcióival bővítve anyagát.” (Lőkös 1996, 276) A képet a belgrádi *Alpha*-kör résztvevőinek (pl. Tin Ujević, Todor Manojlović, Svetislav Stefanović) művészeti, irodalmi eljárásai és Rade Drainac 1922-es *Hipnos* című folyóiratának kínálata teszik teljessé, ennek a gazdag példatárnak a gyümölcsöztetéséből fogan tehát az első symposionisták zenitizmusa, hipnizmusa, kozmizmusa, szumátraizmusa, dada-yougo-izmusa és a barbarogéniusz iránti érdeklődése.

A különböző poétikák egyidejű létezése, az audiális, vizuális felületek váltogatása, a szintaktikai és a szemantikai összefüggések folyamatos át-szervezése az egyetemes és a személyes oldal érintkezéseit igényes változatokban tette előlívhatóvá, hiszen a szülőföld, a „nemzet, az egyén, a származás helye kozmikus, világtörténelmi, vallástörténelmi keretekben, ci-

vilizációs körökben, mítoszokban, legendákban vagy a nyelvben és a nyelv múltjában vagy a helyi nyelvjárásban” (Milosevits 1998, 457) törhetett felszínre. A *Krugovi* folyóirat hatásának ismételt kiemelése azért elhanyagolhatatlan, mert az Antun Šoljan, Ivan Slamnig, Slobodan Novak, Slavko Mihalić, Zvonimir Golob, Vlado Gotovac és mások neve fémjelezte közösség „deklaratív módon vállalta a Matoš-Ujević-A. B. Šimić-Krleža-örökséget” (Lőkös 1996, 325), elsősorban az angolszász irodalmak, friss világ-irodalmi jelenségek felé vonzódott, s a legkorszerűbb irodalomelméleti, művészetbölcseleti nézeteket közvetítette, hiszen „már az ötvenes-hatvanas évtized fordulóján René Wellek, Austin Warren, Cleanth Brooks, Allen Tate, Herbert Read és mások nézetei játszottak döntő szerepet” (325–326) szerkesztőségi koncepciójában. Tolnai Ottó és Domonkos István költeményeinek, novelláinak, regényeinek önironikusan relativizált értékrendszerei, idézetes idiomatizmusai, tengerképzetek, valamint Végel László farmernadrágos, a szociolektusokat, az utazás-metaforikát, az állandósított átmenetiséget bravúrosan kiaknázó (a magyar helyett viszont a délszláv irodalmakat megtermékenyítő!) prózájának alakulása nem utánzásos alapon, hanem tökéletes minőségi és időbeli összhangban zajlott a fent említettek vagy mondjuk Alojz Majetić, Zvonimir Majdak, Momo Kapor munkásságának kiteljesedésével.

Miként a „háború utáni dogmatikus szocreális irodalmi koncepcióval szakító nemzedék a jugoszláv modell nyújtotta relatív szabadsággal élve a poétikai pluralizmus jegyében új »elevenéséget« hirdet az irodalomban” (Lukács 2004, 165), úgy számol le fokozatosan az első symposionista generáció a kérdésessé tétel és a demisztifikáció révén az avantgárd ellentmondásos csoportideológiájával, utópikus, szociális víziójával. A semmi ironikus élményéből, a lehetetlenség konstatálásából fakadó Antun Šoljan-i, Ivan Slamnig-i, Slobodan Novak-i, Slavko Mihalić-i stb. felismerésekkel párhuzamosan jutnak el a közösség világának fenntarthatatlanságáig és az irodalomnak mint irodalmi archeológiának a paradoxonáig. Esetükben az avantgárd hagyomány megértése egyben „kilépés is e tradíció keretéből, mert jelzi, hogy a történeti avantgárdban kialakult poétikai – műfaji – normák és kánonok kimerültek, minek következtében – e »megértés« következtében – bejelenthető egy új – »neoavantgárdnak«, vagy (ha nem túl korai) posztmodernnek – vehető regény- és irodalomszemlélet a kompozíciós elvvé emelt önidézet és önkomentár, valamint a szövegvilág fikcionalitásának jegyeivel” (Bányai 1998, 92).

A szlovén avantgárd fellegvárának számító orgánus, a *Problemi* fölaprózása, vezéralakjainak, Denis Ponižnak, Franci Zagoričniknak az elszigetelése, a *Praxis*-kör különböző nemzetiségű gondolkodóinak megzabolázása, a horvát *Krugovi* folyóirat és más jugoszláviai alkotóműhelyek erőszakos kordában tartása, vagy a származása, vallása, nyelve stb. miatt pellen-

gérre állított Aleksandar Tišma, Borislav Pekić, Danilo Kiš, Mirko Kovač és mások meghurcolása mögött kísértetiesen hasonló szándékok húzódtak. A szocialista, kommunista tradíció az internacionalizmus, a világ proletárjainak egyesülése, a testvériség és egység szólama nevében a nemzeti megosztottság fölé kívánt kerekedni. Elítélte, visszautasította a nacionalizmust, azonban a kis kultúrák etnocentrikus befeketítését, rossz hírbe hozását, egymás elleni kijátszását éppen az internacionalizmus jelszavával hajtotta végre, így a többségi nemzet(ek) támogatását a nemzeti kisebbségek másodrangúsításával, semmibevevételével tökéletesítette. A központosított állami hatalom teljes kiterjesztését és megerősítését felügyelő bürokrácia, amely ellen a *Praxis* folyóirat filozófusai annyit küzdöttek, szívósnak bizonyult, így a *Problemi* szerkesztőségváltásait, a *Krugovi* halványodó közös nemzedéki platformját és paradigmáját előbb-utóbb az Antun Šoljan definiálta „dirigált kultúra” elkerülhetetlenül befolyásolta. A hidegháborús, agrárreformos, hatvannyolcas stb. törést tovább mélyítették a művészeti, irodalmi csatározások, pozícióvadászatok. „Egyesek igyekeztek mielőbb beférkőzni a fórumokba és intézményekbe, eleinte azzal a szándékkal, hogy belülről mozdítsanak rajtuk, a bürokrata cucli azonban hamarabb lecsillapította őket, mint maguk is gondolták volna. Így lett sok 68-as vitézből szófogadó személyzetis; ma a különböző intézetekben ülnek bábérjaikon. Mások hüek maradtak a 68-as eszmékhez, és szörnyen csalódtak az előbbieken. De mára még csak clochardok a politikai élet margóján, mert a forradalom nélkül képtelenek letenni a garast. Ismét mások ugyancsak kenyérhez jutottak valahogy, ám visszavonultak, és titkon új forradalomról álmodozva, csak magukban dohognak.” (Kovač 1987, 68) Természetesen a be nem hódoló, veszélyes értelmiségiek, egyetemi oktatók, művészek, újságírók stb. hamarosan feketelistára kerültek, mozgásterük végzetesen leszűkült, mások meg szolgálataiknak köszönhetően korlátlanul élvezték a rezsim előkelőinek bizalmát.

Az 1950-es évek jugoszláv hatalma magában a fiatalságban fedezte fel a bűnösség jegyeit, a szórakozási mintáikban, a zenei érdeklődésükben, az erkölcsi kérdések iránti fogékonyságukban. Az 1960-as évekre már az öltözködési elveikkel, a szocialista politika iránti csekély érdeklődésükkel gyűlt meg a baja. Az 1960-as, 1970-es évek fordulóján gyorsan keresni kezdte, és persze könnyen megtalálta a fiatal értelmiségiek között megbúvó belső ellenséget. A fennen hangoztatott engedmények, az ifjúságot magasztaló szlogenek és a paternális közvetlenség érzetét keltő manőverek bőséges kínálata látszólag átalakította és újrarendezte az erőviszonyokat, ám az 1970-es évek végén és az 1980-as évek folyamán az öngazgatási lehetőségek, többpárti rendszer után áhítózó fiatalság végképp ellenőrzés alá kerül, tevőleges politikai befolyását mindenáron korlátozza, szervezeti vezetőit elszigeteli, intézményeit, kiadványait adminisztratív és gazdasági

alapon egyaránt szorongatni kezdi a hatalom, amelynek szószólói sok esetben az előző évtizedek lázongó ifjúságának az önmítizálásba belefeledkező, elismert egyéniségeiből változtak át megalkuvó funkcionáriusokká, előírt pályáíveket befutni kész, elnyútt erkölcsű tisztségviselőkké. A magát a testvériség és egység kötőanyagának tekintő Tito halála után a remények teljesen szertefoszlottak. Az ő „kohéziós autoritása, amely Jugoszlávia összes nemzetének egyenlőségét biztosította” (Salecl 1994, 58), hamar elfelejtődött, az életszínvonal csökkenése, a gazdaság összeomlása és a nemzeti elégedetlenkedés miatti felelősséget az állam könnyűszerrel elhárította magától. A bevált receptek jól működtek, és a nemzeti kisebbségeknek egyre komolyabb fenyegetéssel kellett szembenézniük.

A leszámolás hatalmi játszmákba vont horvát, macedón, szerb és szlovén folyóiratok egytől egyig hasonlóan bűnhődtek. Köreikben egyszerre mindig több bűnöst találtak, főkolompásokat és tettehársakat, akiknek lehetőleg több nemzetiséghez illett tartozniuk, s tevékenységüknek eltérő műfajokat, irányzatokat kellett reprezentálniuk. Az 1969 nyarán Gion Nándor *Testvérem, Joáb* című regénye kiváltotta tekintélyuralmi beavatkozás, az 1972. január 19-i újvidéki ügyészségi vádemelés Tolnai Ottó fő- és felelős szerkesztő, Rózsa Sándor és Miroslav Mandić ellen, a felfüggesztett börtönbüntetések, a hosszú elhallgattatás, és az 1974-től Danyi Magdolna főszerkesztette lap tematikus számaint becsmérő, az erotikus szám nyomtatását pedig 1979-ben letiltó hatalmaskodás kezdeti lépései után az 1980-tól Sziveri János főszerkesztette lap pornográfiával való megbélyegzése, majd nyomtatásának leállítás szigorítja a folytatást Balázs Attila elbeszélése és Fenyvesi Ottó költeménye miatt 1981-ben, hogy végül a Radics Viktória színházi írása és a szerb költőbarát Gojko Đogót megszólító Tolnai Ottó versszöveg elleni 1982-es vádak pecsételjék meg az *Új Symposion* sorsát. Az érintettekre kirótt szilenciumok, fegyelmi, állásvesztések aránytalan túlsúlya, s az ezeket betetőző 1983. május 9-i példátlan bosszú, pontos képet fest a korabeli hatalmi szerkezet kiszámíthatatlan természetéről. Egyébként egy Ljubljánában visszautasított szöveg zavartalanul megjelenhetett Zágrábban, az arrafelé elfogadhatatlannak kikiáltott Szarajevóban, az ott publikálhatatlannak tetsző Újvidéken, az itt kifogásolt (jelesül Fenyvesi Ottó *Orgia mechanika* című verse) a belgrádi *Književna rečben*, ehhez néha a nyelvi és/vagy régiócsere elegendő volt átmennie. Talán ezért sem annyira meglepő, hogy a Sziveri János irányította szerkesztőség rehabilitálásához 1988-ban az a rezsím akart segédkezet nyújtani, amelyik a nemzet(iség)i konfliktusok szításával és elmélyítésével tervezte meg és idézte elő Jugoszlávia széthullását.

Az *Új Symposion* a maga elementáris erejű tematikus variabilitásával, fellazított tördelésével, a Benes Józsefnek, Maurits Ferencnek, Szombathy Bálintnak köszönhető leleményes formatervezésével, míves kivitelezésével

vel, merész képi illusztráltságával több évtizeden át kitartóan vonultatta fel az irodalmi és művészeti produktumok tömegét, miközben a kritika, a szépirodalom, a médiák, a vizuális művészetek, a zene, a képregény és más tömegműfajok támaszpontjává, kommunikációs bázisává, a nyelvek és a kultúrák átjárhatóságának mixtum compositumává erősödött. Szerzői nemcsak a „hagyományos értelemben vett tanulmányt és kritikát kedvelték, hanem a pontosan körül nem határozható, időszerű témákra felelő, vitatkozó hangú műfajokat, de szívesen írtak naplót, közöltek vitalevelet és reflexiót is” (Bori 1999, 190), azaz függetlenül a munkatársi hozzáállástól, egyéni különbségektől az írást mozgósították és szegezték szembe a referenciás valósággal. Az ideológiai felügyeletet puhítandó együttes fellépésük „egyik legfőbb jellegzetessége a spontaneitás, amely hiányzik a később jelentkező korosztályokból” (Losoncz 1988, 173), ami ugyan nyilvánvalóvá teszi, hogy a „Symposion első képviselői után szó sem lehet nemzedékről; hiányoznak a spontán közösségek megteremtési feltételei” (175), viszont azt a gyanút támaszthatja alá, hogy az első symposionistákat talán éppen azért tudta a hatalom legyűrni, mert az összetartozásukat gátló belső konfliktusokat korán kiszimatolta, és társadalombírálatuk önáltató voltát ellenük használva fordította a maga javára. A túlélés feltételül szabott fiatalítás hivatalos kötelezettsége alól nehezen lehetett kibújni, az érdekszférák összeütközése a nemzedéki önkonstitúció későbbi lehetetlenségét előlegezte, e hiányokkal és korlátokkal a Danyi Magdolna vezette (1974–1980) meg a Sziveri János irányította (1980–1983) szerkesztőség is nagyon nehezen boldogult, a jogfolytonosság betiltásos megszakítása és az új főszerkesztő 1984-es álságos látszatkinevezése pedig a szabadság illúziójának nyelvi érvényességét szinte maradéktalanul felszámolta.

A horvát, a szerb, a szlovén folyóiratokkal folytatott együttműködés, a kölcsönös publikációk, a nézetkülönbségek eltökélt megvitatása (pl. Danilo Kiš és Gerold László véleménycseréje) vagy az egymás érdekében történő szolidáris fellépés mélyén a hasonló eredetű veszélyek felszínre törése és a lassan mindnyájukat egyformán elérő összeomlás elodázásának reménye is meghúzódik. Az *Új Symposion*, akárcsak a *Krugovi* szellemiségéből merítő szintén zágrábi *Pitanja* (1969–1974) a maga „manifesztum-szerű irányvételét a szövegek sokaságával helyettesíti, amelyekben a dekonstrukciós viszonyulás különféle formáit működtetik: ezek mindegyike a *kontextust* igyekszik megkérdőjelezni, a társadalmat, a kulturálist, a művészetit” (Bošnjak 2003, 19), azaz a származási, a retorikai és a „poétikai problémákat az *írás praxisának* kategóriái helyettesítik, így ennek a beíródásnak a *nyoma* teszi megvizsgálhatóvá a központi témákat: az *írás és a hatalom*, az *írás és az irodalom*, a *jel cserebeli és használati értékei* stb. témáit.” (19) A kortárs magyar szerzőkkel, tudósokkal gondosan kialakított kapcsolat, a délszláv orientáció, a világirodalmi távlatosság szerencsére

mindvégig megmaradt, s a fiatal tehetségek bemutatkozása viszonylag akadálytalanul haladt. Jelentősen hozzájárult ehhez az *Új Symposion* 1967-től 1969-ig tartó időszaka után 1976 és 1984 között már a *Hidat* főszerkesztő Bányai János intellektuális pezsgést hozó, többirányú tevékenysége. Mivel a nyilvánvaló társadalmi válság észlelése és a saját evidenciáik áttanulmányozása elvi kifogásokkal, személyes súrlódásokkal tarkítva zajlott, s a közös gondolkodásnak a lap ízlésirányának követhetlensége vagy a kollektivitás elfogadhatatlansága gátat szabott, előbb-utóbb belső és külső körök alakultak ki. A kívül rekedők, lemorzsolódók, távozni kényszerülők makacs ellentáborra szerveződtek az elmúlt évtizedekben.

Az *Új Symposion* lényegi tulajdonsága az volt, hogy a különböző generációk tevékenysége az újszerű tendenciák megőrzésével és kibővítésével épülhetett egymásra. Bányai János, Tolnai Ottó és a lapot 1972-től 1974-ig főszerkesztő Utsi Csaba rengeteget tett az új alkotógárda kinevelése érdekében. Böndör Pál 1968-tól, Podolszki József 1969-től, Danyi Magdolna és Szombathy Bálint 1971-től, Thomka Beáta és Bognár Antal 1972-től lesz tagja a szerkesztőségnek, az évtized első felében már rendszeresen itt publikál Juhász Erzsébet (1947–1998), de Szűgyi Zoltán, Sziveri János, Fenyvesi Ottó (1975-től szerkesztőként) neve is egyre gyakrabban bukkan fel a folyóiratban. A Danyi Magdolna által 1974-től 1980-ig vezetett szerkesztőség tovább bővítette a lehetőségeket, az 1970-es évek második felében a Sziveri-féle szerkesztőség színe-javát, Balázs Attilát, Csorba Bélát, Mák Ferencet, Csányi Erzsébetet, Kalapáti Ferencet, Sebők Zoltánt, Faragó Kornéliát, (Harkai) Vass Évát, Bicskei Zoltánt, Pogány Imrét is megtalálni a szerkesztők és a közreműködők sorában. Az 1980-tól Sziveri János főszerkesztő irányította csapat Fekete J. Józseffel, Losonc Alpárral és Radics Viktoriával bővül. Az egykori *Symposion*ból a *Szakállszárító* és az első *Új Symposion*ból a *Centrifugális sarok* rovatokat *Centripetális farok* néven 1981-ben újjáélesztik, amellyel Csorba Béla, Losoncz Alpár és Kalapáti Ferenc a vitriolos kritikai hangvételt, az elokvens társadalombírálatot hozza vissza, és a másik általi önmegértést szorgalmazó filozófiai argumentációt emeli be a symposionista vitakultúrába.

A művészethez, az irodalomhoz, a világ különféle jelenségeihez kritikusan viszonyuló szemléletet és ennek formatörténeti, műfajelméleti, stíluskritikai, filozófiai antropológiai, strukturalista és hermeneutikai megalapozását Bányai János ösztönző hatására vitte tovább Danyi Magdolna, Thomka Beáta és Juhász Erzsébet a történeti-poétika, az összehasonlító irolomtudomány, a posztstrukturalizmus, a nyelvbolcselet, a narratológia, a szemiotikai szövegten, a dekonstrukció, a szubjektumelméletek irányába (kitűnő tanulmányköteteiket, szakszöveg-fordításait a magyarországi érdeklődők és hozzáértők ugyancsak nagy haszonnal forgathatták!),

így Sziveri János, Fenyvesi Ottó, Csorba Béla, Balázs Attila, Csányi Erzsébet, Faragó Kornélia és a többiek már nekik is köszönhatték művészetelméleti, irodalomelméleti, nyelvfilozófiai felkészültségüket. A mester, tanítványok, tanítványok tanítványai sorozat sohasem szakadt meg, a folyamatosságot az újvidéki Magyar Tanszék biztosította, hiszen az 1960-as és 1970-es évek symposionistái (Bányai János, Bosnyák István, Gerold László, Utasi Csaba, Danyi Magdolna, Thomka Beáta, Juhász Erzsébet) egytől egyig kiemelkedő egyetemi oktatói is voltak a feltörekvő fiataloknak. Az 1980-as évek eleje-közepe tájékán immár éppen azoknak a költőknek, prózaíróknak, műfordítóknak, teoretikusoknak, kritikusoknak, irodalomtörténészeknek, Beszédes Istvánnak, Ladányi Istvánnak, (Hász) Fehér Katalinnak, Piszár Ágnesnek, Bozsik Péternek, Pozsvai Györgyinek (1964–2003), Hász Róbertnek, Utasi Csillának, Jódal Kálmánnak, Lovas Ildikónak, Papp Tibornak, Urbán Andrásnak, akik az *Új Symposion* utolsó korszakában jutottak fontos szerephez.

Az alkotók kategorizálására építő korosztályi besorolás általában redukció eredménye, viszont az azonosságok és a különbségek torzója helyett erősebb fény vetülhet az évjáratoktól független összetartozásra. A szigorú szociológiai értelemben vett nemzedék-tipológiáról és hovartartozás-modellről lemondva ugyanis kiderülhet, hogy a legkiválóbb symposionista szerzők „mindenekelőtt különféle nyelvek és kultúrák recipienseként hozhatók szoros kapcsolatba egymással” (Virág 2000, 23). A többnyelvűség, a kulturális közbeékeltség és keresztezetttség kérdésköreihez meglepően hasonló szellemi elképzelésekkel közelítettek és közelítenek valamennyien. Szerb és horvát nyelvű, nemzetközi szerzőgárdát tömörítő, tekintélyes újvidéki, belgrádi, zágrábi periodikákban, különböző testületekben szintén sokszor találkozni a sympósok neveivel. Bányai János az újvidéki *Index* főszerkesztője, Végel László az újvidéki *Polja*, a zágrábi *Prolog* szerkesztőbizottságának tagja, a belgrádi *Politika* állandó munkatársa, Losonc Alpár az újvidéki *Polja* szerkesztője volt, s jelenleg ő az újvidéki *Habitus* főszerkesztője, Tolnai Ottó személyében pedig a Jugoszláv Írószövetség egykori elnökét is tisztelhetjük.

A folyóirat, a magyar nyelvű orgánumokat évekkel, évtizedekkel megelőzve kreatív módon engedett a különböző világirodalmi jelenségek, elméleti iskolák, nemzetközi művészeti áramlatok térhódításának, s egyértelműen vállalta a magyarországi művelődéspolitikai irányítás tiltotta művészeti, irodalmi, tudományos törekvések képviselését. A fontosnak vélt történések, teóriák, műalkotások, szerzők, gondolkodók mind-mind megjelentek az *Új Symposion* gazdag tematikus számaiban, mesterien összeállított példányaiban. Persze Antonin Artaud, Roland Barthes, George Bataille, Walter Benjamin, Jacques Derrida, Erich Fromm, Hans-Georg

Gadamer, Gérard Genette, Martin Heidegger, Hans Robert Jauss, Leszek Kolakowski, Julia Kristeva, Herbert Marcuse, Marshall McLuhan, J. Hillis Miller, Wilhelm Reich, Siegfried J. Schmidt, Tzvetan Todorov, Jörg Zimmermann és mások szövegeinek megjelenítése miatt hamarosan a társadalmi kategóriák mellőzésével meg a túlzott elméletieskedés, művészeti elvontság vádjával illették a lapot. Ajtony Árpád, Eörsi István, Erdély Miklós, Esterházy Péter, Hajas Tibor, Hajnóczy Péter, Konrád György, Mészöly Miklós, Nádas Péter, Szócs Géza, Szentkuthy Miklós, Zalán Tibor műveinek folyamatos megjelenése, vagy Bacsó Béla, Balassa Péter, Molnár Gusztáv, Radnóti Sándor, Tamás Gáspár Miklós, Vajda Mihály írásainak közlése csak még tovább borzolta a tartományi ideológiai főeberek és az egyetemi pozíciójukat fenyegetve látó, pozitivista nosztalgiaikat dédelgető irodalmárok, nyelvészek, történészek, néprajzosok idegét.

A nemzedékké szerveződés támasztékainak megroppanása és a bomlási folyamatok előrehaladása a különböző poétikák kiformalódásának előlegezője lett az 1970-es és 1980-as évtizedben. A Sziveri-féle *Symposion* reprezentánsainak (pl. Sziveri János, Fenyvesi Ottó, Szűgyi Zoltán) már az 1970-es években megjelennek a kötetei, így amikor 1980-ban átveszik a folyóirat szerkesztését, a művészeti és az irodalmi autonómiát már nem elérendő célként tételezik, hanem a képmutató szociális érzékenység és a provinciális tekintélyelvűség berögződéseit visszautasítva igyekeznek hosszasan fenntartani. A peremhelyzetű létezést, a kisebbségi sorsértelmezést az eredendően hamis regionalizmus-felfogás és a főfoglalkozású mártíromság szélsőségeivel ütköztették. „E kánon szellemében a kisebbségi szegezze tekintetét partikuláris viszonylataira, legyen az ami, konstruáljon abból a kevésből, ami je van, és közben ne nézzen se jobbra, se balra, merüljön bele a helyi/etnikai adatok szorgalmas gyűjtögetésébe, legyen saját eltűnésének buzgó dokumentálója, egyszóval idomuljon saját létezéséhez, ne okoskodjon túlságosan sokat, ne gondoljon keretfeszítő, avagy eretnek (poszt)modern beszédmódokra. Azokat majd mások lajstromozzák, a kisebbségek legyenek a Versailles-ban megrajzolt agonizáló tér szereplői, statiszták saját drámájukban, egyéb, kívülről kijelölt és főképp instrumentális feladatok megvalósítói” (Losonc 2004, 188).

A többlényegű egyenrangúságért folyó szellemi csetepatéban viszont nemcsak a szemellenzős kisebbségi dolorizmus lelepleződése következett be, hanem az is világossá vált, hogy „az első nemzedék máskéntgondolkodó, antisztálinista, radikális baloldalisága 1973-tól 1983-ig jórészt szertefoszlott, képviselői pedig majdnem teljes létszámban halkan felsorakoztak a jugosztálinizmus vajdasági magyar reprezentánsai mögé” (Csorba 1995, 29). A Sziveri János vezette alkotói közösség sorsát teljesen megpecsételő kiebrudalás, a hosszasan elnyújtott személyes meghurcoltatások (Sziveri János, Fenyvesi Ottó, Mák Ferenc) voltaképpen azt a szerkesztősé-

get sújtották, amelyik „éppen a szellemi és politikai gettóba szorítottság ellen emelte fel hangját a jugoszláv, a magyar és az európai intellektuális progresszió legjobb hagyományait követve, s ebben a küzdelemben maradt alul, részben mert erőtlén volt, részben mert a felparcellázott jugoszláv kulturális szintéren lényegében magára maradt” (Csorba 1995, 21). A Magyar Írószövetség hivatalossá tett kezdeményezése vagy a jugoszláviai sajtó (*Književna reč, NIN, Student* stb.) szolidáris híradásai sem tudták eltántorítani a tartományi hatalom korlátlan urait egy a leváltás előkészületeikor feltűnően tüsténkedő, képesítés nélküli, szerény művészeti, irodalmi érzékenységgel bíró, lapkészítési ismeretekkel, szerkesztőségi gyakorlattal alig rendelkező új főszerkesztő 1984-es kinevezésétől.

Különös véletlen és váratlan szerencse, hogy a minden etikai és erkölcsi normát áthágó, s a jogfolytonosságot megtörő dicstelenség politikai kedvezményezettje a maga mentségének keresgélése és dilettantizmusának takargatása közepette a sok avatatlan szerkesztőségi tag sorában 1985-től már maga mellett tudhatja Szombathy Bálintot, akinek hatására a folyóirat külleme, grafikai arculata, művészeti koncepciója a kezdeti kuszaság és minősíthetetlenség után védjegyszerűvé formálódik át. Kizárólag az ő érdeme, hogy az 1980 és 1983 közötti korszak szépírói, műfordítói, teoretikusai, képzőművészei (Sziveri János, Fenyvesi Ottó, Balázs Attila, Pogány Imre, Sebők Zoltán, Kalapáti Ferenc, Bicskei Zoltán) kezdeményezésére kibontakozó tömegmédiakulturológiai, neoexpresszionista, individuális mitológiai, avantgárd-pop, retro-avantgárd tendenciákra, technoelemletekre, alternatív zenei szubkultúrákra továbbra is érzékeny figyelem fordítódott. A rockzenei gyökerek, a punk, a posztpunk, a new wave, a dark, az indusztriális stb. irányzatok, a divatstílusok, az urbánus szcénák, a mozi- és képregényvilágok a kritikai megismerés intellektuális területeiként, megmérettetési terepeiként jelentek meg. A vizuális reprodukció, a fotográfia a közösségiség, a szülőföldi hagyományok, a családi közeg meg a privát szféra rituális és szociális protokollját közvetítette. A kalandor-maszkok, a transznacionális mozgásterek, az akciódús testi szerepek füzérének bemutatása a képi kisajátításban csúcsonyira nyerte el értelmét.

Az érintkezések és áthallások poétikája az újfajta jelentésrétegek, egymást átjáró cserefolyamatok létrejöttét szolgálta, s így az eredeti kontextusok újraértelmezését kezdeményezte. Az egyik kultúrából a másikba, az egyik esztétikai rendszerből a másikba tartó vándorlás szépirodalmi következményeit látványos arculatváltás jellemezte, amelyből a vizuális költészet, a konkrét költészet, a gesztusköltészet hatására azok a művek emelkedtek ki, amelyek „egyre inkább közelednek az olyan szintetikus jelenségekhez, mint a *performance* és a *happening*, végül pedig a kísérleti filmhez, továbbá videofilmhez, az olyan formákhoz, amelyek egyesítik a konvencionális értelemben vett irodalom tapasztalatait és más művészi kifejezőmódokat, mint amilyen a képzőművészet, színház, film és televízió”

(Čegek 1994, 12). Az irodalom történelmi tapasztalatából és az új mediális művészetekből kiteljesedő szövetségben viszonylag jól megfér egymással a regionális identitás historikus emlékezetformáit felszabadító narráció (Apró István), a képernyői mimézisek (v)ideográfiája (Jódal Kálmán), a multiplex személyiséget körvonalazó történetsszervezés (Hász Róbert), a sötét tónusú humorizálással végletekig vitt önparódia (Bada Tibor Bada Dada művésznéven), vagy a haiku mesteri kombinációit kijátszó formaváltozó versbeszéd (Papp p Tibor). A különféle művészeti területeket egybeölelő és a szövegek közöttiség viszonyait kiaknázó érdeklődés példáját az 1985-ben induló zágrábi *Quorum* nyújtotta (szerzőinek munkái sorra jelentek meg Újvidéken), tehát a horvát folyóiratot követő ekkori *Új Symposium* szintén olyan „kulturális projektumnak érdemes tekintenünk, amely az irodalmi szöveget intermediaális térként fogja fel” (Sablić Tomić 2003, 60).

A felismerhető vizuális identitás meg az ifjúsági tribünös irodalmi közvetlenség a generációs érdekegyezés és önazonosság színönimájaként nem állhatta meg a helyét. A Sziveri Jánosék elűzésével előidézett szétforgácsolódás az önmagukról való hiteles beszéd és saját poétika védelmének jogát tette kérdésessé és kétségessé. A felaprózódási folyamat rövidesen az illetékességi körök tartalmatlan vitájába váltott át. Hiába kezdődött meg 1988-ban az egykori szerkesztőség leváltásának körülményeit tisztázó vizsgálat, hiába került a szerkesztőségbe Bada Tibor, Hamad Abdel Latif, Hász Róbert, Jódal Kálmán, Kontra Ferenc, Lovas Ildikó, Papp p Tibor, Urbán András, a tárgyias, kölcsönösen érvelő párbeszéd nem alakulhatott ki a rehabilitációt megérdemlő régebbi és a drasztikus beavatkozásért felelőssé nem tehető fiatal szerkesztőség tagjai között. Bár a hatalmi közbelépés inkompetens haszonélvezőjét hosszas vajúdas után 1989-ben kivetette magából a szerkesztőség, az első symposionisták (Bányai János, Várady Tibor) celebrálta háttértárgyalások, egyezkedések már nem finomíthatták, nem írhatták újra a vajdasági magyar szellemi élet botrányos szétzúzásának rémtörténetét.

A legfiatalabb korosztály képviselői kitartóan védték álláspontjukat a néma ellenállás és bojkott éveiben is erősen összetartó Sziveri-féle szerkesztőséggel szemben. A kellemetlen hangvételű szócátákat, odamondogató vitairatokat a jugoszláviai sajtó (pl. *Politika ekspres*, *NIN*, *Intervju*, *Dnevnik*) most ugyanúgy figyelemmel kísérte és ismertté tette, akár a korábbi eseményeket és fejleményeket. A nem kis időhúzás és tétlenkedés után Beszédes István főszerkesztésével munkához kezdő koalíciós szerkesztőség, egyre bővülő felállásban (Hász Róbert, Jódal Kálmán, Kontra Ferenc, Papp p Tibor, Urbán András, Szombathy Bálint, Balázs Attila, Csorba Béla, Sebők Zoltán, Ladányi István, Bozsik Péter, Horváth Ottó) nyúlt vissza a folyóirat legértékesebb hagyományaihoz. 1989 és 1991 között kiváló lapszámok születtek, de a jugoszláviai események már a szomorú végjátékot harangozták be.

1991-ben előbb Bozsik Péter veszi át a főszerkesztői teendőket, a tagok sorába lép Lovas Ildikó és Utasi Csilla, s végül utolsó főszerkesztőként 1991-től 1992-ig, a teljes megszűnésig Papp p Tibor irányítja a folyóiratot. Az utolsó kiadvány nem más, mint az *Új Symposion* bibliográfiája. Időközben az 1983-ban menesztett szerkesztőség az újrakezdés helyett egy évkönyv kiadásáról döntött. Az *EX évkönyv* 1990-ben, Sziveri János halála után jelent meg, ám az elhatalmasodó délszláv háború szétzilált mindent. A csapat tagjai (Fenyvesi Ottó, Balázs Attila, Horváth Ottó, Kalapáti Ferenc, Ladányi István, Vojislav Despotov, Losoncz Alpár, Thomka Beáta, Tolnai Ottó) a régi és a fiatalabb symposionistákkal kiegészülve 1992-ben, Veszprémben indítottak folyóiratot *EX Symposion* név alatt, kezdetben Bozsik Péter, később Tolnai Ottó főszerkesztésével. A lap szellemiségét tehát a nem jogutód alakváltozatok, a veszprémi *EX* és az 1993-ban Papp p Tibor főszerkesztésével Újvidéken induló posztkulturális *Symposion* vitték és viszik tovább kevesebb-nagyobb elismeréssel.

Az *Új Symposion* létrejötté, több évtizedes meghatározó jelenléte, s ezzel a „magyar irodalmi avantgárd történetének hagyományként való felfedezése, tisztelete és ápolása az irodalom »modern fordulatát« új korszaktudatként is legitímálta, hiszen elődökre hivatkozhatott, az elődök teljesítményére és tapasztalataira, anélkül, hogy bármit fel kellett volna adnia modernitásából” (Bányai 1998, 91). Ez a modernizmus a szabad formák improvizációs játékaiból szőtt minőségek felcsillantásán, az aktuális folyamatokban szükséges részvétel erején alapult, s abból a meggyőződésből táplálkozott, hogy az elmélet a művészet előállításának és fogyasztásának egyfajta értéktöbblete. Frissessége, korszerűsége a horvát, a macedón, a szerb, a szlovén kultúrákkal közös társadalmat alkotó kölcsönös összefonódásban érvényesült, s „megannyi ihlető *élvezetet talált a különbözőésben*” (Debeljak 1998, 15), ezért a peremhelyzetű létezésből, a szétszóratottság tapasztalatából, a minoritárius beszédmódokból „olyan modern lírai és narratológiai szövegeket hozott létre (Domonkos István, Tolnai Ottó, Végel László stb.), amelyekhez hasonlóakra Magyarországon még majd tíz évet kellett várni” (Szajbély 1997, 228).

A kisebbségi írástudókat, a margó kitarító vándorait, az áthelyeződések stratégiáit az anyaországi fogadtatás általában tartózkodóan, kétségekkel telve szemlélte és szemléli. „A peremvidéki embert többféle anyagból gyúrták, sehova sem tartozik teljesen, de sokfelé kötődik; többet lát, de mégis mindennek a szélén marad. Sorsszerűen eklektikus, polifonikus, és ezért soha sehoh sem értik pontosan, mit mond.” (Végel 2000, 32) Ilia Mihály, Pomogáts Béla, Szörényi László és Szajbély Mihály, semmilyen áldozattól nem riadva vissza, azonnal (f)elismerte, dokumentálta és bizonyította a több egyenrangú lényeg alkotta symposionista rendszer valódi jelentőségét. Szerkesztőként, egyetemi oktatóként, tudósként mindent meg-

tettek a magyar irodalom és a magyar kultúra egyetemességelvének tudatosításáért, tanítványok, követők széles táborát nevelték ki, serkentették és serkentik anyaggyűjtő munkára, kutatások folytatására szerte a világban.

A vajdasági magyar folyóirat vezéregyéniségei a ljubljanoi *Problemi*, a belgrádi *Vidici*, a zágrábi *Krugovi*, *Razlog* és *Pitanja* legkiemelkedőbb alkotóihoz hasonlóan egyszerre voltak remek esszéisták, teoretikusok, költők, prózaírók, műfordítók, képzőművészek, tehát „mind az elméleti, mind a praktikus értelem szférájában hitelesítették magukat, pontosabban, az elméleti feltevéseiket költői munkákkal »illusztrálták« és ezeket »alátámasztották« esszéisztikus »explicációkkal»” (Milanja 2003, 25). Koncz István, Benes József, Bányai János, Domonkos István, Tolnai Ottó, Végel László, Maurits Ferenc, Gion Nándor, Brasnyó István, Várady Tibor, Ladik Katalin majd a nyomdokaikba lépő tanítványaik, követőik hittek a szövegalkításnak a társadalomtól a kulturális produktumokig ívelő ökonómiájában, amellyel tárgy, ideológia, szépség, történelem és ezeknek dekonstrukciója is szabadon előállítható. Az intuíciókból, a rögtönzésekből, a politikai ellenzékiességéből, a nyelvi ideológémák megújításából, a teoretikus állhatatosságából és a briliáns képzőművészeti kidolgozottságból táplálkozó kulturális aktivizmus hatásai közvetlenül és közvetve egyaránt jelentkeztek Magyarországon. Az *Új Symposion* a honi folyóirat-készítés és könyvkiadás szemléletformáit alapvetően átalakította, s számos egyetemi irodalmi folyóirat, közéleti kiadvány, művészeti magazin, kötet sorozat stb. letagadhatatlan tradíciójává nemesedett az elmúlt évtizedekben. Az alkotói pályájukat a lapban kezdő vagy ott is kiteljesítő költők, írók, esszéisták, műfordítók (Koncz István, Domonkos István, Tolnai Ottó, Végel László, Gion Nándor, Brasnyó István, Ladik Katalin, Maurits Ferenc, Jung Károly, Bányai János, Várady Tibor, Böndör Pál, Juhász Erzsébet, Sziveri János, Fenyvesi Ottó, Csorba Béla, Balázs Attila stb.) kritikusok, irodalomteoretikusok, társadalomtudósok, művelődéstörténészek, folkloristák, művészetfilozófusok (Bányai János, Bosnyák István, Utsi Csaba, Gerold László, Végel László, Jung Károly, Várady Tibor, Thomka Beáta, Juhász Erzsébet, Danyi Magdolna, Losonczi Alpár, Csorba Béla, Szombathy Bálint, Fenyvesi Ottó, Csányi Erzsébet, Faragó Kornélia, Sebők Zoltán stb.) és képzőművészek (Benes József, Maurits Ferenc, Baráth Ferenc, Szombathy Bálint, Fenyvesi Ottó, Bicskei Zoltán, Bada Tibor stb.) életműve, munkássága ma már elismerten a legrangosabbak közé tartozik.

Nem véletlen, hogy sokuk esetében a többgyökerűség, a soknyelvűség és az egyformán magas színvonalon kamatozó színre lépés a többműfajúságot bontakoztatta ki. Ez a sokrétűség, azonos értékűség a „saját jelenébe építette a magyar »történelmi avantgárdot« és ezáltal nemcsak legitimáló nyelvi horizontokat ismert meg, hanem a magyar irodalomtörténelmi gon-

dolgozás stabilnak vélt eszméit is problematikussá tette” (Bányai 1998, 91). Transzhistorikusan és transznacionálisan sűrítette egybe a különböző kultúrákban érvényesíthető jelenlét érzését, méltóképpen termékenyítve meg a vidékiesség áporodott levegőjéből elvágódó symposionisták nyitott szellemi térségekre költöző, oldottabb, otthonosabb közegekbe merítkező szabad(ny)elvűségét.

HIVATKOZÁSOK

- Bányai, János-Bosnyák, István vál. (1964) *Kontrapunkt (Symposion 61-63)*. Újvidék: Forum.
- Bányai, János (1998) *Hagyománytörés*. Újvidék: Forum.
- Bányai, János (2001) Diszkontinuitás és versbeszéd: Az Új Symposion homályos útja az avantgárdtól a neoavantgárd és posztmodern felé, *Hungarológiai Közlemények* 4: 27-35.
- Bori, Imre (1999) *A jugoszláviai magyar irodalom története*. Újvidék: Forum.
- Bošnjak, Branimir (2003) Dekonstruktivna najava postmoderne i časopis Pitanja (1969-1974.), in Cvjetko Milanja (szerk.) *Postmodernizam, iskustva jezika u hrvatskoj književnosti i umjetnosti: Zbornik radova II. znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem*. Zagreb: altaGAMA, 17-24.
- Bosnyák, István (2003) *Politikai Symposion a Délvidéken: Egy ellenzéki nemzedék mozgalmi kibontakozása és veresége*. Újvidék: JMMT.
- Čegec, Branko (1994) *Fantom slobode*. Zagreb: Naklada MD.
- Csorba, Béla (1995) *Ceruza vagy CENZÚRA: Publicisztikai írások*. Budapest: Hatodik Síp Alapítvány.
- Debeljak, Aleš (1998) Bálványok alkonya. Ford. Gállos Orsolya, in Körner Gábor-Weber Kata (szerk.) *Otthon és külföld*, Budapest-Pécs: József Attila Kör-Jelenkor, 5-37.
- Kovač, Mirko (1987) *Európai költésrohadás*. Ford. Borbély János, Újvidék: Forum.
- Losoncz, Alpár (1988) *Hiányvonatkozások: Társadalomfilozófiai témák*. Újvidék: Forum.
- Losoncz, Alpár (2004) A fordító magánya: fölöttébb személyes jellegű (vajdasági) széljegyzet a magyar egyetemesség gyűrődéséről, in Füzi László-Lengyel András (szerk.) *Ilia - Írások 70. születésnapjára*, Szeged: Bába, 186-193.
- Lőkös, István (1996) *A horvát irodalom története*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Lukács, István (2004) *Térközök: Horvát-magyar irodalomtörténeti tanulmányok*. Budapest: ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék.
- Milanja, Cvjetko (2003) Pitanjaško inskripcijsko mjesto subjekta, in Cvjetko Milanja (szerk.) *Postmodernizam, iskustva jezika u hrvatskoj književnosti i umjetnosti: Zbornik radova II. znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem*. Zagreb: altaGAMA, 25-32.
- Milosević, Péter (1998) *A szerb irodalom története*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

- Sablić Tomić, Helena (2003) Kulturalni prostor osamdesetih – projekt časopisa *Quorum*, in Cvjetko Milanja (szerk.) *Postmodernizam, iskustva jezika u hrvatskoj književnosti i umjetnosti: Zbornik radova II. znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem*. Zagreb: altaGAMA, 59–67.
- Salecl, Renata (1994) *The Spoils of Freedom: Psychoanalysis and Feminism After the Fall of Socialism*. London and New York: Routledge.
- Szajbély, Mihály (1995) Utószó, in Szajbély, Mihály (szerk.) *Rózsaszín flastrom: Beszélgetések vajdasági írókkal*, Szeged: JATE Szláv Filológiai Tanszék, 228–234.
- Szajbély, Mihály (1997) *Álmok álmodói: Irodalomtörténeti tanulmányok*. Budapest: Magvető.
- Thomka, Beáta (1994) *Tolnai Ottó*. Pozsony: Kalligam.
- Végel, László (2000) *Peremvidéki élet: Esszék*. Újvidék: Forum.
- Virág, Zoltán (2000) *A termékenység szövegtengere: A regényíró Brasnyó István*, Újvidék-Szeged: Forum-Messzelátó.
- Žižek, Slavoj (1999) *The Ticklish Subject: The Absent Centre of Political Ontology*. London–New York: Verso.

Maurits Ferenc:
Doboz

Egy személy Szerbiából Kanadában

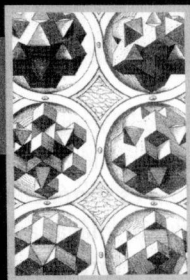
David Albahari esszéiről

David Albahari *Teret* (Teher) című második esszékötetét a belgrádi Írók Fóruma adta ki 2004-ben. Az első még 1997-ben jelent meg *Prepisivanje sveta* (A világ másolata, szó szerinti fordításban lemásolása) címen. Ugyanebben az évben David Albahari Kanadába távozott, és azóta is ott él. Attól függetlenül, hogy kapcsolatát eközben a szerb irodalommal és irodalmi élettel egyetlen pillanatra sem szakította meg, rövid időre időnként haza is tér, hazatéréseinek mindig nyoma marad az itteni sajtóban. Könyvei továbbra is Belgrádban jelennek meg, jobb körökben prózaírását számon is tartják. Kanadában meg sem fordult a fejében, hogy kanadai író váljék belőle. Távozását mégsem lehet szó nélkül hagyni. A kilencvenes években sokan költöztek Szerbiából külföldre, a művészvilág néhány jeles személyisége is. Számos magyarázata van a legtöbbször mégis önkéntes, bár nemegyszer igencsak „befolyásolt” távozásnak, amelyen például Mirko Kovačé volt, aki véres fejjel költözött Isztriába. Ha számos a magyarázat, akkor a távozások csak személyekhez kötve értelmezhetők. David Albahari Kanadába költözése is. Szerbiában elismert íróként élt, könyvei rendre megjelentek, díjakat is kapott, novellaíráásáért Andrić-díjat, és távozásával egy időben a legjobb szerb regényért járó nevezetes NIN-díjat is kiérdemelte. Senki sem verte be a fejét, senki sem fenyegette közvetlenül, élhetett, írhatott volna Szerbiában is. Mégis egy távoli országot választott magának, egy másik kontinenst, és ezzel az idegenlét körülményeit választotta.

62 Mi teszi az embert idegenné? Miért választja az otthon (a haza?) helyett az idegen(sége)t? A *Teher* kötet esszéi ezekre, vagy hasonló kérdésekre

re adnak választ. Többek között a kötet első részébe tartozó „öninterjúban” is, amelyben a válaszoló Albahari a kérdező Albaharinak találkozásukkor a szállodaszobában nyomban kijelenti, hogy „fél Európától”, mert a valamely újság számára készülő beszélgetés éppen Európáról, az unió bővítéséről szól(na). Mert, a válaszoló Albahari szerint, százával van Európa, és ebben rejlik a probléma lényege. És elmond a kérdezőnek egy történetet, mert Albahari, prózaíró lévén, esszéírásában is történetmondó. Arról szól a történet, hogy már Kanadában, egy látogatás során felfedezi a falon Európa térképét, amely már kö-

zel sem azonos a korábbról ismert, vagy elképzelt térképpel. Ezen a térképen Nyugat-Európa kibővült, a Balkán pedig lecsúszott Törökország és Ázsia felé. Ekkor jött rá a válaszoló Albahari, hogy ez ideig illúzióban élt, hiszen egész addigi életében az „ideologikus gondolkodás” kórokozója elől menekült, holott éppen ennek az ideológiának volt része, mert olyannak látta a világot, amilyenek ez az ideológia diktálta. Fájdalmat okozott neki ez a felismerés, és attól tart, az „ideologikus gondolkodás” kórokozója lényébe fészkelte bele magát, és hatással van gondolkodására, arra is, ahogyan az őt körülvevő világot látja. Annál is inkább, mert szerinte kell legyen egy középpontnak (ideológiainak?, valamely téveszmének? – kérdzem), máskülönben a világ széthullana darabokra. Ennek példája, ahogyan Albahari a határokról beszél. Az egyesült Európa légiesített határeszményével szemben állítja, hogy az emberiség teljes történelme nem más, mint hosszú vita a határokról, a test, az elme, a nemzet határaitól. A látható határok nélkül, mondja, elveszettek vagyunk, és hirtelen újabb határokat emelünk, láthatatlan határokat, amelyek ugyanúgy, vagy még jobban sértenek, mint a valóságosak. További példája, hogy nem könnyű Szerbiából származó személynek lenni a világban, mert annak, aki a származásunk után érdeklődik, és megtudja, honnan jöttünk, nyomban megtelik a szeme gyanakvással. Ezért mondhatja végül a válaszoló Albahari a kérdező Albaharinak, hogy nem attól fél, amit Európa adhat nekünk, hanem attól, amit mi vihetünk Európába. „Önmagamtól félek.” Ez az öninterjú utolsó mondata. Ez a félelem üzhette az otthontól, Európától messzire, egészen Kanadába? Az embernek, ha még író is, önmagától való félelme erő-

David Albahari
TERET

FORUM *pisa a*

sebb mindennél, az idegenségtől való félelemtől is, és a magány vállalására készletet.

Mert mit hagyott maga mögött Albahari, amikor a viszonylagos otthonból kivándorolt? Írói léte Szerbiában a sikerek ellenére romokban állt. A Balkán: irodalom és történelem című Athénban elmondott esszéjében beszél arról, hogy írói világát a történelemtől való távolságtartásban építette ki, mert szerinte a történelemtől való távolságtartás az egypártrendszerben kivételesen fontos politikai közlés volt. Antiideológiát hirdető nemzedékhez tartozott, és így védekezett a politikai rendszer túlzott ideologikusságától. De a kilencvenes években az eszméktől menekülő és csak az önmagával ütköző szív történeteit mondó író életébe erőteljesen bevonult a történelem, minek folytán rájött az író, hogy – Faulknerrel kölcsönözött szóval – a szívverés ritmusát legtöbbször a hang és a téboly háborús dobpergése kíséri. Sem magának, sem másnak nem nyújthatott már vigaszt: „Választhatjuk a vigasztalást, de tudnunk kell, hogy vigaszunk végül a fájdalom forrását fakaszthatja.” Írói világa került hát veszélybe, nem az élete, mint másoké, bizonyára ezért (is) választotta az idegenléletet, idegenségében a megbélyegzettséget, ezzel együtt a magányt. Kivándorlásának évében, az 1997-ben készült Az idézőjelek szubverzív művészete című esszéjében ír arról, hogy a totalitárius utáni társadalmakban az írónak egyre inkább szembe kell néznie a száműzetés lehetőségével. Hiszen többé már nem áll az „államellenesség” amúgy hírt és dicsőséget hozó pozíciójában, peremre szorult, és a „kifejezés szabadságáért” vívott küzdelme a nagy társadalmi konfliktusokkal szemben gyerekes vinnyogásnak hangzik csupán. A poszttotalitárius társadalomban az író elvesztette korábban neki juttatott anyagi biztonságát, piacra, ezzel együtt abszurd helyzetbe került. Önmagát kell máglyahalálra ítélnie, hogy önmaga maradhasson. A száműzetés, az önkéntes is, ilyen belső ítélet. Albahari szerint a Nyugatra került kelet-európai művész magával vitte oda az idézőjeleknek a totalitarizmusban elsajátított szubverzív művészetét, és ott továbbra is álmodva megváltozást akarva, nem fél a vesztéstől, annak ellenére, hogy ott a vereség istenkáromlásnak minősül, mert a vereségből újabb kísérlethez merít erőt. Vagyis, írja Albahari: „Nem létezik száműzetés: csak egy olyan pillanat létezik, amelyben mássá kell változnod, hogy azzá lehess, ami valójában vagy. Ez minden.” A kételkedés és a bizonyosság szorításában Albahari a nem létező önkéntes száműzetést választotta. Ezért nem szakadt el Kelet-Európától, ezért jár vissza, és ezért őrzi féltve az óceánon túl vállalt idegenségét.

David Albahari magát a posztmodernnek elkötelezett írónak tartja, tehetségére szabott műfaját a rövid és tömör formákban, kisregényekben és rövid novellákban, szinte egyetlen témakörét pedig a családtörténetekben,

egészen pontosan, saját családjának rekonstruált és rekonstruálható hagyományában és emlékezetében ismerte fel. Ilyen családtörténeteket tartalmaz David Albahari *Apám evangéliuma* címen magyarul Vujicsics Marietta fordításában 1989-ben az újvidéki Forumnál megjelent válogatott novelláinak kötete is. Az előtte kiadott könyvek, novelláskötetek és regények, a később megjelentek, a már Kanadában készültek is ezt a családtörténetet mondják. A *Teher* esszéinek legtöbbje is. De miért tekinthető éppen a posztmodern Albahari családtörténetei poétikai kontextusának? Nyilván azért, mert a posztmodern, legalábbis egyik vonulatában, a történelem végét hirdeti, leginkább pedig azt, hogy a történelmi és a fikciós narráció az értelmezésben összeér, ami azt jelenti, nincs egyetlen (objektív) igazság, hiszen – állítja Albahari – aki tapasztal, hatással van arra, amit tapasztal, és tapasztalásával át is alakítja. Ennek ellenére az író és a történész feladata különbözik. Szerinte az író „mitoszteremtő”, a történész feladata pedig a mítoszok rombolása. Amennyiben megfordul, és a történészek mítoszokat teremtenek, az írók meg mítoszokat rombolnak, a lét káoszba kerül, mert eltűnik a különbség valós és képzelt világ között. Vagyis megszűnik a különbség történelem és irodalom között. Ezen a nyílt terepen pedig szabadon burjánzanak a legszélsőségesebb ideológiák, vallások és politikák. Ezért, félre a posztmodernnel, mondja az elkötelezetten posztmodern Albahari, a történészek ne értelmezzenek, az író pedig bízza magát az imaginációra és a nyelvre. Ami nem is olyan nehéz. Sokkal nehezebb eközben a tekintélynek ellenállni, ellenállni annak, hogy valakinek a képviselőjében, valamilyen cél érdekében és nevében szólaljon meg akár a történész, akár az író. Közhely? Persze hogy közhely, de ha a száműzetést vállalva tagadó posztmodern író veti papírra, akkor elégszer soha el nem mondható, akár szubverzívnek is vehető, idézőjelbe írott közhely.

A Hogyan nem lettem rabbi című önéletrajzi esszéjében mondja el, hogy amikor az életében egyre fontosabbakká váltak a szavak, s mire rátalált saját témájára, a fiktív és a valóságos között lebegő családtörténetekre, egyre inkább a családi örökségek felé fordult, azokban kereste önazonosságának, identitásának meghatározó elemeit és tényeit. (Csak zárójelben jegyzem meg, nem számoltam össze, de első olvasásra is feltűnik, hogy Albahari esszékötetének legtöbbször előforduló szava az identitás. Családtörténetei és esszéi egyformán és majdnem kizárólag a személyes és a közösségi, a zsidó identitás rejtélyét kutatják. Ami akár az individualitás próbájának is tekinthető. Itt egy személy, egy alak, egy „ürge” Szerbiából szólítja meg önmagát. Az „öninterjúban”, az önéletrajzi esszéikben szó szerint, máshol – ritkábban – közvetve.) Innen, a történetekbe foglalt családi örökség felfedezésétől kezdődően egyre intenzívebben foglalkoztatta a zsidóság, a zsidó identitás kérdése, ezzel együtt a zsidó irodalom problémavilá-

ga. Akkoriban, íróságának kölyökkorában, szembesült azzal a kérdéssel, hogy „Mit jelent - ha egyáltalán jelent valamit - zsidónak lenni?” A kérdés azóta sem hagyta nyugton. A most kiadott esszékötet minden írása éppen erre a kérdésre keresi a választ, mert nincsen rá se gyors, se egyszerű válasz, Albahari sem talál rá se gyors, se egyszerű választ, akárhányszor is fogalmazza meg a kérdést és kontextusfüggő lehetséges válaszát. Vagyis szépprózájába és esszéibe egyformán beleírta a választ. Amely nem végleges, sokfelé ágazó történet, inkább egymást érintő és egymást keresztező ösvények sokasága. Albahari sok száz Európáról beszél, ami azt jelenti, identitáskereső kérdéseire sok száz válasz adható. Ezért mondható, hogy az egy egész életen át írott egyetlen családtörténet nem ugyanaz a történet: tudjuk, a kétszer mondott azonos nem identikus, a többször mondott sem az. Mint minden száműzött, Albahari is magával vitte a családtörténetet. És írja változatlanul ugyanazt az azonos és sohasem identikus identitástörténetet. A nagyobbrészt Kanadában írott esszékötetben is. Válasza- it a kötet olvasója az egész könyvet átható és behálózó önéletrajzi történetben találhatja meg, ha elég szívósan keresi. Bár így se talál se gyors, se egyszerű választ. Albahari vérbeli prózaíró, aki - miként megjegyzi egy helyütt - kommentár helyett történeteket ír. A zsidó identitás értelmezése vagy éppen definiálása helyett esszében, az esszé műfaji köztességében elmondható történetet. Nem szépirodalmat, nem novellát vagy rövidtörténetet, hanem olyan esszéisztikus szövegeket ír, amelyeknek a háttérben mindig valamilyen életrajzi vagy családtörténeti eseményzilánk, legtöbbször valamilyen értelmezésre sem szoruló történetrészlet ismerhető fel. Azért nem lett Albahariból rabbi, mert szerinte a zsidó hit a szavakban való hittal azonos. A szó a világ. „Íróként, mondja Albahari, kételkedhetem ebben, ha rabbi lett volna belőlem, hinni kellene benne. Így aztán, végül is, a kételkedést választottam...” Az írás a szó művelése és mindenkor kételyek forrása, teszem hozzá. Meg azt is, hogy aki hisz a szóban, annak nincs miben kételkednie. És az önmagával való szembesülésre sincs alkalma.

A Mimikri terhe című írásában mondja el Albahari, hogy sok évvel korábban az egyik tanítóját zavarba hozta vezetéknéve, az Albahari, és a tanító megkérdezte tőle, mi is ő valójában, és amikor meghallotta a gyerek választát, hogy ő zsidó, amint az apja, anyjának második férje mondta neki, meglepetten szólt a tanító: „Hogy lehet ez, eddig én azt gondoltam, zsidók többé nincsenek.” Albahari csak annyit fűz hozzá ehhez az önéletrajzi történethez, hogy gyerekeffel még mit sem tudott a holokauszt szörnyű történetéről, de a tanító mondata mélyen belevésődött, és sokáig mint élő halottra gondolt önmagára. Valahogy innen, ebből a gyerekkori élményből eredeztethetők Albahari egész irodalmi munkásságának, szépprózájának, de esszéírásának is a forrásai. Így aztán a családtörténetek iránti érdeklő-

dés, a zsidóság kérdésvilága, nem szűnő kutatások a zsidó identitás történelmi és irodalmi archívumaiban, a kettősségek és a másság iránti fogékonyság, a különbözőség jogának hirdetése, a személyes elsőbbségének vállalása a közösséggel szemben, a száműzetés és az etnikai kisebbség érzésvilágának megtapasztalása, a szabadság választása és a kötöttségektől való mentesség jelenik meg Albahari irodalmának, elbeszéléseinek, regényeinek, esszéinek horizontján. Mindez érdeklődését a történetek felé irányítja, mert történetekben beszél, de sohasem a nagy történelmi fordulatok, hanem a személyes szabadságot próbára tevő kis, rendszerint rövidtörténetek felé. Nincs, nem is lehet nagy véleménnyel a történelemeről. Leginkább csak az egyénre mért csapásait tarthatja számon, mert – írja egy helyütt – mindannyian a történelem foglyai vagyunk.

Esszékötetének itt már „újravolt” első írásában az irodalom és történelem időszerű, egészen pontosan balkáni kapcsolatáról ír, és ebben az esszében számol be arról, hogy egész poétikáját ez ideig az ideológiától való mentességre és szabadulásra építette, miközben írtözva menekült a történelem politikai és eszmei szószólói által az íróra szabott feladatok kényszerétől és szorításából, ám most, és éppen Kanadából figyelve a múlt század utolsó évtizedének balkáni történéseit, rá kellett jönnie, hogy az irodalom nyújtotta vigasz nemegyszer szenvedés és fájdalom forrása. Arra jutott, hogy mégis, a fenntartott és megőrzött poétika meg posztmodern lehetőségek, a képzelet és a nyelv hatalmának vállalása mellett szembe kell nézni a történelemből eredő, de mindenkor az egyes személyre szabott, ideológiáknak és politikának ki nem szolgáltatott irodalmi feladatokkal. Amely feladatok csak jó irodalommal teljesíthetők. A jó irodalom pedig, folytatam Kertész Imre szavai nyomán, nem szépre formált, hanem kötelességekkel teli irodalom. „Ha szembe akart szállni a mulandósággal, az amorális idővel, akkor az írásra kellett föltennie az életét” – mondja Kertész Jean Améryről. Albahariból azért nem lett rabbi, és azért ír megállás nélkül családtörténetet, mert szembe akar szállni a „mulandósággal”, és azért költözött innen nagyon távolra, mert szembe akar szállni az „amorális idővel”. A történelmet megkérdőjelező posztmodern nem is nagyon veszélytelen eszközeivel.

Albahari félzsidó családban nőtt fel Belgrádban, és világi neveltetésben részesült. Zsidóságát tehát választotta, és csak részben örökölte. Anyjának első férje zsidó volt, és a belgrádi gyűjtőtáborok egyikében veszett el. Második férje, Albahari apja, szintén zsidó volt, aki komolyan vette a gyerek Albahari bejelentését, hogy rabbi kíván lenni. A régi Jugoszlávia kis zsidó közösségéhez tartozott, és neveltetése során szinte folyamatosan szembe-sült az identitás kérdésével. Ismerte a zsidó hagyományokat és ünnepeket, de a judaizmust – ahogyan maga mondja és kiemeli – nem „praktizálta”.

Az azóta eltűnt ország kis zsidó közösségeinek legtöbb tagja hozzá hasonlóan félzsidó származású volt, ezért elég korán jutott Albahari annak felismerésére, hogy a „zsidó identitás választás kérdése”. És ezt látja egyedül meggyőzőnek, amikor, az ő szavaival, felmerül a világi zsidó író meghatározásának kérdése. Ebben is a személyes választás dönt. Közben megkísérli a zsidó irodalom és a zsidó író különösségének és sajátosságának megfogalmazását is. Összeállította, előszót írt hozzá, és 1998-ban ki is adta a zsidó elbeszélők antológiáját. Ennek előszavában leszögezi, hogy válogatása a nemzeti irodalmak keretében az etnikai (kisebbségi?) irodalomhoz való tartozás elvét követi, ami a zsidó témák domináns jelenlétében ismerhető fel. Minden etnikai irodalom, a zsidó is, mondja Albahari, érdeklődésének középpontjába azt a kérdést állítja, hogy mit jelent „valaki másnak”, a „másiknak” lenni mind a kortársi, mind a történelem kontextusában. Szerinte az irodalomelmélet legtöbb művelője egyetért abban, hogy éppen ez a középpont határozza meg a zsidó irodalmat. A zsidó irodalmat nemcsak a zsidóság szent nyelvén és élő nyelvein, hanem más nemzeti irodalmak nyelvén is írják, éppen ezért a nemzeti irodalmaktól eltérően a zsidó irodalmat nem vagy csak részben határozza meg a nyelv, amelyen íródik. A Talmudban jegyezték fel, mondja Albahari, hogy minden ember halálával egy egész világ vész el. A Talmud, folytatja, valóban a zsidók könyve, de a halál mindenkié. Szerinte minden író arra törekszik, hogy leírja a különös és különböző átalakulását általánossá és egyetemessé. Hogy ezt megtehesse, az írónak mindenképpen a saját hangján kell megszólalnia. Egy francia-zsidó írót idézve állítja Albahari, hogy a zsidó író bátorságának legmagasabb foka, de egyben az ő igazi száműzetése is abban mutatkozik meg, hogy minden emberhez zsidóként kezd szólni. Szerinte mindazok az írók, akiknek a munkáit antológiájába besorolta, éppen zsidóként szólalnak meg, függetlenül attól, hogy milyen száműzetésben volt részük, hogy milyen sorsot fogalmaztak meg maguknak, és milyen nyelven írtak. Szerinte mindezek az írók végül is a reményt választották, és ezáltal folytatói a zsidó lét lényegét meghatározó és fenntartó hagyománynak. Albahari szerint a zsidókat nem a helyi kötöttség, hanem az elveszett ország emlékezete határozza meg.

Albahari könyvének még két fontos témája van. Az egyik a „bolyongó zsidó”, a másik az antiszemitizmus. Albahari a modern zsidót, azaz a szó igazi értelmében a „bolyongó zsidót” olyan embernek tartja, aki a száműzetés állapotát állandósult nyugalmi állapotnak veszi, miközben egyetlen pillanatra sem szűnik meg nyomozni azon okok után, amelyek ebbe az állapotba kényszerítették. A száműzetés a zsidóság alapvető életélménye Albahari szerint. Esszékötetetének leghosszabb írása éppen a száműzetésről szól, részint személyes tapasztalatok, részint a zsidó történelem tanúságai

szerint. A száműzetésben eltöltött nyolc év után közölheti, hogy számára a száműzetés „felszabadulást” hozott. Nem a balkáni háborúk borzalmaitól, a darabokra hullott ország keserves látványától szabadult meg, ezektől a kételkedésre berendezkedett író nem is szabadulhat meg, hanem a helyi irodalomelméletől és gyakorlattól. Többé nem kellett betartania a maga választotta poétika – a posztmodern és a rövidtörténet – elveit, amelyek szerint az irodalmi élet íróságát itthon megítélte. És aminek folytatását várta el tőle. Kanadában azt írta, amit akart, és újabbnál újabb irodalmi játékokat alakíthatott ki magának. Csakhogy – természetesen hozzá – nevezetes *Csalétek* című, közvetlenül száműzetése előtt írott regényének családtörténeti forrásait, anyja első férjének a zsidók belgrádi gyűjtőtáborából kivégzése előtt írott leveleit egy már Kanadában írott esszébe teszi közzé, jelezve ezáltal, hogy a száműzetés felszabadító tapasztalata nem szakította el véglegesen a helyi, a lokális témáktól és irodalmi szokásrendtől. Albahari anyjának első férje, aki nem Albahari apja, a zsidók belgrádi gyűjtőtáborából grafitceruzával írott leveleket küldött haza. Hat levél maradt fenn, de nem lehet tudni, hányat írt összesen a táborlakó. A levelek úgy hangzanak, mintha semmi sem történe a levélíró körül, holott sejtette, de talán tudta is, milyen sors vár rá. Nem lehet tudni, hogyan veszett el 1942 tavaszán, talán főbe lőtték, talán megfullasztották. Levelek a táborból címen Albahari közlése a leveleket, majd mindegyikhez, külön-külön, kommentárt fűz. A táborlakó levélíró nem panaszkodik, nem átkozódik, nem dühös. A levelek arról tanúskodnak, hogy a táborban a mindennapi életet folytatná, asszonyát eligazítani igyekszik a család zavaros pénzügyeiben, figyelmezteti őt erre-arra, azt a látszatot keltve, mintha csak ideiglenesen volna távol. De éppen ez teszi a leveleket kivételessé. A táborlakó helyzete kilátástalan, ő is, mint annyian mások, maga ásta meg a sírhegyet, amelybe belelövik. Nem lehet tudni, hol van a sírhelye, azt sem, mikor végeztek vele. Nem is maradt utána más, csak a hat grafitceruzával írott, az idő múlásával egyre halványuló levél. Egy emberélet lassan elkopó nyoma. A tanító szavai, aki azt hitte, zsidók már nincsenek, és a táborlakó levelei ugyanazt a történetet mondják. Egy befejezhetetlen történetet. Ennek a történetnek – ahogyan Kertész Imre fogalmazott – „hosszú, sötét árnyéka az egész civilizációra rávetül, amelyben megtörtént, és amelynek tovább kell élnie a történetek súlyával és következményeivel”. A táborlakó leveleinek és a tanító szavainak „súlyával és következményeivel” számol David Albahari, amikor családtörténeteit írja, akár itt, akár a nagy tengeren túl. Annak reményével, hogy a lassan elkopó és kivesző nyomok az írásban még fenntarthatók és megőrizhetők. Ezért nem törölheti ki magából az irodalom a szenvedést és a fájdalmat, de a történelmet sem. A hat levél meg a tanító szava döbbsenhetette rá a posztmodern Albaharit, hogy

ha vége is a történelemnek, a történelemről szóló (család)történetnek nincs vége.

Nincs vége a továbbélő antiszemitizmusban sem. Kertész Imre szavaival: „Most, hogy a börtönfalak leomlottak, a romok közti hangzavarban újra felharsan az Auschwitz utáni, azaz az Auschwitzot igenlő antiszemitizmus rekedt üvöltése.” A tanító szavai után Albahari élete későbbi éveiben az antiszemitizmus új változataival szembesült mind a háborús Szerbiában, mind a multikulturalizmust hivatalos politikává, állampolitikává emelő Kanadában. Szerinte az antiszemitizmus sem lokális, sem globális változatában sohasem tűnik majd el a föld színéről, ahogyan a háborúk, a rasszizmus, az előítéletek sem tűnnek el, ám ez semmiben sem csökkenti a mind lokális, mind globális jelenlétének szűkítésére tett erőfeszítések fontosságát és jelentőségét.

David Albahari azt mondja magáról, hogy ő prózaíró, aki történeteket ír, mégpedig azért, mert továbbra is, egészen ódivatú módon, hisz a lélekben, pedig nem tudja, mi a lélek és hová tűnik, amikor már nem leszünk. Azért írok, mondja, mert az írás az egyetlen védősánc az arctalan történelem ellenében, merthogy – hivatkozik Albahari Konrád Györgyre – amit nem írunk meg, az nem is létezik... Nincs, foglalom össze David Albahari Kanadában élő zsidó-szerb író *Teher* című esszékötetének olvasói tapasztalatát, valóban nincs „önkéntes száműzetés”. Hiszen mindannyian a történelem foglyai vagyunk. Itt is és ott is. Közel és távol is.

Balkán: irodalom és történelem

Több oka van annak, hogy ma itt ambivalens érzéseim vannak.¹

Egyrészt mélységes tisztelet tölt el arra gondolva, hogy ebben az országban, illetve városban, Hérodotosznak, „a történelem atyjának” a városában, történelemről kell beszélnem. Legfőképpen azért, mert történelemírása továbbra is civilizációnk egyik nagy teljesítménye. Másrészt azonban nem tudok megszabadulni attól a gyanútól, hogy történelemről beszélve, kénytelen vagyok ellentmondani poétikám bizonyos alapfeltevéseinek. Fel kell tennem magamnak azt a kérdést, hogyan beszélhetek egyáltalán történelemről, hiszen a történetírás és a történelem jelentőségének következetes tagadásával lettem íróvá. Most ez a tény – hogy a rendszerben, amelyben éltem a történelem kizárása meghatározó fontosságú politikai megnyilvánulás volt – csupán egy történelmi adat a sok közül, amivel valójában senki sem törődik. A történelem, mint mindig, most is erősebb volt, és az hogy szemet hunytunk felette a valóságban és a költészetben, a legkevésbé sem ártott neki. Noha továbbra is úgy vélem, hogy a költészet egyetlen tárgya, William Faulknerre parafrázálva, az emberi szív szembezállása önnönmagával, most már tudom, hogy ezt a szívet – a legnagyobb sajnálatomra – történelmi kontextusba kell helyezni, és hogy dobbanásainak ritmusát leggyakrabban a harci dobok indulatos lármája követi.

Még egy dolog késztet arra, hogy történelemről beszélve megkérdőjelezzem saját poétikám helytállóságát. Hiszen, ha az irodalom és történelem kapcsolatáról és az író szerepéről beszélünk, szólnunk kell az íróknak

¹ Elhangzott a *Balkán: irodalom és történelem* című kerekasztal-beszélgetésen, a balkáni írók műhelyének keretében, Athénban, 1999 decemberében.

a történelem iránti kötelezettségeiről is, ám én soha nem hittem, és most sem hiszek abban, hogy az írónak bármilyen más feladata lenne azon kívül, mint ahogy Saul Bellow hangsúlyozta, amit saját inspirációja diktál.

Most, miután a történelem gyökeresen megváltoztatta az életemet, rájöttem, hogy a feladattal szembeni ellenállásom csak annak az eredménye, hogy a társadalom, amelyben éltem, ragaszkodott a feladatokhoz, attól függetlenül, hogy azok mezőgazdaságra vagy irodalomra vonatkoztak-e.

Habár továbbra is azt vallom, hogy az író, aki azért ír, hogy valamilyen feladatnak eleget tegyen, ily módon a politika és az ideológia fegyvervévé válik, most már belátom, hogy az ilyen viszonyok bizonyos történelmi pillanatokban feltétlenül szükségesek, és hogy az íróknak ilyenkor hordozniuk kell olyan feladatokat terhére, amelyekről rendes időkben – feltéve, ha ilyen idők egyáltalán léteznek – menekülnének, mint a tűztől.

Mit is szeretnék tulajdonképpen mondani? Annak az írónak az érzéseit próbálom bemutatni, aki a művészek azon nemzedékéhez tartozik, amely ideológiaellenességében megtalálta annak a módját, hogy hogyan védekezzen az ideológiáktól túlfűtött rendszerben, amelyben élt. A reményvesztettségéről beszélek, a hitről, hogy e rendszer kihalása után, mindnyájunk előtt megnyílik a nem is sejtett szabadságok világa, és hogy majd végre – miért is ne? – a történelmen kívül élhetünk. Arról beszélek, hogy most, legalábbis a Balkán azon részén, ahonnan származom, még csak nem is a történelemben élnek, csupán annak egy zsákutcájában. És hogy egy egész írónemzedék, akik tíz évvel ezelőtt még a posztmodernizmus képviselőinek számítottak, ami sokak szerint csak egy más terminus a valóságtól való menekülésre, mára a történelem megíróinak tekinthetők. Most már nem az ihlet s nem is a feladatok miatt írnak, hanem, hogy józan elméjüket megőrizték a történelem őrzőngő örvényében.

Időzzünk el először egy kicsit a posztmodernizmusnál, amit ezúttal – a poétikai jellemzőin kívül –, egy időszak meghatározójaként fogok kezelni. Ez az időszak, mondjuk, századunk utolsó három évtizedét öleli fel. Sok történész azt róta fel a posztmodernizmusnak, hogy komolyan aláássa a történelem alapjait, mert „intellektuális konstrukciónak tart minden objektív létezésre törekvő ún. tény – röviden, nincs világos különbség a tény és a fikció között. Ám mégis létezik, és felfedése alapvető fontosságú a történészek számára. Mi nem találhatjuk ki a tényeinket. Elvis Presley vagy halott, vagy nem.”² A posztmodernizmusnak ez a bírálata teljesen elfogadható, de csak ha a posztmodern módszerének alapvető meghatározójaként valami mást szemlélünk, nevezetesen azt, hogy „az irodalmár aktivitásának súlypontja, röviden szólva, a retorikáról a poétikára tevődött át. Az író

72 ² Eric Hobsbawm: *On History*. London, 1997, 6.

most már nem annyira az igazság feltárója, az isteni nyelven beszélő, mint amennyire jelentésalkotó és az emberi nyelv megújítója.³ Más szóval, a posztmodern dilemma nem az, hogy van-e különbség a tény és a fikció között, hanem az, hogy valójában ki határozza meg a tény és a fikció értelmét a művészi alkotásban és magában a valóságban. A posztmodernizmus, legalábbis ahogy én látom és alkalmazom, kitart amellett, hogy a tény is és a fikció is tulajdonképpen interpretáció, vagyis hogy nem létezik egyetlen és objektív igazság, hanem a megfigyelő – ahogyan a kvantumfizika is leszögezi – hatással van a szemlélt dologra, és módosítja azt magával a megfigyeléssel.

És amíg ez a tény az irodalomra alkalmazva nem izgat túlságosan bennünket, tekintettel arra, hogy az írótól el is várjuk a valóság tolmácsolását, a történelem elfogadásában annál komolyabb zavart okoz. Ha ugyanis a történész bevallja, hogy az ő történelemmagyarázata valójában a történések értelmezése, és nem azok objektív bemutatása, akkor miért tartanánk az ő történelemfelfogását fontosabbnak vagy pontosabbnak bármelyik másíknál. Vagy ha a végsőkéig kiélezzük a kérdést, felmerülhet bennünk, hogy létezik-e egyáltalán objektív, feljegyezhető történelem.

A válasz természetesen tagadó, mivel, ha létezik is objektív történelem – vagy objektív valóság, ami tulajdonképpen egy és ugyanaz –, akkor teljesen bizonyos, hogy minden feljegyzés, mint ahogy a valóság minden megfigyelése, egészen személyes cselekedet. Ez semmiképpen sem jelenti azt, hogy nem fogunk hinni a történelemben, vagy hogy nem olvasunk történelmi könyveket. Tisztában kellene azonban lennünk azzal, hogy kezünkbe véve valamely történelemkönyvet, tulajdonképpen a szerző legkülönbélebb politikai, szociális, személyes és más meggyőződéseinek a termékét vesszük kezünkbe, és hogy készségesen kitesszük magunkat azon igyekezetének, hogy a megtörtént események saját verzióját úgy mutassa be nekünk, mint számunkra kulcsfontosságút a világ megértéséhez.

A XX. század végén tehát az irodalom és a történelem ismét abban a szituációban vannak, hogy közeli rokonokká válhatnak, mint abban a periódusban, mely Hérodotosz és Thuküdidész korától kezdve egészen a XVIII. századig tartott. Mindezen évszázadok alatt a történelem a szépirodalom része volt, akkor azonban az írók átvették a „fikció területét”, átengedve a száraz tényeket a történészeknek. A posztmodernizmus, mint már mondtuk, enyhítette ezt a különbséget, mindenekelőtt – szerencsére – elméleti síkon. Mondom: szerencsére, mert úgy vélem, hogy az irodalom és a történelem, illetve a tény és a fikció közti különbségek további cáfolása

³ Lionel Grosman: *History and Literature = The Writing of History*, szerk.: R. H. Canary és H. Kozicki, Medison, 1978, 6.

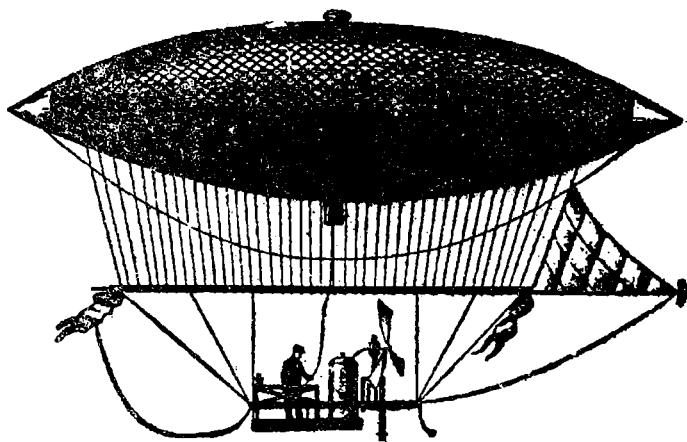
helyrehozhatatlan zavart okozna a tudatunkban, mint ahogyan a helyzet alakulása is mutatja a volt Jugoszláviában az utóbbi évtizedben. Ebben az időszakban az írók és történészek tökéletes szerepcseréje morális és politikai bizonytalansághoz és irányvesztéshez vezetett, és olyan fekete lyukká változtatta a térséget, amely további terjedéssel fenyeget. Mi is történt valójában? Egy adott pillanatban az írók és történészek elhagyták a saját tradicionális szerepüket, illetve a mítoszhoz való hagyományos viszonyulásukat. Ez a viszony röviden így fogalmazható meg: az írók mítoszalkotók, a történészek pedig a mítoszok szétrombolására hivatottak. Amikor a történészek új mítoszok létrehozásába kezdenek, az írók pedig a meglévők megsemmisítésébe, akkor a valóságfelfogásunk koordináta-rendszere megbillen, és az egyénben jelentkező káosz általánossá válása fenyeget. A kvantumfizikától és a posztmodernizmustól függetlenül ahhoz, hogy fennmaradjunk a világban, szükségszerű a tény és a fikció közötti polaritás létezése, mert számunkra az teszi lehetővé, hogy határt húzzunk a valós és a képzeletbeli világ között.

Más szóval, abban a pillanatban, amikor az író és a történész cserbenhagyják tradicionális szerepüket – a történész annak elfogadásával, hogy a tények értelmezése lényegesebb maguknál a tényeknél, az író pedig a fikciók használatával, hogy a tények igazi jelentését kisebbítse – eltűnik a valóság és a művészet közti lényegi különbség. A történész valójában kvázi-íróvá válik, az író kvázitörténésszé, olyan tiszta teret nyitva ily módon, amelyben zavartalanul fejlődhetnek az ideológia, a vallás és a politika legszélsőségesebb formái. Ilyen értelemben mégis kell beszélni az író és a történész feladatairól, amelyek a történész esetében arra a követelményre vonatkoznak, hogy a történelemnek nem kellene interpretációnak lennie, illetve az író esetében pedig, hogy az irodalom legyen mindenekelőtt a képzelőerő dicsőítése és a nyelv diadala. Ez a feladatuk könnyebbik része. A nehezebbik abból áll, hogy amennyire ez lehetséges, elvessenek minden arra vonatkozó felszólítást, hogy műveik ennek vagy annak a célnak a nevében szóljanak, ami azt jelenti, készen kell hogy álljanak arra, hogy feláldozzák magukat a tény pontosságáért és a kifejezés szabadságáért, amelyek mindig az autoritás elleni támadás első célpontjai.

Ezek régi eszmék, de jelentőségük azóta sem csökkent, hogy véget ért a világ ideológiai felosztottsága. Ezt jól láthattam, amikor a NATO-bombázás folyt Jugoszláviában, tekintettel, hogy most az észak-amerikai kontinensen élek. A legnagyobb vereséget azok a jelenségek mérték rám, a helyzet politikai és jogi aspektusain kívül, amelyekről soha – mint egypartrendszerben felnőtt személy, és aki a demokráciáról, mint ideális berendezésről szőtt álomban ringott – nem gondoltam volna, hogy olyan országban fogom őket észlelni, amelyik önmagát a legdemokratikusabbnak tart-

ja a világon: a nyilvános vélemény elfojtása, a hírközlő szervek ellenőrzése, a szégyentelen ideológiai propaganda gyártása, a történelem meghamisítása. És amíg a Balkánon a szerbek és albánok otthonait rombolták, bennem az eszmények egy része tört össze, amelyekért azt hittem, hogy mindent érdemes odaadni, amit az ember odaadhat.

Nem olyan régen hallhattuk, hogy a történelem végre befejeződött. Az utóbbi évtized folyamán sajnos megmutatkozott, hogy a Balkán történelme élénkebb, mint valaha volt. Az írókon és történészeken áll, hogy segítsenek megállapítani, hogy ami a Balkánon történik, csak a történelem ismétlődése-e, vagy - remélem, nem erről van szó - egy új történelem beharangozása. De mit kellene valójában tenniük? „A történészeknek”, mondja Eric Hobsbawm - „bármennyire is mikrokozmoszok, az egyetemesség mellett kell kiállniuk, nem amiatt az eszmény iránti hűség miatt, amelyhez sokan közülünk továbbra is kötődnek, hanem azért, mert ez elengedhetetlen feltétel az emberi faj, vagy a faj bármely külön része történelmének megértéséhez. Minden emberi közösség, a dolgok természeténél fogva, a nagyobb és összetettebb világ része. Az a történelem, amely csak ennek vagy annak a csoportnak van előkészítve, nem lehet jó történelem, még ha vigasztaló is lehet azok számára, akik használják.”⁴ Ugyanez mondható az írókra is. Választhatjuk azt, hogy vigasztaljanak bennünket, de tisztában kell lennünk azzal, hogy vigaszunk végül a fájdalom forrásává válhat.

⁴ Eric Hobsbawm, i. m. 277.

Zágráb – tíz év után

Virág Árpád fordítása

Valahol azt olvastam, „a városok olyanok, mint a nők, némelyek külső bájaikkal vonzanak, másokat meg a belső értékeik miatt lehet szeretni. Akadnak viszont olyan városok is, melyeket se ide, se oda nem lehet besorolni, s teljesen hidegen hagyják az embert, ha bennük találja magát, ugyanúgy, mint amikor olyan nővel van együtt, akik színtelennek tűnnek, akár a levegő”.

Ezek a gondolatok futottak át az agyamon, amint tíz év elteltével, szeptemberben, ismét a zágrábi utcákat róttam. Felötlött bennem, ha a városok valóban a nőkhez hasonlóak, megengedik-e, hogy távoli magányunkban szeressük őket, ahogyan a messzi időkben a trubadúrok szerették úrnőiket. S ha visszatérünk a messzeségből, felismerik-e majd ezt a szeretetet, vagy távollétünket egyfajta hűtlenségnek tekintik, melyet soha nem fognak tudni megbocsátani?

Arról írok tehát, milyen érzés visszatérni, hogyan léptem be újra a zágrábi csöndbe, s hogy ebben a csöndben hogyan tudtam megint, lépésről lépésre megtalálni ugyanazokat az ihletéseket, amelyek mintegy húsz éve arra készítettek, hogy a Dimitrijević bíróról szóló történeteim egyikét e szavakkal indítsam: „Dimitrijević bíró szereti Zágrábot.” Nem ment valami gyorsan. Idő kellett hozzá és türelem. Óvatosnak kellett lenni ezután a hosszas távollét után. Kezdetben csak figyelmesen nézelődtem barátaim lakásának teraszáról, ahonnan pompás kilátás nyílik a városra. Vártam, hogy belém ivódjék látványa az éjszakai égbolt alatt, a reggeli párasságban, az éles délutáni fényben. Később, leereszkedve a Vrhovacen, majd tovább sétálva az Ilicán, csak jártam és jártam, amíg csak görcsbe nem rándultak

lábizmaid. Ez is egy oka annak, amiért Zágrábot szeretem: igazán remek sétákra ad lehetőséget.

Az elején, a hosszú távollét miatt, úgy lépkedtem, mintha valamiféle harang nehezedett volna rám. Úgy éreztem, mintha állandóan magam előtt toltam volna valamit, mintha folyamatosan szélesre kellett volna tárom azt, ami azután azonnal újra összezáródik mögöttem. A történelmet hibáztattam ezért az érzésért, a nyelvet, amely idegenné tett, valahányszor csak megszólaltam. Mégsem adtam fel. A szeretet könnyen elvész, és nehéz visszaszerezni. Ezt már a senki felett sem, s a legkevésbé saját maga felett ítélkező hősöm is rég megtapasztalta, s épp ezért nem szabad elhárítani semmilyen szeretetet sem, legyen az bármennyire is szerény. Ha a mélyen bennem élő hős továbbra is szerethette Zágrábot, miért ne szerethetné Zágráb is őt? És valójában hogyan tudja egy város kifejezésre juttatni a szeretetét valaki iránt?

Egy késő éjjelen éreztem ezt meg Zágráiban, amikor az esőzést követően a kis téren találtam magam. Senkit sem lehetett látni. Sokszínű visszfények ugrándoztak a nedves kövezeten. Az égbolt feketének és magasnak tűnt. Előbb az egyik, majd a másik irányba indultam, s közben éreztem, hogyan hullik le rólam minden páncél és harang. Biztonságot adott a város, többé már semmitől sem tartottam, s jóllehet magam voltam, a legkisebb mértékben sem éreztem magam egyedül. Így tud egy város szeretni: sohasem tekint idegennek, minden pillanatotod körbefonja, akár egy kúszónövény az indáival, a sajátjává tesz, elválaszthatatlanná mindazoktól, akikhez tartozik, s akkor te is éppen ugyanúgy hozzá tartozol, még akkor is, ha csak átutazóban vagy, még akkor is, ha nem tudod, fogod-e még valaha is az utcáit járni.

Arról, ki miért szeret egy várost, az épületekre, utcákra, műemlékekre hivatkozva a legkönnyebb beszélni. Zágráb egyikben sem szenved hiányt, szép épületeinek, tágas tereinek, műemlékeinek, Óvárosának köszönhetően. Zágráiban igazán könnyű találni olyan kis szögletet, melyet az ember teljesen a magáénak hihet, olyan zugot, amelyről azt hiszi, rajta kívül soha senki más nem használta. A piacok élénksége, a katedrális nyugalma, a galériák belső harmóniája mind-mind okot adhat egyfajta szeretetre, de ez mégsem a valódi szeretet.

Nem akarom, hogy félreértsenek: épületeit, építészetét, urbanizmusát tekintve Zágráb egyértelműen szép város, de így, csupán a felszínre figyelve, kizárólag a turisták és az alkalmi látogatók szeretnek egy várost. A valódi szeretet abban mutatkozik meg, ha valaki nem az épületek nagysága vagy a zöldövezetek elhelyezkedése miatt tartózkodik egy városban, hanem azon érzés miatt, ahogyan az emberben valahol legbelül lecsapódik a város egész léte, az, ahogyan a város lélegzik.

Zágrábot, mindemellett, végig úgy éltem meg, mint egy, a különböző világok között sajátos réseket képező várost, mint egy hártját, ami kiszűr-

ve a ráhatásokat, lehetővé teszi e világok örökké tartó együttélését. A történelem során Zágráb sűrűn töltötte be ezt a szerepet, s ennél fogva egyaránt megnyílik az előtt is, aki keletről érkezik, s az előtt is, aki nyugatról, délről vagy északról jön, nem számít. Az efféle városok mindig néhány párhuzamos alakban léteznek, s nem mindegyik látható ugyanabban az időben, ezért mindenki a saját területét, saját városképét járja bennük, a sokoldalú valóság saját részén barangolva.

Remélem, érthető lesz e feljegyzés, belátom, a kevésbé megszokott úton indultam el. Tulajdonképpen azt próbálom megmagyarázni, hogyan szeretjük azt, amit nem látunk – pontosabban, amit mások nem látnak –, vagyis azt, hogy egy várost szeretni nem más, mint kapcsolat a róla bennünk kialakult vízióval, amely rajtunk kívül sehol másutt nem létezik. Tíz év után, a történelem minden zűrzavara ellenére, a bennem élő vízió létezőnek és pontosnak mutatkozott. Tíz év soknak számít egy város életében (az emberekről nem is beszélve), és Zágráb kétségtől valószínűleg is ez alatt az idő alatt, de megmaradt bennem az az érzés, ami számomra mindig is a legfontosabb volt, ami miatt mindig is szerettem – az érzés, hogy abban a városban vagyok, amelyik, még ha nem is benne élek, valamiképp az én városom is.

Ahogy kimondom, magam is rájövök, mennyire könnyen kétségbe vonható mindez. Nem kérdeztem-e sokszor magamtól is, vajon honnan ez a Zágráb iránti vonzalom? Egy szeptemberi délelőttön, a Vrhovecről lesétálva, azt hiszem, rájöttem a válaszra. A Vrhovec ugyanis, lejtőjének legvégén, két utcára ágazik el, s közülük az egyikben, a Hársfa utcában lakott az édesapám, valamikor régen, a húszas évek vége felé. Orvostanhallgató volt akkoriban a Zágrábi Egyetemen, s ezt az utcát már a legelső, 1973-ban megjelent könyvem egyik történetében is megemlítettem. Tanulóévei alatt persze apám még nem volt az apám, ahogyan anyám se volt még az anyám, amikor, a második világháború előtt, az első házassága révén, szintén Zágrárhoz kötötte magát. Van tehát mindennek valami jelentősége, függetlenül attól, hogy a későbbiekben őket is, engem is másfelé sodortak a történelem eseményei. A városok iránt érzett szeretet nem tekinthető a biológiai örökségünk részének, de mégis átörökölheto azoknak a szellemi beállítódottságoknak a titokzatos átvitelével, amelyek a világértésünk alapját képezik. Mivel családom történetének egy része végérvényesen Zágrádba vésődött, érthetőbbé válnak a hozzá fűzött érzéseim is, vagy legalábbis magamnak könnyebben meg tudom őket indokolni. Másoknak, mellest, mindig kevésbé tudjuk a dolgokat megmagyarázni, mint saját magunknak. Végére is, a valódi szeretet mértéke – ahogyan a bölcsek állítják –, nem a szavak sokasága, hanem a hallgatás.

(2000)

Antiszemitizmus: Szerbia és Kanada

Már senki sem ír levelet. Pontosabban, az emberek továbbra is írnak leveleket, de nem a hagyományos úton, a postai hivatal közvetítésével, hanem – a számítógép egyik billentyűjének vagy az egér rugalmas hátsójának megnyomásával továbbítják ezeket – elektromos postaként, amely vilámszerűen halad át a földgömb egyik végéről a másikra. Ilyen időkben élünk: a gyorsaság ural mindent; a sürgősség a lélek tartós állapota. Senkinek sincs ideje várni. Most, azonnal – ez az új század mantrája, és aki ezt nem fogadja el, az reménytelenül kiöregedett.

Jóllehet engem a felgyorsított információömlés iránti ilyen viszonyulás zavar – még ha emiatt régimódinak is tekintenek – mégsem tudom letagadni az előnyeit, melyet ugyanez a gyorsaság hoz, különösen, amikor valamilyen riasztó cselekedetről van szó, valamiről, például egy antiszemita tettről. Ilyenkor a feladó neve mellett megjelenik egy piros felkiáltójel – kissé régimódi nyomdai jel, mindennek ellenére – amelynek a címzett figyelmét kell minél gyorsabban felkeltenie, és rávezetnie arra, hogy éppen ezt az üzenetet válassza, a reklámok, értesítések és vírusok egyre zűrzavarosabb üzenettengeréből, melyek naponta elárasztják az elektromos postaládánkat. Az ilyen piros felkiáltójellel hangsúlyosan megjelölt üzenetek közé tartoznak azok is, melyekben belgrádi ismerőseim a Szerbiában megjelenő antiszemita új megjelenéséről értesítenek.

Üzeneteik riasztóan hangzanak, ami teljesen érthető. Ők is, akárcsak én, egy másfajta Szerbiában nőttek fel (amelyik egy másfajta országnak volt a része), amelyben az antiszemita jelenségeket, mint az összes többi jelenséget, a vallás- és nemzetgyűlölet széthintését is, a minimálisra csökkentették. Ebben a pillanatban nem fontos, hogy a hatalomnak ezt hogyan

sikerült elérnie – lesz, aki azt mondja, hogy ez a polgárjogok egy részének elfojtása árán történt, míg mások dicsérni fogják a törvényes előírásokat, amelyek bármilyen türelmetlenség serkentését szabályozzák; mindkettő egy végtelen és a végkimenetelében terméketlen vitához vezet, az viszont tény marad, ha antiszemitizmusról van szó, a volt Jugoszlávia azon országok közé tartozott, ahol a legkevesebb ilyen eset történt. Ez kissé képtelenül hangzik, ha tudjuk, hogy a fennállásának utolsó húsz éve alatt ugyanennek az országnak nem volt diplomáciai kapcsolata Izraellel, és hogy pártolta a sok nemzetközi Izrael-ellenes és anticionisztikus iratok elfogadását; mindeközben a hatalomnak valahogy sikerült egy vékony vonalon mozognia az Izrael-ellenes álláspontok és az antiszemitizmus között, nem engedélyezve, hogy a politikai álláspontot a vallási-nemzeti türelmetlenség serkentésére használják.

A kilencvenes évek alatt fordított eljárás játszódott le: a diplomáciai kapcsolatokat Izraellel felújították, az antiizraelizmus eltűnt, másrészt viszont, majdnem zavartalanul fejlődhetett az antiszemitizmus. Természetesen, az antiszemitizmus csak egyike volt a nemzetgyűlöleteknek, amelyek abban az időben Szerbiában (ez a helyzet hasonló volt a volt Jugoszlávia más részein is) a különböző összetételű hatalmi struktúrák és politikai pártok nyílt támogatását élvezte, viszont amíg a nemzetgyűlölet többi megnyilvánulása kialudt vagy jelentéktelenné vált a háborús összetűzések fokozatos megszűnésével, az antiszemitizmusnak – ami nem is volt összeköttetésben a kisszámú zsidó egyesület hatékonyságával Szerbiában (és a volt Jugoszláviában) – szakadatlanul nőtt a jelentősége. Mindazt, ami Szerbiával a nemzetközi szinten történt, az egyes országok minden ítéletét és reagálását, és különösen a bombázást 1999 tavaszán, úgy tolmácsolták, mint a szabadkőművesek és a zsidó csoportosulások eljárásait, melyeknek az egyetlen célja – még ha érthetetlen okokból is – a szerb állam és a szerb nép megsemmisítése.

Mindezek után könnyedén legyinthetnénk, és mondhatnánk azt, hogy ezek a legközönségesebb ostobaságok, mint ahogy tényleg azok is, de a probléma abban rejlik, hogy habár a gyűlölet egy körvonalazhatatlan, világszintű zsidóságra irányul, mégis visszavetítődik a kisszámú szerbiai zsidó közösségre. Egyébként nincs olyan antiszemitizmus, amely kizárólag elméleti lenne, ez mindig határozott áldozatokat keres, és ezért a világ összeesküvéséről szóló történeteket követően antiszemita jelmondatok jelennek meg a zsidó sírokon és épületeken Szerbiában, vagy öklök fenyegetik a zsidó származású, valóságosan létező közéleti személyiségeket. Röviden, teljesen érthető, hogy az ismerőseim szívébe beköltözött a szorongás, különösen ha már egy előző történelmi pillanatban megélték az áldozatokká való gyors átalakulást, és emellett a védelem teljes távolmaradását vagy elvesztését.

Egészen eddig a pontig az én álláspontom sem különbözik ismerőseim álláspontjától, akik nyugtalanító elektronikus üzeneteket küldenek nekem. A nemzeties légkör, különösen, ha antiszemita hangulatról van szó, ebben könnyen egyetérthetünk, a mai Szerbiában egészségtelen, de – és itt kezdődik a mi egyet nem értésünk – ez nem annak a jele, hogy Szerbia más milyenné válik a többi országoktól, ő valójában, és különösen az antiszemitizmus terén, olyanná válik, mint más országok. Nincs ország, amelyben teljesen kiirtották volna a fajgyűlölet különböző formáit, még akkor sem, ha a leghosszabb demokratikus hagyománnyal rendelkező országokról van szó. A különbség Szerbia és ezen országok között abban van, hogy ezekben a nyilvános viselkedés meghatározott mintái funkcionálnak, alátámasztva különböző törvényes előírásokkal, amelyek a nyilvános kifejezések szintjét és a gyűlöletszítást minimálisra csökkentik, vagy éppen ezekkel hatékonyan ellenőrzik. Szerbiában, sajnos, a nyilvánosan kimondott szó fel van mentve bármilyen ellenőrzés alól, úgyhogy a közéleti személyiségek többsége egyáltalán nem törődik azzal, mit, hogyan és hol fog mondani, mert a kijelentések nem járnak semmilyen felelősséggel. E tekintetben – a mai Szerbia kritikusaiknak ebben igazuk van – a szerb nyilvános, kulturális és politikai térség egy sajátságos, nyílt vadászterület, melyben sohasem ér véget a vadászidény azokra nézve, akik nem ugyanúgy gondolkodnak, vagy egyszerűen vallásban és származásban különböznek. Mindaddig, amíg ezt nem szabályozzák – az ilyen előírások elfogadására történő nagy készülődés még nem is sejthető – Szerbia az európai végeken fog kullogni, ez legalább világos.

Köztem és az aggódó ismerőseim közötti egyet nem értés folytatódik, amikor megpróbáljuk meghatározni Szerbia helyét az antiszemita jelenségek terén. Hogy e hely – amikor a zsidó származású lakosokhoz való viszonyról van szó – valóban az egyik legsötétebb térség-e a világon, mint azt az ismerőseim közül sokan hiszik, vagy valójában, még túl messzire van az antiszemita incidensek azon szintjétől, melyet a demokratikus, magasan fejlett európai és észak-amerikai országok elérnek?

Figyeljük meg – tekintettel arra, hogy most Kanadában élek –, hogy néz ki az antiszemita jelenségek évi áttekintése éppen itt, tehát egy fejlett, multikulturálisan nyitott politikájú országban. A 2001. évi összeírás szerint Kanadának harmincegymilliónál is több lakosa van, és a zsidó származású lakosok száma kb. háromszázötvenezer tesz ki, ami annyit jelent, hogy a lakosság valamivel több mint egy százalékát képezik. A zsidó szervezetek hivatalos adatai szerint, Kanadában a 2003-as év folyamán ötszáznyolcvannégy antiszemita incidenst jegyeztek fel – kezdve a telefonos fenyegetésektől és az iskolai zaklatásoktól a sírgyalázásokig, gyújtogatásokig és a fizikai támadásokig. Itt számításba kell venni, hogy az antiszemita in-

cidensek közül csak minden tizediket jelentik be, a valódi szám tehát sokkal magasabb. Különös aggodalomra ad okot az az adat, hogy az előző évhez (2002) viszonyítva, az esetek száma több mint huszonhét százalékkal nőtt. Majdnem fele a 2003-as év első négy hónapjában játszódott le, amit az analitikusok azzal magyaráznak, hogy ez az az időszak, melyben az intenzív előkészületek után bekövetkezett az iraki háború. Tekintet nélkül arra, hogy ez a háború nincs kapcsolatban a zsidókkal és Izraellel, mégis sok országban, mint Kanadában is, az antiszemita és Izrael-ellenes tevékenységek növekedését jegyezték fel.

Az a két esemény, amelyet a jelentés kiemel, a nyilvánosság előtt tett antiszemita kijelentésekre vonatkozik. 2002 decemberében a szaskacseván indián nép föderációjának törzsfőnöke, David Ahenaku, egy interjúban kijelentette, hogy Hitler „hatmillió zsidót égetett el”, hozzátéve, hogy ezt meg kellett tennie, mert „a zsidók uralták volna az egész világot”. Számos tiltakozás után, Ahenakut rákényszerítették, hogy nyilvánosan kérjen bocsánatot, de azt sokak véleménye szerint nem a legmegfelelőbb módon tette. A másik eset Kanadában a libanoni nagykövet kijelentésére vonatkozik, miszerint „Kanadában a cionista párt ellenőrzi a média kilencven százalékát”, ami szintén viharos tiltakozást váltott ki, és a libanoni nagykövet nyilvános bocsánatkéréséhez vezetett.

Tekintet nélkül arra, hogy sokak véleménye szerint az ő bocsánatkérésük nem volt meggyőző (s utánuk még sokan tettek hasonló kijelentéseket), felsorolom őket, hogy rámutassak azokra a demokratikus mechanizmusokra, amelyek Kanadában funkcionálnak, és amelyek a közéleti személyiségeket felelőssé teszik azért, amit kijelentenek. Tehát, olyan mechanizmusokról van szó, amelyek Szerbiában nem funkcionálnak. Ez, mélyen meg vagyok győződve, sokkal veszélyesebb Szerbiára és lakóira nézve, mint a megnövekedett számú antiszemita jelenségek. Az antiszemitizmus, sajnos, olyan valami, amivel meg kell tanulnunk élni, de hogy biztonságban érezzük magunkat, a kegyetlenségek ellenére, a társadalmi és törvényes mechanizmusok nélkülözhetetlenek.

A kanadai incidensek számából ítélve, a nyugtalan üzeneteknek tényleg ellentétes irányba kellene haladniuk, vagyis nekem kellene megírnom őket a szerbiai ismerőseimnek, rámutatva a náluk jelentősen kevesebb számú antiszemita jelenségre. Természetesen, abban az esetben, ha valaki ezt eddig nem látta be - a legironikusabb módon mondom ezt. Valójában a távolságot vigasztalásul használom, hogy ne hajtssak fejet a kétségbeesésük előtt. Nehéz nézni, ahogy a helyek és az emberek, akiket határtalanul szeretettel, hirtelen megváltoznak, eltávolodnak tőled, és otthagynak egy tisztáson, amelyet, mint Hans Mayer könyvében, ezután csak „outsiderek” fognak benépesíteni. Nehéz, ez nem kétséges, szembesülni a tettel, hogy

most úgy látnak, mint „valaki mást”, és hogy ez még egy bizonyíték arra, hogy egyes dolgok és egyes történelmi szegmensek visszatéríthetetlenül befejeződtek. Az élet az ő számukra Szerbiában bizonytalanabbá válik, és nem könnyű elfogadni valamit, amiért egyáltalán nem vagy bűnös.

Van-e orvosság, kérdezheti valaki a végén, van-e rá lehetőség, hogy a dolgok megváltozzanak? Amennyire számomra ismeretes, nincs ideális orvosság antiszemitizmus ellen, különösen amikor az, a jelenlegi alakjában, több elem egyvelegeként létezik: klasszikus antiszemitizmus, modern anti-izraelizmus, új antiglobalizmus, irracionális félelem az idegenektől és a másságtól, nemzetgyűlölet és gazdasági labilitás. Ezen elemek közül némelyek összefüggnek, némelyek helyenként különböznek, de szemmel látható, hogy a kételyeket, melyeket azok fölvetnek, nem lehet megoldani egy mindent átfogó lépéssel. Szerbiában mindenesetre többet kellene dolgozni a fiatalok képzésén, a történelmi kétségek tolmácsolásán és a hazug állítások átformálásán – mint amilyenek a sioni bölcsek úgynevezett protokolljához hasonlóak –, a közös élethez nélkülözhetetlen tolerancia jelentésén. Szerbiában az egyház határozottabban kellene hogy ellenálljon a zsidókkal szembeni türelmetlen megnyilvánulásoknak, de a másokkal szembenieknek is; mint ahogyan a világi hatalomnak is határozottabban kellene reagálnia az antiszemita jelenségekre és a türelmetlenség bármilyen formájára. Végezetül a gyakorlatban minél előbb alkalmazni kellene a nyilvánosan kimondott szó felelősségének kódexét, mert e felelősség nélkül majdnem lehetetlen tovább lépni a közös élet toleráns formáinak fejlesztésében. Másfelől a zsidó közösségnek kellene kritikusabb álláspontot képviselnie az izraeli hatalom némely lépése tekintetében, hogy nagyobb támogatást nyújtson Izraelben a békés kezdeményezéseknek. Úgyszintén részt kellene vennie a szélesebb közönségnek szánt nevelési programokban, mint ahogyan kezdeményeznie kellene az állandó, nyílt dialógusokat, a különböző vallású és etnikai csoportok között. Végül, a zsidó közösségnek el kellene fogadnia az értelmezések különbözőségének elkerülhetetlenségét (mint Nikolaj püspök antiszemita kijelentéseit illetően), mert a vallásnak és a kultúrának, mint magának a történelemnek is, gyakran két aspektusa van, s úgy néz ki, ezeknek együtt kell létezniük. Az, ami jó az egyik oldalnak, nem kell hogy jó legyen a másiknak, de ha mindkét oldal tudatában van, mit jelent ez a másiknak, és tiszteletben tartja a különbségeket, akkor továbbra is lehetséges az együttélés. És ez az, ami Szerbiának ma a legszükségesebb: békés együttélés, a különbségek méltánylása és tiszteletben tartása, a készség, hogy megértsünk másokat, hogy végül ők is megértsenek minket.

(2004)

A magyar kultúra tűzhelye a szabad Vajdaságban¹

Virág Árpád fordítása

Nem egy tömeges, nyilvános fellépés következménye e rövid visszapillantás. Mindössze egyetlen, terjedelmes, József Attila verseit tartalmazó könyvről van szó, az *Összes versei* kiadásáról, amely a napokban jelent meg a vajdasági magyarok kiadójánál, Újvidéken.

József Attila költői opusának megjelentetése nagy jelentőségű a jugoszláviai magyarok kulturális életében. Emellett általánosan tünetszerű és jelképes jelentéssel is bír, ezért mindenképp megérdemli, hogy kissé elidőzzünk mellette.

Vajdaság vagy Horvátország magyarlakta területein átutazva mindenkinek találkoznia kell József Attila nevével: a magyar nemzeti kisebbség iskolái, kultúrházai és némely földműves-szövetkezet is az ő nevét viseli.

Budapesten született, 1905-ben. Anyja mosónő volt, apja a nyomortól üldöztetve tánt el Amerikában. Valamelyik jótékonsági szervezet egy faluban helyezte el Attilát, aki már ötéves gyerekként pásztorkodással kereste a kenyerét. Később dolgozott még hordárként, élte a kilátástalanok életét - amikor szemet lopkodott a pályaudvarról, hogy anyja tudjon mivel fűteni -, volt pincértanonc; sok mindent átélt, mire a gimnáziumig eljutott.

Attila első megörzött verse, melyet tizenkét éves korában írt, már kész költői mű, a maga őszinteségének megrázó erejével. A gyerek-költő naivsága miatt még nem tudja, hogy mindaz, amit itt szinte mosolygó arccal kimondott, voltaképpen az éhség és a nyomor megrázó bizonyítéka:

¹ Sinkó Ervin cikke a belgrádi Borba 1953. január 1-2-i számában jelent meg. Ismereteink szerint a kötetnek nem volt magyar nyelvű recenziója. Sinkó Ervin írása itt jelenik meg először magyarul.

*De szeretnék gazdag lenni,
Egyszer libasültet enni.
Jó ruhába járni kelni,
S öt forintért kuglert venni.²*

E vers megírását követően megismerkedett az emberiség hatalmas szellemi örökségével, Marx és Lenin tanaival. Marxista beállítottságú, filozófiai és politikai tárgyú esszéket írt, s mégis megmaradt annak a tiszta és csodálkozó gyermeknek, aki abban a bizonyos első versben szólalt meg, melyet egy kis barátjának, Jocónak³ szerzett. Ettől a költeménytől számítva 1937-nek addig a bizonyos őszi éjszakáig – amikor harminckét évesen mindkét karjával átölelte a vasúti síneket a halált hozó vonatra várva – a legszebb versei – a patetikus, érzelmes és filozofikus hangvételűek is – mind megőriztek valamit a legelső vers gyermeki naivságának varázsából.

Hogy milyen volt Horthy Magyarországon élni, ráadásul költőként, proletárként és a proletárság költőjeként – a fasizmus előretörésekor –, azt Attila alaposan megtapasztalta: nemcsak az ínséget, hanem az üldözéseket, a kétségbeesést, a magány érzését is. Ez idő tájt, a harmincas években, aktívan részt vett a magyarországi illegális kommunista mozgalom tevékenységében. Hasznossá akarta tenni magát, verseket költött, hogy azokkal közvetlenül serkentse a politikai munkát, emellett néha írt rossz, rímekbe szedett bevezető cikkeket is. Tehetsége viszont túlságosan is erőteljes volt ahhoz, hogy ezt sokáig folytatni tudta volna, s a rövid kitérő után visszatért igazán nagy és forradalmi költészetéhez. S ekkor következett be az, ami már túlment minden határon: őt, aki az öngyilkossága előtt, az utolsó versében ezt írta:

*Magad vagy, mondták; bár velük
voltam volna én boldogan.⁴*

Őt, aki még a halála előtt is emlékezett erre a fájdalomra, azok, akiket magához a legközelebbieknél tartott, a barátai, a magyar kommunisták, Moszkvában kitagadták. Hevesen támadták, költészetét idegennek titulálták.

² A versszak Sinkó Ervin alkalmi fordításában így jelent meg:

Kako bih želeo biti bogat,
Jesti bar jedanput pečenu gusku.
Šetati se u dobrom odijelu
A kupiti slatkiša – za pet forinti!

³ Jocó nem a költő barátja volt, hanem Jolánnak, a költő nővérének a beceneve.

⁴ Az idézet Sinkó Ervin alkalmi fordításában:

Sam si, rekli su mi; premda
Nisam tražio drugu sreću nego da budem s njima.

Két évvel ezelőtt sok szó esett a költőről, József Attiláról Magyarországon, mégpedig a Lukács-afférral kapcsolatban. Lukács ugyanis, azt remélve, hogy végre elérkezett József Attila ideje, egyik cikkében bemutatni és bizonyítani akarta a költő példáján, hogy a forradalmi költő nem feltétlenül az adott politikai jelszavak gyakorlatias kiszolgálója. Lukács - nem túl szerencsésen - a költő privilégiumának „a vezérvonal iránti partizán hozzáállást” nevezte. Fagyeyev s az ő nyomdokaiba lépve Révai József megértették Lukáccsal, hogy mélységesen tévedett, amikor azt gondolta, elérkezett, vagy valaha is elérkezhet József Attila igazolhatóságának ideje a sztálini Magyarországon. Igen, hivatalosan elismerik és ünneplik, de csak mint „problematikus költőt”, akit fenntartásokkal kell kezelni. Hogy hogyan is viszonyul voltaképpen a hivatalos Magyarország József Attilához, a legjobban az a tény bizonyítja, hogy hét évvel Magyarország „felszabadítása” után, a mai napig sem jelent ott meg a magyar proletárság legnagyobb költőjének életműve. Válogatott verseit is ugyanabban a formában adták ki, ahogyan Horthy idejében - a cenzúra által eltorzított változatban.

Azt, amit a sztálini Magyarország elmulasztott megtenni, most megtette a vajdasági magyarok kiadóvállalata, a *Testvériség-Egység*. A fiatal vajdasági magyarirodalom-tanár, mellesleg festőként is tehetséges B. Szabó György vállalta József Attila összes költeményei első, kritikai kiadásának feladatát. Az újvidéki kiadás a tudományos kutatásokat alapul véve eredeti formában közöl sok olyan verset, melyeket a Horthy-cenzúra szétdarabolt. A könyvhöz hozzáadtak sok, addig ismeretlen verset és fordítást, valamint teljes életrajzi és bibliográfiai anyagot. Mindazt, amit, természetesen, sokkal könnyebben fel lehetne kutatni Budapesten, mint a Vajdaságban, a szabad magyarság szabad hazájában.

Kedves Jócó!

1.ső stófa (!)

De szeretnék gazdag lenni,
Egyszer libasültet enni.
Jó ruhába járni kelni,
S öt forintért kuglert venni.

2. strófa

Míg a cukrot szopogatnám
Uj ruhámat mutogatnám
Dicsekednék fűnek fának
Mi jó dolga van Attilának.

Dragi Joco!

1. strofa

Da je meni bogat biti,
Jednom guščetinu gristi,
Svjetom u novom kružiti,
Za petak slatkiš kupiti.

2. strofa

I dok bih bombon sisao,
Odjelo bih pokazivao,
I svima se hvalisao,
Lijep li je Atilin posao.

Krónika

KELJ FÖL ÉS JÁRJ - A Podolszki József Emléknap keretében március 19-én Feketicsen bemutatták a Kelj föl és járj című pódiumjátékot József Attila születésének 100. évfordulója alkalmából. A műsorban felléptek: Ralbovszki Csaba, Csanak Andrea, Csanak Melitta, Farkas Hajnalka, Fekete Ágnes, Kasza Zsanett, Kelemen Adél, Kormos Irén, Pál Ágnes, Simonyi Lili és Tóth Anita. Az előadást Krekity Olga rendezte, a zenéről az óbecsei A Prima Vista együttes gondoskodott.

JÓZSEF ATTILA-CENTENÁRIUM - Április 2-án szavalóversenyt és rajzkiállítást rendeztek a vajdasági általános iskolások részére a József Attila-centenáriumi jegyében. A legjobb rajzokat az Újvidéki Színházban állították ki, ahol a tárlat megtekintése után a Színes Szilánkok Diákszínpad mutatkozott be ünnepi műsorával.

ELKÖLTÖTT ÉLET - A József Attila-émlékév alkalmából április 5-én az adai városháza dísztermében fellépett Krnács Erika előadóművész és Kaszás Éva csellóművész az Elköltött élet című műsorral. Az esten szerepelt még az adai Musica Humana énekkar is. Krnács Erika és Kaszás Éva ugyanezzel a műsorral lépett fel április 11-én Topolyán is.

JÓZSEF ATTILA VERSEI IDEGEN NYELVEKEN - Europaetica Veritas címmel nemzetközi költészeti fesztivált rendeztek április 7-e és 10-e között Budapesten, amelynek keretében Göncz Árpád fővédnöksége alatt nemzetközi műfordítói konferencia volt. Témája: József Attila versei idegen nyelveken. Bevezető előadást Fejtő Ferenc tartott. A Tverdota György és Rigó Béla vezette tanácskozáson bemutatták az évfordulóra már elkészült vagy készülő köteteket, köztük a francia, olasz, angol, orosz, román, spanyol, német, svéd, lengyel és szerb fordításokat. Ez utóbbit, Danilo Kiš fordításait, azaz a nemrég hasonló kiadásban megjelent két nyelvű Külvárosi éj - Noć predgrađa kötetet, illetve a műfordításokat Bordás Győző mutatta be.

SZÓLT AZ EMBER - Április 9-én Feketicsen József Attila születésének 100. évfordulója alkalmából Tóth Anita, a helyi művelődési egyesület versmondója önálló előadóestet tartott Szólt az ember címmel. A műsorban közreműködött Erős Ervin.

JÓZSEF ATTILA-MŰSOR TOPOLYÁN - Április 10-én Topolyán is megemlékeztek József Attiláról. Az Auróra irodalmi és beszédművészeti műhely tagjai Sihelnik Csilla, Hadzsy János, Csernai Adrien, Juhász Krisztina, Rózsa

Szabina, Kurfis Daniella, Egri Livia, Drobiná Laura és Hajvert Ákos zenés-
verses összeállítással idézték fel József
Attila költői alakját.

A TISZTA KÖLTÉSZET - A költé-
szet napja és a József Attila-centenárium
alkalmából az Újvidéki Egyetem
Bölcsészettudományi Kara Magyar
Tanszékének Beszédművészeti Műhe-
lye A tiszta költészet címmel szervezett
emlékműsort április 11-én az Újvidéki
Színház kistermében. Bányai János, a
József Attila Emlékbizottság elnöke kö-
szöntötte a jelenlevőket. A centenárium
alkalmából József Attila költészeté-
ről Harkai Vass Éva beszélt, az azt köve-
tő tartalmas emlékműsor keretében
pedig, melyet Faragó Kornélia állított
össze, felléptek: Bózsó Izabella, Fekete
Ágnes, Ferenc Hajnalka, Gazsó Hargi-
ta, Hajnal Anna, Holló Karolina,
Hugyik Ella, Lénárd Róbert, Novák
Anikó, Orovec Krisztina, Táborosi Mar-
garéta, Tarkó Lilla, Tóth Anita, Vékás
Éva, valamint Guzsvány Izabella és
Božica Kravčenko. - Az összeállítást
május 24-én a kúlai Népkör színpadán,
május 26-án pedig a zentai Művelődési
Házban is előadták, Zentán a műsor
vendégeként fellépett Barlog Károly, a
KMV első díjasa az énekelt versek kate-
goriájában.

EZÜSTÖS FEJSZESUHANÁS JÁT-
SZIK A NYÁRFA LEVELÉN - A József
Attila-emlékév jegyében tartották meg
április 11-én Zentán a Kapocs versmondó
kör költészet napi ünnepi műsorát
Ezüstös fejszesuhanás játszik a nyárfa
levelén címmel. Az esten közreműköd-
tek: Orosz Leona, Csizmadia Zsolt, Kal-
már Gergely, Mácsai Endre, Miskei Edi-

na, Molnár Emese, Illés Blanka, Kalmár
Andrea, Gergely Gabriella, Sóti Lenke
és Zsoldos Ervin. A műsort Katona Edit
állította össze.

JÓZSEF ATTILÁRÓL BELGRÁD-
BAN - Április 16-án a belgrádi magyar
nagykövetségen ünnepséget tartottak
József Attila születése centenáriuma al-
kalmából. Pandur József nagykövet üd-
vözlő szavai után József Attila költésze-
tét Sava Babić nyugalmazott egyetemi
tanár, műfordító méltatta, majd Ivan
Jagodić színművész szerb nyelven, illet-
ve Krnács Erika Kaszás Éva csellókísé-
retében magyarul adott elő válogatást
a költő verseiből.

VERSFOLYAM JÓZSEF ATTILÁ-
VAL (IS) - Szabadkán április 20-án a
Városi Könyvtár gyermekosztályának
olvasótermében tartották meg a Vers-
folyam elnevezésű rendezvényt. A Hor-
váth Emma szervezésében sorra kerülő
rendezvényen többek között József At-
tila-versek is elhangzottak.

KÜLVÁROSI ÉJ/NOĆ PREDGRA-
DA - Április 26-án az újvidéki Városi
Könyvtár olvasótermében József Attila-
estet tartottak. A költőről Bányai János,
a Forum reprint kiadásában megjelent
Danilo Kiš-fordításkötetről Bordás
Győző beszélt. József Attila verseit
Orovec Krisztina és Miodrag Petrović
tolmácsolta. Bemutatásra került József
Attila Egyedül című verse Hartig Tibor
megzenésítésében Vitkay Kucsera Ágota
(ének) és Tamara Jovićević (zongora)
közreműködésével.

NOVÁK Anikó összeállítása

Szépek és okosak vagyunk, s mégis süllyedünk, mint Velence

Az 50. Sterija Játékokról

Bevezetőként néhány kérdés

Gerold László fordítása

Vajon az 50., jubiláris Sterija Játékok arról marad-e emlékezetes, hogy nem ítelték oda a legjobb előadásért járó díjat, ami a színházi közvélemény nagy részét mebotránkoztatta? Vagy pedig arról, hogy a hivatalos versenyműsorban csak egy, minden mérce szerint kiváló előadást láttunk - a *Huddersfieldet*, amelyet színészilag pontos, mértéktartó és erőteljes játék, intelligens díszlet, pontos jelmezek és bölcs rendezés dicsér, s amely Uglješa Šajtinac izgalmas szövege alapján készült? Vagy emlékezetünkben ez a rendezvény olyan színházi fesztiválként őrződik meg, amikor a hivatalos versenyműsort a *Körök* címmel tartott kísérőműsor három, az egykori Jugoszláviából érkezett produkció is lekörözte, nevezetesen a szlovén *Folyosó (Hodnik)*, a macedón *Másik oldal (Druga strana)* és a boszniai *Lázadás a Nemzetiben (Pobuna u Narodnom pozorištu)*, amelyek különben saját színházi közegük legjelentősebb előadásai? S végezetül a jubiláris Sterija Játékok szenzációja lehet, hogy a hajdani nagy színészi teljesítmények után vége van a szerb színész fölényéről alkotott mítosznak?!

A lehetséges válaszokat az határozza meg, ki mit vár a színháztól és a Sterija Játékoktól. Az viszont kétségtelen - tetszik ez nekünk vagy nem -, az idei fesztivál egyértelművé tette, hogy közel sem vagyunk olyan csodálatosak, ahogy gondoljuk, hogy vannak nálunk jobbak és okosabbak. Vége annak a nagy és rémes tévhitnek, hogy szépek és okosak vagyunk, holott süllyedünk, mint Velence, s ez akár figyelmeztetés lehet színházi életünk minden vonatkozásában.

Meg (nem) talált modernség

Az eltűnt modernizmus nyomában jártunk az idei fesztiválon. Ez volt ugyanis a Sterija Játékok mottója, amelyet – a prousti szintagmát felhasználva – a rendezvény művészeti igazgatója és a műsor válogatója, Ivan Medenica talált ki. Az eltűnt modernizmus valójában annak a nyitottságnak a metaforája, amely a Játékokat jellemezte régebben a mainál nagyobb színházi térben. Csakhogy míg a Körök elnevezésű műsor előadásai-ban felismerhettük ezt a keresett modernizmust, addig a hivatalos műsorban megengedhetetlenül unalmas és régimódi előadásokat láttunk.

A sokak szerint legjelentősebb élő színházi rendező, Dejan Mijač és ugyancsak sokak szerint utóda, Egon Savin a szerb klasszikus hagyomány újrazivsgálatára vállalkozott. Savin az elfelejtett és a színházból száműzött Aleksandar Popović két művét állította színre, a *Halálos motorozást* (*Smrtonosna motoristika*) és *A disznó apát* (*Svinjski otac*) című darabokat. Mijač viszont a szerb drámaírás élő klasszikusának számító Dušan Kovačevićől *A maratonfutók tiszteletkörét* (*Maratonci trče počasni krug*). A szerb témákkal foglalkozók közül azonban inkább a brit rendezőnőnek, Alex Chisholm-nak volt sikere, aki a belgrádi Jugoszláv Drámai Színház előadásával Šajtinac szövegének remek olvasatáról tett bizonyosságot. A *Huddersfield* színpadra állítása a legizgalmasabb vállalkozás, ami a Sterija Játékokon az utóbbi néhány évben látható volt. A rendező színészvezetése valóban kivételesen értő „kézi munka”. Ebből kifolyólag, hogy a zsűri az író mellett az előadás két színészét, Goran Šušljikát és Nebojša Glogovacot is díjazta, teljes mértékben jogos.

A rendezés díját azonban másik rendező kapta, s ez a döntés akkor is a fesztivál talán legvitathatóbb mozzanata, ha a szelektor véleménye szerint a válogatás csúcsteljesítményéről van szó. Vagy arról lenne szó, hogy Biljana Srbljanović művét (*Gode save Amerika*), amelyet az osztrák Burgtheater előadásában láttunk, tavaly a belgrádi Atelje 212 mutatta be sokkal jobb változatban, s elvárásszintünket a múlt évi produkció határozta meg? Tény azonban, annak ellenére, hogy a bécsi előadás, jóllehet voltak szép pillanatai, végtelenül unalmas, a közönséggel nem kommunikáló, a művet tévesen értelmező produkció. S ha a szelektort dicsérhetjük, mert az elmúlt években Kovačević *Profijának* (*Profesionalac*) svájci Srbljanović *Szupermarketjének* francia színrevitelét hívta meg – s akkor a két rendező, Laurence Calame és Christian Benedetti jogosan díjat is kapott –, ezúttal Karin Beier díjazása nem mondható szerencsésnek, akkor sem, ha az osztrák előadás még két díjat tudhat magáénak, a díszletért és Regina Fritsch színészi teljesítményéért.

Nem mondhatók szerencsésebbnek a montenegróiak sem, akik Radmilo Vojvodić *Montenegro-blues* című művének igencsak kiegyensú-

lyozatlan előadásával szerepeltek a műsorban. Nem „stimmelt” az Atelje 212 produkciója sem, annak ellenére, hogy a *Nagy fehér összeesküvés* (*Velika bela zavera*) című előadás három, a fesztiválon eddig még nem szereplő művészt hozott az érdeklődés előterébe, Dimitrije Vojnov író, Miloš Lolić és Miodrag Krstović színészeket, akik közül a már veteránnak számító Krstović először szerepel a Játékok nyilvánosságá előtt. S míg a montenegrói színészeknek legalább az előadás egy pillanatában, mikor Robby Williams *Feel* című dalát adják elő, sikerük volt, addig a *Nagy fehér összeesküvés* színészei, leszámítva Aleksandar Janković figyelmet keltő megjelenését és az említett Krstović kitűnő epizódalakítását, rosszul vezetett bábokra emlékeztettek. Kár, mert így elmaradt a fiatalok térhódítása.

Nagy érdeklődés előzte meg Jovan Ćirilovnak, minden színházi titok ismerőjének első rendezését. A *Hívatlanok* (*Nedozvani*) azonban Angelina Atlagić díjazott ízléses díszlete és jelmezei ellenére is fölöttébb unalmas előadás, s mint ilyen cseppet sem rendhagyó az itteni színházi életben.

A hivatalos versenyműsor további három előadása (*Halálos motorozás*, *A disznó apa*, *A maratonfutók...*) hogy helyet kapott a fesztivál programjában, az teljesen lényegtelen, ugyanúgy nélkülözhetők volna őket, mivel rendezői olvasataik semmi újat nem hoztak. Mi több, Mijač meghívása, mivel Nova Gorica-i rendezése (*A maratonfutók...*) egy vibráló szöveget tett holtunalmassá, mindenképpen rossz szolgálatot tett a neves rendezőnek. Savin pedig, amint egy kritikus megjegyezte, csak ismételni tudta önmagát, mert a *Halálos motorozás* újraolvasata be is fejeződik abban a kezdő jelenetben, melyben alsóneműre vetkőzött négy nő a férfi-nő viszonyról cseveg.

Két másik oldal és a dzsessz lázadása

Az idei Sterija Játékok fényes perceit a már említett *Körök* című kísérőműsorban látható két horvát és egy-egy macedón, boszniai és szlovén előadás jelentette. Nevezetesen Filip Šovagovićtól a *Dzsessz* (rendező Ivica Buljan), Tene Štivičićtól a *Ketten* (*Dvije*, rendező Snježana Banović), Dejan Dukovszkitól a *Másik oldal* (*Druga strana*, rendező Slobodan Unkovszki), Haris Pašovićtól az általa rendezett *Lázadás a Nemzetiben* (*Pobuna u Narodnom pozorištu*), különösképpen pedig Matjaž Zupančičtól a maga rendezte *Folyosó*, amely az utóbbi tizenöt év legjobb előadása.

A *Körök* „csúcását” Matjaž Zupančič és Haris Pašović jelentette. Az előbbi, mert hihetetlenül bölcsen, intelligensen, provokatívan, de egyszerűsmind szellemesen foglalkozik a valóság show jelenségével. Az utóbbi, mert Szarajevó ostromáról készült kiváló előadása a bekerített város életét jeleníti meg, a művészet, de mindenkiét, aki nem állt a háborús uszítók szolgálatában. Az előadás, bár a háború borzalmait, a félelem napjait, órá-

it, az aláaknázott város agóniáját mutatja be, valójában az életet köszönti, óda az időről, melyben az emberek, ez bármennyire is patetikusan hangzik, emberek voltak, s nem farkasok. És Haris Pašović újvidéki jelenléte nem csak a megrázó igazság és vallomás okán volt az idei Játékok legjelentősebb eseménye. Pašović, aki a háború óta nem járt itt – még Újvidéken sem, ahol jelentős szakmai sikereket aratott, aki évekig nem volt hajlandó nyilatkozni az itteni sajtónak – békejobbot nyújtott ott, ahol az egykori Jugoszláviából nem csak a hasonlóan gondolkodók, de mindazok, akik gondolkodnak, újból találkoznak.

Rossz szolgálat a fiataloknak

A műsor többi kísérőrendezvényei közül, ha mellőzzük a Fiatalok Játékát, amit e sorok írója, sajnos, nem érkezett látni, szólni kell arról a sorozatról, amelyben fiatal drámaírók mutatkoz(hat)tak be. A különben kiváló elképzelés ezúttal sikertelen maradt. Tavaly kellő kritikával válogatták meg azokat a szövegeket, melyeket a fiatal írók megismertetése érdekében fiatal rendezőkre bízta, mostanra ettől teljesen eltekintettek. S így inkább rossz szolgálatot tettek a szerzőknek, amikor nem éppen jó műveiket színre vitték. Ugyanakkor az is kiderült, hogy a fiatal rendezők régimódiak, s a fiatal színészek is kisöregökként viselkednek. Igazán modernnek nem a fiatalok, hanem három színész Grácia, Milica Kljaić Radaković, Aleksandra Ilić Pleskonjić és Anđelija Vesnić Vasiljević bizonyult.

A zsűri fricskája a szelektornak

Azzal, hogy a fesztivál bírálóbizottsága (Isidora Žebljan zeneszerző, Gordana Đurđević Dimić színésznő, Radivoj Dinulović építész, Dino Mustafić rendező és Veljko Radović drámaíró) egyik előadást sem tartotta díjra érdemesnek, kétségtelenül megfricskázta a szelektort. Hogy véleményük szerint egyetlen előadás sem érdemelte ki a legjobb jelzót, figyelmeztető lehet(ne) Ivan Medenica számára, hogy az idei válogatása nem sikerült. Nem mintha jobb előadások közül válogathatott volna, de néhány Újvidékre hozott produkciónak nem volt helye a műsorban. A zsűri döntése talán azt sugallhatja, hogy nem kell mindenáron mindenkinek eleget tenni. Így kellene értelmezni a zsűri adta fricskát, és nem olyképpen, hogy változtatni kellene a rendezvény koncepcióján, amely értelmében a Sterija Játékok alapfeladata a hazai drámaírás segítése. Nem kellene és felesleges is lenne BITEF-et csinálni belőle, de nem lenne szabad elhanyagolni a színvonalat és a világgal szembeni nyitottságot, mert BITEF csak egy van, éppen úgy, mint Sterija Játékok is! S ezt végül is a szelektor tudtára kellett valakinek hoznia.

Objektív sugallatok

Végezetül szólni kell arról is, amit önhittségünkben és önelégedettségünkben nem láttunk, s amire a külföldi vendégek hívták fel a figyelmünket. A Sterija Játékokat tekintélyes és jelentős nemzetközi színházi rendezvényre kell fejleszteni, mert ebben a pillanatban még nem az, állapították meg a színházi világutazók, köztük is elsősorban Ian Herberth londoni kritikus, a nemzetközi kritikus szervezet, az AICT elnöke.

S hogy az újvidéki rendezvény valóban nemzetközi rangú legyen, azonkívül, hogy vezetőinek tájékozódniuk kell a fesztiválok európai mezőnyében, jelenleg fontos színházi embereket kellene meghívni, s nem tekintélyes fesztiválok távozó vezetőit. Valóban nem világos, hogy például miért nem az avignoni fesztivál új igazgatóját hívták meg a posztról éppen távozó Bernard Fevre Darcier helyett.

Ugyanakkor annak érdekében, hogy a fesztivál rendeltetésének megfelelő státust élvezzen, néhány látszólag banális kérdéssel is foglalkozni kellene. Ilyen például, hogy a külföldi vendégek számára lehetővé tegyék a rendezvény teljes műsorának zavartalan követését, s ennek érdekében biztosítsák számukra az előadások rövid angol nyelvű kivonatát, sőt, talán az előadások szimultán fordítását is.

Post festum

Az idei, jubiláris Sterija Játékok, bebizonyította, annak ellenére, hogy szépeknek és okosoknak gondoljuk magunkat, sülyedünk, mint Velence, ahogy a *Ketten* című darabban mondják, s hogy megoldhatatlan, sőt olykor reménytelen eset vagyunk. Több szempontból is.

Magunknakvalóak és önelégültek vagyunk, amit alátámaszt, hogy rendezőink, színészeink, kritikusaink nemcsak hogy nem nézik az előadásokat („jobbik” esetben átalusszák), de elutasító véleményt is formálnak annak alapján, amit útközben hallanak, felszednek. Ennél is rosszabb, hogy az utóbbi években a Sterija Játékok, sajnos, akárcsak a BITEF, bár kis számú, de jelentős előadásával egyáltalán nem volt hatással a hazai színházpoétikára, esztétikára, gondolkodásra. S míg ez a megállapodott rendezők, színészek esetében még érthető is lenne, sokkoló, hogy ezek az előadások nem hatottak a fiatal nemzedékekre sem, tagjaik – a látottak alapján – régmódiiban gondolkodnak, mint éveik alapján természetes lenne. Vagy ezen nem is kellene csodálkozni, ha nevelők azok, akik érdeklődése megrekedt abban a pillanatban, amikor valamelyik színházban megállapodtak.

Krónika

IN MEMORIAM

2005. május 13-án rövid és súlyos betegség után elhunyt Borús Rózsa (1930- 2005) topolyai pedagógus, jeles néprajzkutató, akinek nevét nemcsak Vajdaságban, de határainkon túl, főleg Magyarországon ismerték, munkásságát nagyra becsülték. Penavin Olga egyetemi tanár hatására és ösztönzésére kötelezte el magát a néprajzzal, a magyarság népi hagyományainak kutatásával. Száznál több tanulmánya jelent meg hazai és magyarországi folyóiratokban, ennél is több cikke hazai újságokban. Kötetei: Topolya népszokásai (1981), Bácskai lakodalmak (1998). Számtalan előadást tartott Budapesten, Debrecenben, Szegeden, Pécsen, Szabadkán, Újvidéken, Topolyán.

DÍJAK

HÍD IRODALMI DÍJ JUNG KÁROLYNAK - A Híd Irodalmi Díj bírálóbizottsága (Bányai János, Böndör Pál, Harkai Vass Éva, Lovas Ildikó és Pap József) a 2004. évi Híd Irodalmi Díjat Jung Károlynak ítélte oda Elbeszélés és éneklés című újabb magyar és összevető folklorisztikai tanulmányokat tartalmazó kötetéért. Jung Károly díjazott könyve sorrendben a szerző hatodik folklorisztikai kötete a magyar szövegfolklórhoz kapcsolódik, különös tekin-

tettel a magyar népi prózaepika, a magyar népköltészet, a mű- és közköltészet délszláv és európai összehasonlító vonatkozásaira. Jung Károly eddig fel nem tárt, rég elfeledett szövegelemek felidézésével és ezek szerb, horvát és német összefüggéseivel foglalkozó tanulmányainak újszerűsége, filológiai hitelessége és körültekintő alaposága a magyar folklorisztika számottevő teljesítménye.

KONCZ ISTVÁN-DÍJ BÖNDÖR PÁLNAK - A Vajdasági Írók Egyesületének Koncz István-díját a bírálóbizottság (Gerold László, Losonczi Alpár és Vickó Árpád) Böndör Pálnak ítélte oda a költő Kóros elváltozások című kötetéért.

A KISS LAJOS NÉPRAJZI TÁRSASÁG NÉPRAJZI DÍJAI - Május 14-én került sor Szabadkán a Kiss Lajos Néprajzi Társaság néprajzi díjainak kiosztására. Kiss Lajos-díjban részesült Papp György (Magyarkanizsa), Kálmány Lajos-díjban Kónya Sándor (Csóka), Samu Katalin-díjban a kishegyesi Óvodapedagógusok Egyesülete, és Arnold György-díjban az újvidéki Guzsalyas énekegyüttes.

SZABADKAI ELŐADÁS A FŐDÍJAS - Kisvárdán a Határon Túli Magyar Színházak Fesztiváljának fődíjasa a sza-

badkai Népszínház Murlin Murlo című előadása, amelyet Hernyák György rendezett. A díjazottak között van az előadás két színésze, Vicei Natália és Pesitz Mónika, valamint díszlettervezője, Szilágyi Nándor.

DÍJAZOTT RIPORTOK - A Közegellenállás riportpályázat díjazottjai Kalmár F. Annamária (Kishegyes), Laskovity Ervin (Zenta) és Németh Mónika (Kisorosz). Különdíjban részesült Bordás Katalin (Feketics) és Simon Zsófia (Zenta).

RENDEZVÉNYEK

ÉNEKELT VERSEK X. ZENTAI FESZTIVÁLJA - Május 12-e és 14-e között tartották az Énekelt Versek X. Zentai Fesztiválját a József Attila-emlékvégjében. A jubileumi eseménysorozat keretében fellépett a budapesti Kaláka együttes Költőnk és kora című előadásával. A verseny díjazottai: 1. a zentai Kapszzkodó együttes, 2. Barlog Károly (Csóka), 3. Folton Folk (Szabadka).

HERCEG JÁNOS NOVELLAPÁLYÁZAT - Május 15-én adták át a Herceg János novellapályázat díjait Doroszlón: 1. Petro Ildikó (Újvidék), 2. Gara Attila (Újvidék), 3. Kovács Zoltán (Ada).

A TISZTA KÖLTÉSzet KÚLÁN ÉS ZENTÁN - Az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Kara Magyar Tanészékének Beszédművészeti Műhelye A tiszta költészet című József Attila-műsorát május 24-én Kúlán, május 26-án pedig Zentán mutatta be.

76. ÜNNEPI KÖNYVHÉT BUDAPESTEN - Tolnai Ottó nyitotta meg június 2-án a 76. Ünnepi Könyvhetet Budapesten, a Szent István téren. A rendezvényen részt vettek vajdasági magyar kiadók is: a Forum Könyvkiadó, a zEtna, a Vajdasági Magyar Köz-

művelődési Társaság, a Grafoprodukt és az Árgus Kiadó. A Forum Könyvkiadó, mint minden évben, idén is meghívta szerzőit. Tolnai Ottó a Költő disznósírból mellett, a társszerzőségben Domonkos Istvánnal és Fehér Kálmánnal megjelent Dolerony versciklust, Gerold László „Itt állok a rónaközépen” című tanulmánykötetét és a Léthuzatban című színházkritikai gyűjteményét, Faragó Kornélia a Kultúrák és narratívák című művét, Raffay Endre pedig Az araci templomrom című tudományos munkáját dedikálta. A helyszínen dedikáltak más vajdasági szerzők is, többek között Lovas Ildikó és Szerbhorváth György, akiknek legújabb kötetei a pozsonyi-pesti Kalligram Kiadónál jelentek meg.

DURINDÓ ÉS GYÖNGYÖSBOKRÉTA HORGOSON - Június 3-án és 4-én tartották a népzenezők, énekarok és szólisták kétnapos fesztiválját, a Durindót Horgoson, majd ugyanott június 5-én a néptáncosok számára a Gyöngyösbokrétát.

HÍD-BEMUTATKOZÁS AZ ÍRÓEGYESÜLETBEN - A Vajdasági Írók Egyesülete tribünjén május 18-án mutatkozott be a Híd szerkesztősége (Bányai János, Böndör Pál, Faragó Kornélia és Gerold László). Az est házigazdája és moderátora Jovan Zivlak volt.

KÖNYVBEMUTATÓ SZABADKÁN - Május 19-én került sor Szabadkán Farkas Zsuzsa Mindent a Városért című könyvének bemutatására. A Városi Könyvtár olvasótermében tartott esten Lovas Ildikó, Bordás Győző, Tolnai Ottó és Vas Géza méltatta a szabadkai tárgyú interjúkat tartalmazó kötetet.

ERŐS LAJOS SZERZŐI ESTJE - Május 23-án került sor Nagybecskerekén a Madách Irodalmi Színpad szervezésé-

ben msgr. Erős Lajos lelkész, egyháztörténész és költő Kései virágzás című szerzői estjére.

GOBBY FEHÉR GYULA A ZSEBSZÍNHÁZBAN - Május 31-én került sor a zombori Berta Ferenc Zsebszínház Találkozás című rendezvénysorozat keretében Gobby Fehér Gyula szerzői estjére. Az író munkásságát Bence Erika méltatta.

KÖNYVBEMUTATÓ PACSÉRON ÉS TOPOLYÁN - A szolnoki és kisújszállási könyvbemutató után, június 6-án Pacséron, 7-én pedig Topolyán a könyvtár olvasótermében került sor Pénovázt Antal Jaj, de széles, jaj, de hosszú ez az út című balladákat és balladás történeteket tartalmazó kötetének bemutatójára.

MI ILYEN NYELVBEN ÉLÜNK - Június 10-én Szabadkán mutatták be a Magyarságkutató Tudományos Társaság Mi ilyen nyelvben élünk című Nyelvszociológiai és korpuszvizsgálati tanulmányok alcímet viselő legújabb kötetét. A kötetet a tanulmányok szerzői, Gábrityné Molnár Irén, a Társaság elnöke, valamint a Magyar Tanszék és a Tanítóképző Kar tanárai, Papp György, Rajslí Ilona, Hózsá Éva, Molnár Csikós László és Andrić Edit, illetve Silling István mutatták be.

KALAPIS-EST - Június 13-án tartották a Forum Könyvkiadó, a Nyelvművelők Egyesülete és a Vajdasági Írók Egyesülete szervezésében Kalapis Zoltán Élet, élet, csuda élet című könyvének bemutatóját. A kötetet Jung Károly, Bordás Győző és Németh Ferenc méltatta.

KÖNYVBEMUTATÓ SZÉKELYKEVÉN - Június 18-án került sor Székelykevéren a Szórványban című riportkönyv és Nagy Zsuzsa Szakítók éneket című verseskönyvének bemuta-

tóására. A könyvbemutatón részt vettek a szerzők, Dudás Károly, Németh István, Tari István, illetve Nagy Zsuzsa.

MEGJELENT

Beke Ottó-Deisinger Ákos-Samu János Vilmos: A háromlövetség dicsérete. - zEtna, Zenta, 2005

Bosnyák István: XX. század, ó! - Vajdasági Magyar Közművelődési Társaság, Újvidék, 2005

Bozóki Antal: Az emberi és a nemzeti kisebbségi jogok nemzetközi védelme. - Free Media Kft., Újvidék, 2005

Cseh Márta: Gyógynövények magyarul és szerbül. - Lux Color Printing, Óbecse, 2005

Raffay Endre: Az aracsi templomrom - Forum, Újvidék, 2005

Sáfrány Attila: Dosztojevszkij szelleme. - zEtna, Zenta, 2005

Cs. Simon István: Parlagnagány. - zEtna, Zenta, 2005

Társadalom és Tudomány: válogatás a II. Vajdasági Magyar Tudományos Diákköri Konferencia humán tárgyú dolgozataiból. Szerkesztő: Csányi Erzsébet. - Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium, Újvidék, 2005

Janoš Siveri: Raspuklina - Draginja Ramadanski válogatása és fordítása. Vajdasági Írók Egyesülete, Újvidék, 2005

SZÍNHÁZ

Újvidéki Színház, május 14. - Szép Ernő: Lila ákác. Rendező: Radoslav Milenković. Szereplők: Balázs Áron, Ferenc Ágota f. h., Magyar Attila, Krizsán Szilvia, Német Attila, Körösi István, Jankovics Andrea, Giricz Attila, Puskás Zoltán.

Kosztolányi Színház, május 17. - Samuel Beckett: Godot-ra várva. Rendező: Urbán András. Szereplők: Káló Béla, Szilágyi Nándor, Mess Attila, Csernik Árpád, G. Erdélyi Hermina.

Szabadkai Népszínház, május 27. - Mezei-Pálfi-Szőke-Brestyánszki: Záróra. Rendező: Mezei Zoltán. Szereplők: G. Erdélyi Hermina, Szilágyi Nándor, Katkó Ferenc, Szőke Attila, Ralbovszki Csaba, Pálfi Ervin.

XII. NEMZETKÖZI GYERMEK-SZÍNHÁZI FESZTIVÁL SZABADKÁN - Május utolsó hétvégéjén zárult a XII. Nemzetközi Gyermekszínházi Fesztivál Szabadkán. A hatnapos rendezvény alatt több mint harminc előadást mutattak be. A fődíjat, a legjobb előadásért járó elismerést a szabadkai Gyermekszínház A szegény csizmadia és a Széllkirály című előadása érdemelte ki, Hernyák György rendezésében.

FILM

A SORSTALANSÁG VAJDASÁGBAN - Május 11-én Szabadkán, június 9-én pedig Újvidéken is bemutatták Koltai Lajos Sorstalanság című filmjét.

VAJDASÁGI SIKER LAKITELEKEN - Lekiteleken, a Kistérségi és Kisközöségi Televíziók Filmszemlájén három Vajdaságból érkezett film részesült elismerésben: Tűszúrások - Tolnai Ottó mozzanatai (Fejős Csilla, Iván Attila), Ez is magyar, üsd! (Kabók Erika, Hege-dús Dániel, Király Attila) és Jazz, improvizatív zene (ifj. Apci Jenő, Csubrilo Zoltán, Apró Gabriella, Csendír Viktor).

ZENE

SVÉD MUZSIKUSOK MAGYAR-KANIZSÁN - Május 20-án Magyar-kanizsán vendégszerepelt a svéd Helsingland tartományból származó, svéd népzenei játszó Draupner zenekar.

GREGORIÁN DALLAMOK SZABADKÁN - Május 28-án a szabadkai Szent Teréz-székesegyházban Mária mennybevitelének ünnepéhez kapcsolódó középkori gregorián dallamok csendültek fel a grazi énekegyüttes, a Grazer Choralschola előadásában. Szólót énekelt Ondrej Mucka, Daniel Mair és Franz Karl Prassl. A kórust Paskó Csaba vezényelte, akinek ez a hangverseny egyben vizsgaelőadása is volt.

NOVÁK Anikó összeállítása

Pályázatok

A NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG MINISZTERIUMÁNAK 2005. ÉVI PÁLYÁZATI FELHÍVÁSA

KÁJONI JÁNOS pályázat a határon túli magyar könyvkiadás támogatására

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma pályázatot hirdet határon túli magyar könyvek kiadásának támogatására.

A pályázattal elsősorban a határon túl megjelenő, határon túli szerzők műveit kívánjuk támogatni. A pályázaton kiadók, kulturális műhelyek, egyházi szervezetek, alapítványok, társadalmi szervezetek vehetnek részt.

Magyarországi kiadók csak közös (határon túli-magyarországi) kiadás esetén pályázhatnak olyan mű támogatására, mely az adott régiót érinti. Ebben az esetben a pályázathoz mellékelni kell az együttműködési szerződést, melynek tartalmaznia kell a határon túli terjesztés biztosítását. A pályázatot a határon túli kiadó nyújtja be a régióként meghatározott gyűjtőhelyekre.

Pályázni lehet a nemzeti önismeretet szolgáló, a magyar kultúrát, történelmet, hagyományokat megőrkítő és kortárs kéziratok megjelentetésének támogatására; tudományos, ismeretterjesztő és egyházi kéziratok, kortárs szépirodalmi művek, elsőkötetes szerzők műveinek, kétnyelvű kiadványok kiadására.

Ha egy pályázó több támogatási kérelmet nyújt be, azokat rövid indoklással rangsorolnia kell.

A kész kéziratokat és a pontosan kitöltött pályázati űrlapokat, az űrlapban feltüntetett további mellékleteket, valamint a nyilatkozatot a következő címre kérjük küldeni:

Szerbia és Montenegró: Logos Grafikai Műhely – 24427 Tóthfalu, Zlatiborska 4/a.

A pályázathoz továbbá csatolni kell:

a pályázó 30 napnál nem régebbi eredeti vagy hitelesített cégkivonatát vagy igazolást a bírósági nyilvántartásba vételről. (30 napnál régebbi dokumentumok is elfogadhatók, amennyiben a pályázó nyilatkozik arról, hogy a benyújtott dokumentum adataiban, az annak kiállításától eltelt időszakban változás nem történt.)

A pályázati űrlap a megadott címen és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma ügyfélszolgálati irodáján szerezhető be, valamint letölthető az alábbi honlapokról (www.nkom.hu, www.kum.hu, www.europaterv.hu).

Kizárólag a formai követelményeknek megfelelő és pontos költségvetést, gazdasági számításokat, valamint a szükséges mellékleteket tartalmazó pályázatokat vehetünk figyelembe! A pályázatokat a pályázati felhívásban meghatározott időn belül kell benyújtani. Támogatás a pályázó által igényelt összegnél kisebb összegben is nyújtható.

Nem nyújtható támogatás olyan pályázó részére, aki saját forrással nem rendelkezik, kivéve, ha az igényelt támogatás összege a 300 000 forintot nem haladja meg. (A nyertes pályázóknak az önrész felhasználásáról is el kell számolniuk.)

Pályázatot csak azon szervezetek nyújthatnak be, amelyek a Magyar Köztársaság államháztartása alrendszeréből (állami támogatás) az előző év(ek)ben biztosított, lejárt határidejű támogatással elszámoltak. Nem részesülhet támogatásban az a kiadó/szervezet, amely a korábbi év(ek)ben a Magyar Köztársaság államháztartása alrendszeréből kapott, lejárt határidejű támogatással nem számolt el, azt nem a célnak megfelelően használta fel, illetve az elszámolást a támogató egyéb tartalmi, formai problémák, hiányosságok miatt nem fogadta el.

Az elbírálás folyamata

A beérkezett kéziratos pályázatokat a helyi szellemi és könyvkereskedelmi igényeket mérlegelve az országokénti szakmai tanácsadó testületek rangsorolják. A támogatásra nem javasolt pályázókat is ők értesítik 2005. augusztus 27-éig, megjelölve az elutasítás okát. Az elutasítással szembeni felszólalásokat az NKÖM Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Főosztályának kell elküldeni, oly módon, hogy azok 2005. szeptember 7-éig megérkezzenek a minisztériumba.

A Határon Túli Magyar Könyvkiadás Tanácsa összesíti az egyes országokból beérkezett pályázatokat, és elkészíti a végleges javaslatot. Döntést – az előkészítés alapján – a külügyminiszterrel egyetértésben a nemzeti kulturális örökség minisztere hoz. A döntés végleges, annak felülbírálatát kérni nem lehet. A minisztérium csak a támogatott pályázóknak küld külön értesítést, a támogatottak listáját a fent megjelölt honlapokon, valamint a helyi magyar nyelvű sajtóban tesszük közzé.

A gyűjtőhelyekre a beküldési határidő: **2005. július 20.**

Az országos alkuratoriumoknak 2005. augusztus 25-éig kell rangsorolva eljuttatniuk a pályázatokat a Határon Túli Magyar Könyvkiadás Tanácsához.

A döntés várható időpontja: 2005. szeptember 30.

Az NKÖM külön-külön szerződést köt a nyertes pályázókkal, amelyben az államháztartási törvény szerinti elszámolás feltételeiről is rendelkeznek.

A pályázat lebonyolítását a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Főosztálya (Címe: 1410 Budapest, Pf. 219.) és a Nemzeti Kulturális Alapprogram Igazgatósága Fejezeti Pályázattási Csoport adminisztratív közreműködésével végzi.

A NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG MINISZTERIUMÁNAK 2005. ÉVI PÁLYÁZATI FELHÍVÁSA

MÚZSA kézirat-előkészítő pályázat határon túli magyar szerzők részére

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma pályázatot hirdet határon túli magyar szerzők magyar nyelven írott művei megszületésének támogatására.

Támogatást igényelhetnek a szomszédos államokban élő magyarokról szóló 2001. évi LXII. törvény hatálya alá tartozó, valamint a nyugat-európai országokban élő magyar szerzők.

Pályázni lehet: a nemzeti önismeretet, az ott élő magyar közösség önzonoságának megőrzését, az anyanyelv ápolását és fejlesztését szolgáló, a magyar történelmet, kultúrát és hagyományokat megőrkítő tudományos, ismeretterjesztő, szakirodalmi és szépirodalmi művek támogatására.

A pályázatnak tartalmaznia kell:

- pontosan kitöltött pályázati adatlapot,
- együttműködési megállapodást a szerző és a kiadó között, melyben a kiadó vállalja, hogy a szerző sikeres pályázata esetén az elkészült kéziratot megjelenteti,
- részletes pályázati tervet az elkészítendő kéziratról,
- szakmai önéletrajzot,
- eddigi fontosabb publikációk listáját,
- nyilatkozatot.

A pályázati adatlap és a nyilatkozat a következő címen szerezhető be:

Szerbia és Montenegró: Logos Grafikai Műhely - 24427 Tóthfalu, Zlatiborska 4/a. továbbá a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma ügyfélszolgálati irodáján, valamint letölthető az alábbi honlapokról: www.nkom.hu, www.kum.hu, www.europaterv.hu.

Kizárólag a formai követelményeknek megfelelő, a szükséges melléleteket tartalmazó pályázatokat vehetjük figyelembe. Ha egy pályázó több támogatási kérelmet nyújt be, azokat rövid indoklással rangsorolnia kell.

Pályázatot csak azon személyek nyújthatnak be, akik a Magyar Köztársaság államháztartása alrendszeréből (állami támogatás) az előző év(ek)ben biztosított, lejárt határidejű támogatással elszámoltak. Nem részesülhet támogatásban az a személy, aki a korábbi év(ek)ben a Magyar Köztársaság államháztartása alrendszeréből kapott, lejárt határidejű támogatással nem számolt el, azt nem a célnak megfelelően használta fel, illetve az elszámolást a támogató egyéb tartalmi, formai problémák, hiányosságok miatt nem fogadta el.

A pályázatot - az űrlapot és melléleteit - egy példányban 2005. július 20-ig postai úton lehet eljuttatni az alábbi címre:

Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Főosztálya
1410 Budapest 7., Pf. 219. címre.

A borítékra kérjük ráírni: **Múzsza kézirat-előkészítő támogatás.**

A beérkezett pályázatokat szakértőkből álló kuratórium bírálja el. Döntést - a kuratórium által felterjesztett javaslatok alapján - a külügyminiszter egyetértésével a nemzeti kulturális örökség minisztere hoz. A minisztérium csak a nyertes pályázóknak küld értesítést. A támogatottak listáját a döntést követő 15 napon belül a fent megjelölt honlapokon, valamint a helyi magyar nyelvű sajtóban tesszük közzé.

**A NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG MINISZTERIUMÁNAK
2005. ÉVI PÁLYÁZATI FELHÍVÁSA
a Határon Túli Magyar Irodalmi Ösztöndíjak elnyerésére**

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma ösztöndíjas pályázatot hirdet a 2005-es évre határon túli magyar írók, irodalmárok részére, akik szépirodalmi vagy kritikai munkájukhoz kérnek támogatást. (Az ösztöndíj egy naptári évben 10 hónap időtartamra szól.)

Az ösztöndíj célja, hogy a tehetséges fiatal határon túli magyar íróknak, irodalmároknak támogatást nyújtson a pályakezdéshez, illetve – korosztálytól függetlenül – kedvező feltételeket teremtsen a magas színvonalú alkotótevékenységhez. A pályázaton kizárólag a szomszédos államokban élő magyarokról szóló 2001. évi LXII. törvény hatálya alá tartozó országokban élő alkotók vehetnek részt. A pályázatok elbírálásánál előnyben részesülnek azok, akik a meghirdetett időtartam alatt nem részesülnek egyéb itthoni vagy külföldi ösztöndíjban.

Az ösztöndíjak odaítéléséről a nemzeti kulturális örökség minisztere által felkért szakmai kuratórium dönt. Végleges döntést a külügyminiszterrel egyetértésben a nemzeti kulturális örökség minisztere hoz.

A Határon Túli Magyar Irodalmi Ösztöndíjak rendszere – műfaji megoszlás szerint – az alábbi ösztöndíj-kategóriákból áll:

1. Székely János ösztöndíj – költészeti és drámaírói ösztöndíj

Ösztöndíjban részesülhet: évente 6 fő.

Korhatár: az ösztöndíjak 50%-át a pályázat elbírálásakor a 30. életévüket be nem töltött alkotók kapják

2. Gion Nándor ösztöndíj – prózaírói ösztöndíj

Ösztöndíjban részesülhet: évente 4 fő.

Korhatár: az ösztöndíjak 50%-át a pályázat elbírálásakor a 30. életévüket be nem töltött alkotók kapják

3. Schöpflin Aladár ösztöndíj – kritikai ösztöndíj a határon túli magyar kritikusok részére az 1990-től kezdődően megjelent határon túli magyar irodalmi művek értékelésére

Ösztöndíjban részesülhet: évente 4 fő.

Korhatár: az ösztöndíjak 50%-át a pályázat elbírálásakor a 30. életévüket be nem töltött alkotók kapják

4. Benedek Elek ösztöndíj – ifjúsági regény-, mese-, bábjáték- és gyermekszíndarab-írói ösztöndíj

Ösztöndíjban részesülhet: évente 4 fő.

Korhatár: nincs

A rendeletben meghatározott életkori arányoktól a kuratórium kizárólag abban az esetben térhet el, ha azt a pályázatok színvonala különösen indokolja. Az eltérés indokairól írásbeli jelentést készít a miniszter részére.

Az ösztöndíj bruttó összege 2005-ben: 60 000 Ft/hó

Az ösztöndíjat 10 hónapra szóló programmal lehet megpályázni, és ösztöndíj-kategóriánként legfeljebb három alkalommal nyerhető el. Az ösztöndíjat elnyerő pályázóknak vállalniuk kell, hogy az ösztöndíj lejártakor egy kb. 20-30 flekkes, az ösztöndíj elnyerése előtt nem publikált szépirodalmi művel, tanulmánnyal adnak számot a támogatás idején végzett munkájukról, részt vesznek egy – a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma által megjelölt – nyilvános kulturális rendezvényen, hozzájárulnak a beszámolóként beadott műnek az NKÖM által biztosított egyszeri publikálásához, továbbá az ösztöndíj ideje alatt keletkezett művek publikálásakor feltüntetik a támogató és az általa folyósított ösztöndíj nevét.

A pályázati kérelemhez csatolni kell:

- a kitöltött pályázati adatlapot és a nyilatkozatot
- szakmai önéletrajzot (fel kell benne tüntetni, ha a meghirdetett időszak alatt pályázott vagy elnyert más magyarországi vagy külföldi támogatást, ösztöndíjat),
- publikációs jegyzéket,
- részletes munkatervet,
- nem kötelező, de hasznos lehet a szakma elismert képviselőinek ajánlása.

Ha egy pályázó több támogatási kérelmet nyújt be, azokat rövid indoklással rangsorolnia kell.

Ugyanazon személy egy évben csak egy kategóriában részesülhet ösztöndíjban!

Pályázati adatlap a következő címen szerezhető be:

Szerbia és Montenegró: Logos Grafikai Műhely – 24427 Tóthfalu, Zlatiborska 4/a., a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma ügyfélszolgálati irodáján, valamint lehívható az alábbi honlapokról: www.nkom.hu, www.kum.hu, www.europaterv.hu.

Kizárólag a formai követelményeknek megfelelő, a szükséges melléleteket tartalmazó pályázatokat vehetünk figyelembe.

Pályázatot csak azon személyek nyújthatnak be, akik a Magyar Köztársaság államháztartása alrendszeréből (állami támogatás) az előző év(ek)ben biztosított, lejárt határidejű támogatással elszámoltak. Nem részesülhet támogatásban az a személy, aki a korábbi év(ek)ben a Magyar Köztársaság államháztartása alrendszeréből kapott, lejárt határidejű támogatással nem számolt el, azt nem a célnak megfelelően használta fel, illetve az elszámolást a támogató egyéb tartalmi, formai problémák, hiányosságok miatt nem fogadta el.

A pályázatok postára adásának határideje: **2005. július 20.**

Kérjük a borítékra ráírni: *Határon Túli Magyar Irodalmi Ösztöndíjak* – a megpályázott ösztöndíj-egység megjelölésével.

A minisztérium csak a nyertes pályázóknak küld külön értesítést, a támogatottak listáját a fent megjelölt honlapokon, valamint a helyi magyar nyelvű sajtóban tesszük közzé a döntést követő 15 napon belül.

Az ösztöndíj megvonható, ha az ösztöndíjas vállalt kötelezettségének nem tesz eleget.

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma fenntartja magának a jogot, hogy a Határon Túli Magyar Irodalmi Ösztöndíjakat a megfelelő színvonalú beérkezett pályázatok arányában ítélje oda!

A pályázatokat az alábbi címre kérjük elküldeni:

**Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Főosztálya
1410 Budapest, Pf. 219.**

Dr. Bozóki András
a nemzeti kulturális örökség minisztere

híd

irodalmi,
művészeti,
társadalomtudományi
folyóirat

A szám munkatársai:

David Albahari
Bányai János
Burány Nándor
Gerold László
Hász Róbert
Kollár Árpád
Kovács Hanna
Lazar Merković
Snežana Miletić
Nagy Abonyi Árpád
Novák Anikó
Pap József
Vékás Éva
Virág Árpád
Virág Zoltán

A fedőlapon:

Penovác Endre: Cseresznyék

Nemzeti Kulturális Örökség
Minisztériuma

A szám megjelenését
a Tartományi Oktatási és Művelődési Titkárság,
a Magyar Köztársaság Nemzeti
Kulturális Örökség Minisztériumának
Kulturális Alapprogramja
és az Illyés Közalapítvány támogatja.

híd

ISSN 0350-9079

9 770350 907007